МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
ім. В.Г.КОРОЛЕНКА

УКРАЇНОМОВНА КОЛЕКЦІЯ ОСВІТЯНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ФОНДАХ ХДНБ ім. В.Г.КОРОЛЕНКА (1857–1923 рр.)

Путівник

Харків 2006

Складачі: Тетяна Олексіївна Сосновська
Валентина Олександрівна Ярошик
Науковий редактор О.М.Друганова, канд. пед. наук
Редактор: С.М.Миценко

ПЕРЕДМОВА

Відродження духовності нації, її найкращих просвітницьких традицій неможливе без вивчення й усвідомлення досягнень минулих поколінь.

ХДНБ ім. В.Г.Короленка володіє багатою колекцією української освітянської літератури. Ці документи, видані в різні часи, різняться за типом і змістом, що робить орієнтацію в них досить важкою. Путівник знайомить користувача з україномовною дореволюційною і пожовтневою частиною цієї колекції (до 1923 року включно, тобто до початку реєстрації друкованої продукції на державному рівні). У його завдання входить не простий перелік літератури, а й представлення відомостей, які полегшують пошук необхідних матеріалів. Література у покажчику систематизована за тематичними розділами, у межах розділів – в алфавітному порядку. Представлені матеріали можуть зацікавити не тільки дослідників, а й студентів, широкий загал читачів тому тематичні розділи супроводжені вступними статтями. Документи опрацьовані de visu, що дозволило застосувати повний бібліографічний опис зі збереженням усіх відомостей, представлених на титульному листі і в змісті. Укладачами розкриті псевдоніми та криптоніми, встановлені, відсутні на титульному аркуші, місце і рік видання документа, джерела відбитку або передруку. Анотації подають відомості про авторів, загальну характеристику й оцінку документа. Враховуючи важливість дбайливого ставлення до історико-культурної специфіки національного правопису, укладачі намагалися повністю зберегти особливості орфографії описуваних видань. Кожному бібліографічному запису передує шифр, за яким літературу можна замовити у читальному залі, або по МБА.

Путівник має іменний та географічний покажчик.

Зауваження та пропозиції просимо надсилати на адресу: 61003, Харків–3, пров. Короленка, 18, Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г.Короленка, відділ україніки.

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ ТА ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Розбудова України як незалежної демократичної держави, її національне відродження потребує докорінного реформування системи освіти, та насамперед, значного підвищення якості професійно-педагогічної підготовки вчителя, від якого значною мірою і залежить успіх та результати перетворень.

Одним із дієвих шляхів професійно-педагогічного зростання сучасного вчителя є глибоке осмислення й творче використання історико-педагогічного досвіду, звернення до кращих національних традицій вітчизняної освіти. Адже, тільки той буде знати, що можна й треба вимагати від виховання у сучасності, цілком слушно наголошував Л.Модзалевський, хто простежив за розвитком і здійсненням виховної ідеї протягом багатьох століть.

Виразною тенденцією сьогодення є різке збільшення інтересу дослідників до творчої спадщини видатних педагогів-мислителів, громадських діячів, що працювали на освітянській ниві у різні часи розбудови української держави.

У період формування давньоруської державності починає зароджватися і перше систематичне навчання. Князі Київської Русі поряд з вирішенням важливих політичних і військових проблем державотворення пілкувалися розвитком науки та освіти. Вже на початку XI ст. у Київській Русі визначилися два типи шкіл: нижчі школи грамоти й елітарні школи "учіння книжного".

В елітарних школах, де навчалися, за свідченням автора "Повісті временних літ", діти "нарочитих мужів", готували діячів держави, церкви, культури і освіти. У цих школах викладали основні середньовічні науки: граматику, риторику, діалектику, арифметику, геометрію, астрономію, музику.

Нижчі школи грамоти здебільшого відкривалися при церквах, а також утримувалися світськими людьми. За обсягом знань школи "навчання грамоті" були рівнозначні елементарній початковій освіті.

Осередками грамотності Київської Русі стали також монастирі при яких було відкрито чимало шкіл різних рівнів. Найвідомішим та найзначущим у розвитку вітчизняної освіти став Києво-Печерський монастир, де в XI ст. діяв центр підготовки вищого духовенства, художників, лікарів, перекладів та ін.

У 1086 р. у Києві при Андріївському монастирі княжна Анна Всеволодівна відкрила перше в Європі жіноче училище, в якому дівчат вчили "чтенію, пенію, швенію".

Тоді ж створюються і перші бібліотеки, де зберігалися та примножувалися духовні скарби українського народу.

Варто зазначити, що книгу на Русі завжди шанували й цінили. Про "велику користь від науки книжної" йдеться в "Повісті временних", де автор порівнює книгу з бездонними глибинами річок, що "тамують спрагу цілого світу" або називає їх "джерелами мудрості".

Суттєву роль у розвитку книжкової справи відіграли київські князі, зокрема Ярослав Мудрий, який 1037 р. організував при Софіївському соборі першу бібліотеку. Своєю любов'ю до книг, до письменства славилися також його сини Всеволод і Святослав, серед митрополитів – Климентій Смолятич та Іларіон. Усі вони дбали про те, щоб на Русі зростала кількість книг, доручаючи переписувати їх певним особам – запрошеним писцям, які перекладали книги із грецької на церковнослав'янську мову.

Розпад у XIII ст. Київської держави, головною причиною якого були князівські міжусобиці й руйнівні удари кочової Азії, майже не поклав кінець українській освіті й культурі. Монголо-татарське ярмо, панування азіатських колонізаторів зумовили занепад економічного, політичного й культурного життя України.

Пізніше, потрапивши в економічну і політичну залежність до Польсько-Литовського князівства, українці ще більше відчули національний та релігійний гніт. Знаряддям колоніальної політики польського уряду в Україні стали католицькі колегіуми, на навчання до яких направлялися діти української знаті.

Серед найвідоміших представників української аристократії, що стали на захист вітчизняної культури та освіти, насамперед слід згадати князя Костянтина Острозького який був фундатором першого навчального закладу вищого гуманітарного типу в Україні Острозької школи, або Острозького греко-слов'яно-латинського колегіуму. Цей заклад було побудовано на зразок західноєвропейських учбових закладів, але з "грецьким", тобто православним, направленням.

В Острозькому колегіумі працювали або тією чи іншою мірою були пов'язані з ним видатні українські вчені, антиуніатські письменники-публіцисти: "дидаскали" грецької, латинської і слав'янської мов, математики, астрономії, музики і хорового співу – Дем'ян

Наливайко, Василь Суразький, Клірик Острозький, Мартин Броневський та інші. Усі вовни були активними членами культурно-освітнього і літературного гуртка, що був утворений при школі.

Величезну роль у боротьбі проти політики національних та релігійних утисків, відіграли братства – українські релігійно-національні організації, які об'єднали у своїх лавах ремісників, селян, запорізьких козаків, купців та українських магнатів. У своєму протистоянні експансивному наступові братства використовували школи, друкарні. Найвідоміші серед них Луцька, Львівська та Київська братські школи. Остання стала родоначальницею Києво-Могилянської Академії – вищої школи й визначного культурно-освітнього центру в Україні. Академія виховала чимало видатних педагогів, діячів науки і культури України таких, як Ф.Прокопович, С.Полоцький, Є.Славинецький, І.Борецький, Й.Галятов-ський, І.Гізель, П.Могила, Г.Кониський та багато інших. Цей учбовий заклад мав найбагатшу наукову бібліотеку, фонди якої, на жаль, не збереглися – були знищені під час пожежі 1780 і 1811 рр., коли згоріло близько 10 тис. томів.

Києво-Могилянська академія стала національною гордістю українського народу. Вона набула світової слави як один із найбільших культурних центрів Європи і мала певний вплив на розвиток освіти, школи, педагогічної думки не тільки в Україні, але й далеко за її межами.

Значний внесок у розвиток української педагогіки й національної освіти зробили колегіуми, кількість і значення яких в Україні XVII–XVIII ст. поступово зростала. Найвпливовішими та найвідомішими серед них були такі, як Чернігівський колегіум. (1689 р.), котрий ще називали Українським Олімпом, Харківський колегіум (1726 р.), що став справжнім культурно-освітнім центром Слобідської України та Переяславський колегіум (1738 р.), метою відкриття якого стала підготовка православних священнослужителів до боротьби з наступом унії та каталицизму на Правобережній Україні. Останні два заклади позначилися в історії розвитку вітчизняної освіти ще й тим, що в них викладав український філософ, просвітитель і педагог Г.С.Сковорода.

У другій половині XVIII ст. з'являються гімназії в Крем'янці, Володимир-Волинському, Чернівцях, семінарія в Мукачеві.

Майже по всій території Лівобережної України, на Слобожанщині діяли початкові школи. Близько 80 відсотків всіх початкових шкіл становили церковно-пара фіяльні школи, що відкривалися при церковних парафіях і належали духовному відомству. В цих школах дітей селян та

інших "нижчих" верств населення навчали елементарної грамоти. Основну увагу приділяли закону божому, церковнослов'янському читанню і церковним співам.

Дух українського національного відродження, плідний розвиток педагогічної думки в Україні XVI–XVIII ст. відбився на особистостях таких провідних творців, як І.Вашенський, Й.Борецький, Є.Славинецький, Ф.Прокопович, Г.Сковорода та багатьох інших.

УXIX ст. споконвічні українські території опинилися під владою Російської імперії, Польщі та Австро-Угорщини. Нові господарі, насаджуючи свої порядки на українських землях, запроваджували у школах свою мову викладання, що, безперечно, згубно позначилося на розвитку вітчизняної шкільної освіти.

Зростанню національної самосвідомості українського народу в 50-х роках XIX століття сприяла поява недільних шкіл, організованих кращими представниками української інтелігенції з метою надання початкової освіти дітям і дорослим, які не могли відвідувати загальну школу через брак коштів. За освіту українського народу і підвищення його свідомості активно боровся Т.Г.Шевченко. Він сприяв відкриттю недільних шкіл, накреслив план дальшого їх розвитку, написав і видав для них "Букварь южнорусскій". Пізніше буквар для недільних шкіл склав О.Потебня. Найвідомішою була організована 1870 р. Х.Алчевською Харківська жіноча недільна школа, що проіснувала близько 50 років.

Осередками захисту найкращих традицій національної освіти у XIX – на початку XX століття стали університети. Так Харківський університет, який було відкрито на початку XIX ст., за свідченням багатьох науковців, став не просто науково-освітнім центром Слобідської та Лівобережної України,, а й розповсюджувачем української культури. При університеті було засновано друкарню і книгарню, започатковано видання газет, журналів та альманахів. Викладачі університету, українські патріоти А.Метлинський, Л.Боровиковський та інші створили літературне об'єднання, оспівували лицарські подвиги запорізьких козаків, популяризували минуле України. Значний внесок у справу національного відродження України зробили і випускники університету, серед яких Д.Багалій, В.Бузескул, М.Костомаров, О.Потебня, І.Орезневський, М.Сумцов, М.Сухомлінов та багато інших.

Цінні праці з вивчення історії, природи, культури та освіти України залишили також професори Київського університету, який розпочав свою діяльність у 1834 році. В.Антонович, М.Бунге, П.Влади-

миров, М.Володимирський-Буданов, М.Драгоманов, О.Котляревський, М.Максимович, П.Павлов, С.Реформаторський, І.Сікорський, Ф.Тернов-ський, Р.Траутфеттер, М.Шіллер – ось далеко не повний список видатних вітчизняних учених, які в різні часи навчалися і працювали у Київському університеті.

Не менш відомим осередком науки, освіти та культури був Новоросійський університет, відкритий у 1865 році. Саме з його історією пов'язана діяльність М.І.Пирогова, видатного вітчизняного вченого, громадського діяча, активного учасника громадсько-педагогічного руху на користь відкриття недільних шкіл.

Початок XX ст. ознаменувався найбільшим сплеском само-усвідомлення українців, стрімким зростанням їхнього інтересу до суспільних наук, публіцистики, мистецтва, педагогічної думки. Це період формування національної системи освіти. У червні 1917 року. універсал Центральної Ради проголосив автономію України і створив перший структурний підрозділ для управління системою освіти – Генеральний Секретаріат Освіти.

Центральна Рада відновила діяльність Всеукраїнської спілки вчителів основними напрямками діяльності якої стали такі: підготовка і перепідготовка педагогічних кадрів, розгортання широкої мережі українських шкіл, організація Українського Національного Університету, розробка та видання науково-педагогічної та методичної літератури, створення української наукової термінології, українського правопису тощо.

Теоретичною і практичною основою діяльності нової школи, що розбудовувалась у руслі реформаторської педагогіки, орієнтованої на вільне виховання, трудовий принцип та народні традиції стала національна складова, яка розвивалась у творчості С.Русової, Я.Чепіги, Я.Мамонтова та ін.

З встановленням у 1920 року на більшій частині території України радянської влади, проблема докорінної перебудови усієї системи народної освіти була висунута як першочергова. У цій стратегії ідеологія пролетаріату, що проголошувалась найпередовішим і найвищим досягненням людської думки, єдино правильнім фундаментом побудови суспільства соціальної справедливості, стала лейтмотивом побудови нової школи. Школа повинна була стати важливим засобом пропаганди та розповсюдження комуністичної ідеології. Саме на це скеровувалась державна освітня політика України.

Першочерговим завданням освіти стає ліквідація неписьменності великої частини населення. У 1921 році в Україні була прийнята постанова "Про боротьбу з неписьменністю". За період з 1917 – 35 роки в Україні було навчено грамоті 20 млн. неписьменних. Головну роль в цьому процесі відіграли так звані лікнепи.

Для виконання цих завдань планом Наркомосу передбачалося розгортання цілої низки відповідних установ: дитячих садків, шкіл, шкіл-клубів неповного дня, дитячих будинків, тощо.

Передбачалося створення різноманітних професійних шкіл (від курсів до вузів). Отже на початку 20-х років у містах з'являється два різновиди професійно-технічних навчальних закладів: фабрично-заводські учнівства, або школи робітничої молоді, та індустріальні профшколи.

До вищих навчальних закладів на ту пору відносилися інститути різних профілів (індустріально-технічні, сільськогосподарські, соціально-економічні, педагогічні, медичні, художні). При інститутах відкривалися так звані робітничі факультети (робітфаки), на які покладалося завдання підготувати робітничо-селянську молодь до сприйняття інститутських програм.

Радянська влада в Україні ліквідувала університети, вважаючи їх "розсадником буржуазної ідеології". Освітню піраміду увінчувала Академія наук зі своїми науково-дослідними установами.

По-іншому виглядала освітня мережа в сільській місцевості: масовим явищем тут була початкова 4-річна школа, до якої планувалося додати 3-річну школу селянської молоді. В останній передбачалося значно збільшити кількість сільськогосподарських дисциплін і таким чином сприяти підготовці підлітків до професійної освіти в так званих "школах батрацької молоді", або технікумах. Школи селянської молоді уявлялись як загальноосвітні, які б давали навчальний матеріал енциклопедичного характеру і обов'язково були пов'язані з продуктивною сільськогосподарською працею. Паралельно з цими школами пропонувалося зберегти семирічки, зробивши їх районними і надати можливість вступати до них тим дітям, які пройшли курс початкової освіти в селах району.

Другого листопада 1922 р. Президія ВУЦВК затвердила "Кодекс законів про народну освіту в УРСР" в якому всі вищезгадані засади вітчизняного шкільництва набули статусу юридичної норми. Освіта оголошувалась безплатною, загальнодоступною, обов'язковою, світською

із спільним навчанням дітей обох статей, з рідною мовою викладання. Вся освітня мережа підпорядковувалась державі в особі Наркомосу та його органів на місцях.

Такою, в загальних рисах, була коротка характеристика історії освіти в Україні в межах періоду, який ми розглядаємо.

Сподіваємося, що зібрані у путівнику документи, що зберігаються у фондах Державної наукової бібліотеки імені В.Г.Короленка в місті Харкові, дадуть новий матеріал для розуміння, усвідомлення й аналізу особливостей розвитку педагогічної думки й історії національної освіти; допоможуть скласти об'єктивну картину процесу розвитку боротьби прогресивних сил українського суспільства за свою національну школу; сприятимуть формуванню нового вчителя, рисами якого стане висока соціальна активність, національна свідомість, здатність до самопожертви в ім'я України.

Література

Левківський М.В., Микитюк О.М. Історія педагогіки: Навч. посіб. – "ОВС", 2002. – 240 с.; Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т., Історія української школи і педагогіки: Навч. посіб. – К.: Знання, 2006. – 447 с.; Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX–XX ст.): Хрестоматія /Упоряд.: Л.Д.Березівська та ін. – К.: Наук. Світ, 2003. – 418 с.; Побірченко Н.С. Питання національної освіти та виховання в діяльності українських Громад (друга половина XIX – початок XX століття). – К.: Наук. світ. 2000. – 331 с.; Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні. (X – поч. XX ст.): Нариси /Редколегія М.Д.Ярмаченко (відп. ред.) – К.: Рад. шк., 1991 – 384 с. Українська педагогіка в персоналіях: У 2 кн. Кн.1: Навч. посіб. /За ред. О.В.Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – 624 с.; Кн.2 – 2005. – 552 с..

О.М.Друганова,
кандидат педагогічних
наук, доцент

1 РОЗВИТОК ОСВІТИ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ В УКРАЇНІ

1.1 Вітчизняні освіта, педагогічна думка та виховання (до революції 1917 року)

1. 87789 БАРАН С. З поля національної статистики галицьких середніх шкіл /С.Баран. – Л.: Б.в., 1910. – 75с. – Рез. нім. мовою.

Відб. із: Студії з поля суспіл. наук і статистики. – 1910. – Т.2.

Розвідка висловлює думку, що національна школа є першою умовою розвитку кожного народу. За допомогою статистичних показників показана державна політика Австрійської імперії щодо національної школи у Галичині. Наведені дані про класифікацію шкіл; її кількісний, соціальний та релігійний стан; мову викладання та національні відносини.

Степан Баран (1879–1953) – відомий український і політичний діяч, публіцист, дійсний член НТШ. У 1918–19 рр. входив до складу Української національної ради ЗУНР-ЗОУНР. С.Баран є автором численних праць з аграрних, церковних проблем і освітянських відносин на західноукраїнських землях.

2. 497704 БАРАН С. Конфесійні й національні переміни в галицьких середніх школах в рр. 1896–1908 /С.Баран. – Б.м.: б.в., б.р. – 66с.

[Вирізка із: Студії з поля суспіл. наук.; Т.3].

Автор на основі статистики представив національний і конфесійний склад галицького середнього шкільництва від 40-х років XIX ст. і по 1908 р.

3. 98116 БАРВІНСЬКИЙ Б. Йосиф II чи Ян Казимир?: (З нагоди святкування мнимої 250- літ. річниці єствовання Львів. ун-ту. /Написав Др.Т. Вінковский (псевд). – Л.: Накладом [газ.] "Руслан". З друк. В.А.Шийковского, 1912. – 50с.

Зміст: Вступ; Академія Яна Казимира і польська суспільністьХУП століття; Становище польської суспільності XVIII ст. супроти академії Яна Казимира і єї упадок; Додаток 1. Причини до культури польскої академічної молодежи в XVII ст.; 2. Відповідь на статтю "Kurjera Zwowskogo"

Заперечується дата заснування Львівського університету. Простежується історія його становлення з використанням польських документів.

Богдан Барвінський (1880 – дата смерті не з'ясовано) – історик, дійсний член НТШ, знавець бібліотечно-архівної справи. Є автором праць: "Історичний розвій імені україно-руського народу" (1909) "Крайовий архів актів городських і земських у Львові" (1917) та ін.

4. 77119 [ВЕРЖБИЦЬКИЙ А.] Школа і культура: (Замітка сіл. вчителя) /А. Вержбицький. – Катеринослав: Друк. К.Андрущенка, 1911. –

47 с. – Авт. вказано в кінці тексту. – Посвята: Піввіковим роковинам скасування кріпацтва на Вкраїні та смерті Тараса Шевченка.

Зміст: Іспити в сільській школі; Краснопис. Диктатура. Виклад; Шевченківська школа.

Нотатки сільського вчителя з питань організації освіти на селі, та думки щодо необхідності викладання кустарних ремесел.

5. 87216 VIII звіт дирекції ліцея Руского Інститута для дівчат в Перемишли з правами державних шкіл за рік шкільний 1910–1911. – Перемишль: З друк. гр. кат. Капітули, 1911. – 56 с.: табл.

Зміст: А) Часть загальна: Торжество з нагоди закінчення шкільного року в ліцею; Б) Учительський збір з кінцем р. шк. 1910/11. – музична школа ліцея, настоятельки; Важнійші постанови ц.к. шкільних властий в р. 1910/11; Зміни в Учительскім Зборі; Плян науки і підручники шкільні на р. шк. 1911/12; Прибори наукові; Теми до письменного іспиту зрілості; Заходи коло фізичного розвою молодежи; Літопись ліцея; Відозва до родичів і опікунів; Статистика учениць; Клясифікація учениць; Дальші студия абітурієнток ліцея.

Початком середньої жіночої освіти в Галичині були польські приватні ліцеї з 6 роками навчання, в яких вчилися і українки. Першою українською школою такого роду був ліцей, заснований Владикою Чеховичем в Перемишлі в 1890-х роках, що здобув широку популярність. Курс ліцею дорівнював шести класам гімназії. Крім основних дисциплін, вивчалися музика і співи, жіноче рукоділля та гімнастика. Ліцей мав свої тенісні корти, драматичний гурток, бібліотеку, де заслуховувалися реферати, звіти, проводилися дискусії, музичні вечорниці. Загальна кількість учениць трохи перебільшувала 200, усі вони мали греко-католицьке віроісповідання, вік від 9 до 19 років і належали до середнього соціального класу.

6. 88576 ГЕРАСИМОВИЧ І. Не лишаймось позаду Калмуків!: (В справі заснования приват. укр. реал. шк. у Вашківцях) / Написав І.Герасимович. – Чернівці: Накладом Секції "Шк. фонд" Укр. шк. "З друк. т-ва "Рус. рада" під зарядом І.Захарка, 1911. – 19 с. – У надзаг.: Весь чистий дохід з розпродажу сей брошурки призначений на прив. укр. реальну школу у Вашківцях.

Зміст: Хто то Калмуки?; Що то таке реальна школа?; Як тепер стоїть у нас справа із реальними школами?; Одинока рада на се заснувати свою рідну реальну школу!

Автор закликає громадськість до відкриття українських реальних шкіл.

Іван Герасимович (1876–1942), педагог і громадський діяч, організатор українського учительства; до 1914 р. працював на Буковині; з 1922 р. – у Львові, у 1932–1939 рр. редактор журналу "Рідна школа", є автором підручників та статей на педагогічні й освітянські теми.

7. 66694 ГРУШЕВСЬКИЙ М. Про українську мову й українську справу: Ст. й замітки / М.Грушевський; [Передм. авт.] – К.: Б. в. Друк. П.Барського, 1907. – 23 с. [4] с. – Бібліогр.: Історія України проф. М.Гру-

шевського: с. [24–25]; Видання "Українсько-руської видавничої спілки у Львові: с. [26–27].

Зміст: Шкільна мова; Законопроєкт про ученнє українською мовою; Українське письменство; Не дозволяти! Колишня освіта і теперішня темрява; Шкільна справа в Галиччині; За Український університет; Промовили; За слова і букви; Великдень; Російська академія наук про українську мову; Мова українська і руська; Мова панська і мужицька; Розуміють; Инородці.

У книжці зібрані статті, присвячені українській мові і організації шкільної освіти, надруковані в газеті "Село" протягом 1909 та 1910 рр.

Михайло Грушевський (1866–1934) – видатний український історик, визначний організатор української науки, перший Президент України, політичний діяч і публіцист. Народився в Холмі в родині педагога-славіста з давнього духовного роду на Київщині. Закінчив курс Тифліської гімназії та історико-філологічний факультет Київського університету. Наукову роботу розпочав під керівництвом В.Антоновича. Його кандидатською дисертацією був "Очерк истории Киевской земли от смерти Ярослава до конца 14 ст.". Ступінь магістра М.Грушевський одержав за дисертацію "Барское староство". За рекомендацією Антоновича був призначений професором на кафедру історії України у Львівському університеті. З 1897 року М.Грушевський став головою Наукового Товариства ім. Шевченка, розвинувши енергійну працю коло реорганізації НТШ за зразком академії наук. З 1895 до 1913 року він був редактором "Записок…" та здебільше заснованих ним же видань Товариства, де вмістив низку розвідок з історії України, економічного стану Галичини. З 1898 року М.Грушевський став одним із редакторів заснованого ним з І.Франком "Літературно-Наукового Вісника", який згуртував кращі українські літературні сили. Перший том його монументальної дев'ятитомної "Історії-Руси" вийшов у1898 році у Львові.

У 1906 році він заснував у Петербурзі "Украинский Вестник", що став органом Української Громади в Державній Думі. Як загально визнаний лідер українства, він став на чолі ТУП (Трудова українська партія). З 1908 року очолив Українське Наукове Товариство, яке видавало свої "Записки". З його ім'ям пов'язані історичні події від перших кроків Центральної Ради до ІУ Універсалу про самостійність УНР. 29 квітня 1918 року Грушевський був обраний Президентом Української Народної Республіки. Ліквідація Української Ради поклала край державній діяльності Грушевського, він продовжив наукову і публіцистичну працю. У 1919–1924 роках перебував у еміграції. Повернувшись до Києва, М.Грушевський створює наукові установи, редагує наукові збірники, керує підготовкою істориків. У 1931 році він був висланий до Москви, де працював над українською історіографією XVII–XVIII ст., друкуючи свої праці у виданнях Академії Наук СРСР, дісним членом якої він став з 1929 року. Помер М.Грушевський 24 листопада 1934 року у Кисловодську, куди виїхав для лікування, похований у Києві на Байковому кладовищі. Загальне число опублікованих праць М.Грушевського перевищує 1800, серед них є розвідки, присвячені розвитку української освіти.

8. 91257 ГРУШЕВСЬКИЙ М. Про українську мову і українську школу / М.Грушевський; [Передм. авт.]. – К.: [Друк. Київ. 2-ої спілки], 1912. – 63 с.

9. 100191 ГРУШЕВСЬКИЙ М. Про українську мову і українську школу: [Зб. ст. з газ. "Село", 1009–1910 рр.] /М. Грушевський; [Передм. авт.]. – 2-ге вид. – К.: Друк. Слов'ян., 1917. – 64с.

10. 272351 ТЕ САМЕ. – 3-тє вид. – К.: Друк. Слов'ян., 1917. – 62 с. – Бібліогр.: Иньші видання того ж автора: с.61.

Друге та третє видання відрізняються від першого "Попереднім словом" та "Словом на закінчення", де автор виклав свої погляди на організацію українського шкільництва.

11. 139349 ДРАГОМАНОВ М. Народні школи на Україні серед життя і письменства в Россії: [З вступ. ст.] /М.Драгоманов; З вид. "Громада". Ceneve; Bale; lyon: H. Ceorg Eibraire editeur, 1883. – 152с. – Назва та авт. парал. фр. мовою. – Вих. дан. фр. мовою. – Бібліогр. в підрядк. прим.

Зміст: Попереднье слово; Народні школи.

У наведеній праці викладені думки щодо необхідності і організаційних засад розвитку народного українського шкільництва. Подані порівняльні дані з Західною Європою та Росією.

"Народні школи на Україні…" М.Драгоманова – видання "Громада", – це збірники інформаційних публіцистичних і програмно-теоретичних матеріалів, які видавалися в Женеві М.Драгомановим спільно з М.Павликом і С.Подолинським у 1878–82 рр. Розуміння українського руху як націонал-політичного в противагу поширеному тоді культурництву не знайшло підтримки серед тодішнього громадянства і видання припинилося.

Михайло Драгоманов (1841–1895) – видатний політичний і громадський діяч, учений і публіцист. Народився в Гадячі на Полтавщині. Наукову діяльність розпочинав з вивчення античної історії, згодом перейшов до української етнографії та фолкльористики. Є автором багатьох досліджень з української усної словесності: "Нові українські пісні про громадські справи", "Політичні пісні українського народу XVIII–XIX ст." та ін. Багато етнографічних праць М.Драгоманова надруковано іноземними мовами. Велику увагу вчений приділяв організації освіти на Україні.

12. 172138 ЗВІДОМЛЕННЯ товариства "Просвіта" у Катеринославі за 1914 рік. – Катеринослав: Б.в. Друк. К.А.Андрущенка, 1915. – 26 с.: 2 окр. арк. фот.

Зміст: Звідомлення Ради Товариства; Ширення видань "Просвіти" у 1914 році; Грошовий відчит по загальній касі, спеціальним фондам і ідальні "Просвіти" за 1914 рік; Акт ревізійної комісії; Протокол загальних зборів Українського Літературно-Артистичного товариства "Просвіта" в Катеринославі, 2 ноября 1914 року, в залі Англійського клубу. Доклад Ради Мануйлівської філії

Катеринославського Літературно-Артистичного т-ва "Просвіта" загальним зборам членів філії, 18 січня 1914 р., про діяльність філії на протязі 1914 р.; Діяльність секції; Рахунок Каси (скарбниці) за 1914 рік; Баланс на І-е січня 1915 р.; Звідомлення філії Катеринославського Українського Літературно-Артистичного т-ва "Просвіта" в селі Перещепині за 1914 р.; Звідомлення філії т-ва "Просвіта" в с.Діївці за 1914 рік; Реєстр членів т-ва "Просвіта" в Катеринославі на 1915 рік; Реєстр членів т-ва "Просвіта" в с.Мануйлівці; Реєстр членів т-ва "Просвіта" в с.Діївці; Звідомлення про діяльність ювілейного Шевченківського комітету у Катеринославі; Касове звідомлення Ювілейного Шевченківського комітету.

"Просвіта" – українське громадське товариство для масового поширення освіти і національной свідомости серед народу, що існувало на українських землях з кінця 1860 до 1940 рр.

Товариство "Просвіта" було засновано у грудні 1868 р. Його мета – розвивати народну просвіту в моральнім, матеріальнім і політичнім напрямах. Головне завдання – збирати і видавати зразки усної народної творчости. Членство його було обмежене вузьким колом інтелігенції. Товариство видавало часопис "Діло" (1880). Багато заходів "Просвіта" присвятила розвиткові українського шкільництва, допомагаючи заснуванню українських шкіл, кафедри української історії у Львівському університеті, рівноправності української мови у школах, а також сприяючи написанню українських підручників не тільки в Галичині, але й на Буковині та в Угорщині. Товариство організовувало читальні, а при них крамниці, ощадно-позичкові каси, кооперативи, молочарні. На початку XX ст. "Просвіта" займалася економічною освітою, видавала популярну економічну літературу. При товаристві були створені школи – Торговая у Львові, Жіноча в Угерцях Винявських та Господарча в Міловані (Товмацького повіту). "Просвіта" надавала стипендії для вивчення хліборобства та молочарства.

Протягом 1869–1918 рр. товариство видало 477 книг накладом 3479000 примірників Серед них були твори 1. Нечуя-Левицького, Б.Грінченка, Д.Дорошенка, С.Русова
та ін.

Осередки товариства "Просвіта" були відкриті також у Катеринославі, Одесі, Київі, Кам'янець-Подільському, Житомирі, Харкові та в інших місцях України.

13. 70219 ЗВІДОМЛЕННЯ товариства "Просвіта" у Київі, заснованого в пам'ять Т.Шевченка: За 1908 рік. – К.: [З друк. І-ої Київ. друк. спілки], 1909. – 105 с.

Зміст: І. Звідомлення Ради товариства. ІІ. Звідомлення Артистичної комісії; ІІІ. Звідомлення Бібліотечної комісії; IV. Звідомлення Видавничої комісії; V. Звідомлення Шкільно-лекційної комісії; VI. Касо-ве звідомлення за 1908 рік; Хто давав гроші на "Просвіту"; Звідомлення Контрольної комісії ІІ квітня 1909 року; Реестр членів.

14. 140054 ЗВІДОМЛЕННЯ українського літературно-артистичного товариства "Просвіта" у Катеринославі: За 1913 рік: З 4-ма мал. – Катеринослав: Друк. К.Андрущенка, 1914. – 87 с.

Зміст: І. Протокол рокових загальних зборів "Просвіти" 23 лютого 1914 р.; 2. Діяльність Катеринославської "Просвіти" у 1913 р.; 3. Касове звідомлення т-ва за 1913 р.; 4. Протокол Ревізійної Комісії. 5. Протокол загальних зборів Катеринославської "Просвіти" 26 мая 1913 р.; 6. Протокол загальних зборів Катеринославської "Просвіти" 22 вересня 1913 р.; 7. Правила користування книжками з бібліотеки Катерино-славської "Просвіти"; 8. Діяльність філій т-ва у 1913 році: Мануйлівської, Перещепинської, Діївської, Гупалівської; 9. Реєстр членів Т-ва "Просвіта": у Катеринославі, у Мануйлівці, у Перещепині, у Діївці, у Гупалівці.

15. 62022 ЗВІТ і рахункове предложенє з білянсом видавничої спілки укр. учительства в Коломиї, товариства, реєстрованого з обмеженою порукою за ІІ рік діловий 1911. – Коломия: Накладом т-ва. З друк. А.В.Кисілевского і Ски, [1912. – 8 с.].

Основною діяльністю товариства було видання дешевих книг "Народньої бібліотеки".

16. 87767 ЗВІТ товариства "Просьвіта" з діяльности за час від І січня 1908 до 31 грудня 1909. – Л.: Коштом і заходом т-ва "Просвіта". З друк. І.Айхельбергера, 1910. – 139 с.

Зміст: І. Головний виділ: Члени Головного виділу вибрані загальними зборами дня 8 червня 1908 р.; Заступники членів Головного вділу; Контрольна Комісия; ІІ. Комісия видавнича; ІІІ. Комісия господарсько-промислова; IV. Комісия просьвітно-організацийна; V. Комісия для поборювання неграмотности; VI. Бібліотека і позичальня Товариства "Просьвіта" у Львові; VII. Звіт касовий за 1908 і 1909 р.[!]; Стан майна товариства "Просьвіта" з кінцем 1909 р.; Фонди остаючі під зарядом товариства "Просьвіта"; VIII. Звіт з руху книжок, виданих товариством "Просьвіта" і закуплених або дарованих "Просьвіті".

КАРЄЄВ М. Про самообразованє: Листи до молодіжи / М.Карєєв

17. 98752 Лист І: Про те, для кого, в якій цілі і з якої причини пишу ті листи / Пер. Ів.Лизанівський. – Л.: Б.в., 1912. – 20 с. – (Б-ка "Житя"; Ч.І.) – І-а кн. конволюту.

Лист 2: Про те що головною цілию самообразовання повинно бути виробленє собі світогляду: (Другий лист до учачої ся молодіжи). – 24 с.– Приплетено до: Карєєв М. Про самообразованє… Лист І.

18. 91890 КАРБУЛИЦКИЙ І. Розвій народного шкільництва на Буковині / Написав І. Карбулицкий; [Слово від авт.]. – Вашківці [Вижн. р-н, Чернів. обл.]; З друк. т-ва "Рус. Ради" в Чернівцях під зарядом І.Захарка, 1905. – 148 с. – (Б-ка "Проміня"; Ч. 4. Сер. наук.; Ч. 3). – У тексті є цитати нім. мовою.

Із змісту: Шкільництво перед роком 1774-тим; Прилученє Буковини до Австрії; Народна школа під час військової управи 1774–1786; Буковиньске народне шкільництво по прилученю Буковини до Галичини під управою галицких властий; Народна школа під управою православної консисториї в Чернівцях 1844–1868;

Народні учителі, їх образованє та станові відносини; Шкільні учебники; Буковиньске народне шкільництво по 1869-тім р.; Нові шкільні власти на Буковині. Мужеска і женьска учит. семинария в Чернівцях; Шкільні рускі учебники по році 1869-тім; Материяльні и станові відносини буковиньского народного учительства по 69-тім році; Учительскі товариства та часописи на Буковині; Заслужені мужі около народного шкільництва на Буковині; Дещо із шкільної статистики: I. Шкільні інспектори на Буковині; 2. Теперішні буковиньскі народні школи після року заснованя; 3. Буковиньскі народні школи після повітів кляс і викладових мов; 4. Число публичних і приватних народних шкіл після кляс і викладової мови в шкільному році 1904–1905; 5. Число обовязаних і учащаючих до школи дітей в шкільному році 1904–1905; 6. Число учительских осіб в шкільному році 1904–1905. 7. Постепенний зріст числа народних шкіл і кляс на Буковині; Слово від автора.

Ілярій Карбулицький (1880 – рік смерті не з'ясовано) – буковинський педагог і громадський діяч, публіцист, співредактор учительських журналів "Промінь" (1904–1907) і "Каменярі" (1908–1914), редактор "Крейцарової бібліотеки" (1902–1908); автор книги "Розвій народного шкільництва на Буковині", художніх творів. Перебував на засланні у 1944–1956 рр.

19. 72822 Матеріали до історії галицько-руського шкільництва XVIII і XIX вв. / Видані під. ред.[і вступ. ст.] С.Томашівського. – Л.: Накладом Наук. Т-ва ім. Шевченка. З друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка під зарядом К.Беднарського, 1909. –УП, 200с. – (Українсько-руський архив. Т.4 /[Перед. слово Грушевського]; Видає іст. – фільософ. секція Наук. Т-ва ім. Шевченка.) – На допом. тит. арк.: Збірки І. Свенціцкого, Ю.Кміта, С. Томашівського й Н.Кревецького. – У тексті док. пол. мовою.

Зміст: Вступ; Шкільна освіта духовних кандидатів в рр. 1756–1788 /Подав Іляріон Свєнціцкий; Народна сільська школа в Галичині в рр. 1810–1824 /Подав Юрій Кміт. Стан парохіяльних шкіл в кізлівськім деканаті Львівської епархії в рр. 1819–1827 Подав Стефан Томашівський. Підручник методики Івана Лаврівського (1837) /Подав Юрій Кміт; Стан парохіяльних шкіл в бережанськім деканаті Львівської єпархії в рр. 1843–1848 /Подав Стефан Томашівський; Матеріали до історії Українського народнього шкільництва в Галичині в 1830–1850 рр. /Подав Іван Кревецький.

Степан Томашівський (1875–1930) – визначний український історик, громадський та політичний діяч, дійсний член НТШ, виконувач обов'язків голови НТШ. Деякий час учителював у гімназіях у Перемишлі, Бережанах і Львові. У 1912–14 рр. – доцент австрійської історії у Львівському універси-теті. Був членом уряду ЗУНР, редактором тижневика "Літопис політики, письменства і мистецтва". З 1928 р. і до кінця життя – доцент історії України Краківського університету. С.Томашівський – один із засновників так званої державницької школи. Його наукові інтереси охоплювали історію України, зокрема, Закарпатської, її етнографічні відносини та становище українців. Є автором грунтовних розвідок. Підготував численні збірки документів, у тому числі "Матеріали до історії галицько-руського шкільництва XVIII–XIX ст."

Наукове товариство ім. Т.Шевченка (НТШ) – науково-культурна громадська організація, що довгі роки виконувала функції всеукраїнської академії наук. Засноване у Львові в грудні 1873 р. (спершу – як літературно-наукове товариство ім. Шевченка). У 1892 р. реорганізоване в НТШ. Головним його завданням стало "плекати та розвивати науку в українсько-руській мові, зберігати та збирати всякі пам'ятки старинності і предмети наукової України-Руси". Утворено три секції – історико-філософську, філологічну, математично-природознавчо-лікарську. Першими головами товариства були Ю.Целевич і О.Барвінський. Період найбільшого розвитку НТШ розпочався з переїздом до Львова М.Грушевського, який з 1897 р. був обраний головою НТШ. У 1940 р. товариство реформоване і включено в структури АН УРСР. Після Другої світової війни діяло в еміграції, у 1989 р. відновило діяльність у Львові. До творчого доробку НТШ входять "Записки НТШ", "Хроніка НТШ", Збірники секцій, "Українсько-руський архів", "Студії з поля суспільних наук і статистики", "Енциклопедія українознав-ства", вісники, окремі роботи і публікації.

20. 81186 ПЕРВОУЧЫТЕЛИ славян [Кирила і Мефодій] / [Написав А.Ст-кый; Благотвор. о-во изд. общеполез. и дешевых кн.].– СПб:. Изд. благотвор. о-ва изд. общеполез. и дешевых кн. Тип. уч-ща глухонемых, 1906. – 32с.: ілюстр. – ([Изд.] Благотвор. о-ва изд. общеполез. и дешевых кн; № 41). – Укр. мова в рос. транскрипції.

Книга видана "Благодійним товаристом для видання загальнокорисних і дешевих книг". Це перше легальне видавниче товари-ство, яке здійснювало випуск українських книг. Засноване в 1898 р. у Петербурзі. Головою товариства в перші роки його існування був Д.Мордовець. Товариство видало 80 назв художніх (окремі поеми Т.Шевченка, оповідання Марка Вовчка; інших письменників) та науково-освітянських (сільськогосподарської, медичної, історичної та історико-літературної тематики) книг і брошур загальним тиражем понад 1 млн. примірників. Більшість з них – ілюстровані, у серійній обкладинці художника А.Ждахи. Разом з Товариством Т.Г.Шевченка для допомоги нужденним уродженцям Південної Росії, що вчилися у вищих навчальних закладах С.-Петербурга, Товариство двічі (1907 р. -10 тисяч і 1908–25 тисяч примірників) видало "Кобзар" Т.Шевченка, де вперше з'явився ряд революційних, заборонених царською цензурою віршів поета.

21. 99299 ПРОКОПОВИЧ В. Народня школа й рідна мова на Україні: Доклад на Петербург. з'їзді діячів нар. освіти. – [К.]: Вік. [Друк. В.П.Бондаренка та П.Ф.Гніздовського, 1914]. – 22 с. – (Наші справи; № 20). – Бібліогр. в підрядк. приміт.

В'ячеслав Прокопович (1881–1942) – політичний і громадський діяч, педагог, публіцист і історик; походив зі стародавнього козацького роду, народився в Києві у родині священика. Після закінчення Київського університету працював учителем історії, бібліотекарем; був членом Української Центральної Ради. З 1924 р. виїхав до Парижа, де тісно співпрацював з Головним отаманом С.Петлюрою. Похований у Беманкурі біля Парижа. Є автором праць з педагогіки, історії України.

22. 133370 РЕЗНІКОВ В. Проект українського університету в Батурині / В.Різниченко (псевд.); [Передм. авт.]. – К.: Б.в. Друк. І-ої Київ. друк. спілки, 1916. – 16 с.

Стаття була написана до одного з закордонних видань з нагоди 150-річчя скасування гетьманства на Україні (1764 р. –1914 р.). Це сторінка з історії просвітних заходів останнього Гетьмана України К.Розумовського. Його проект передбачав і розкривав чотири передумови для своєї реалізації: Доход, Закони, Семінарія і Професія.

23. 79654 ШЕЛУХИН С. Школа за 2000 років до наших часів / С.Шелухин. – К.: Укр. учитель, 1911. – 32с. – ([Вид.] вид-ва "Укр. учитель"; № 47).

Подано огляд розвитку школярства у Західній Європі та в Україні. Розкрито устрій, характерні особливості і зміст навчання; перелік джерел на які посилається автор. Зроблено висновки про доцільність використання стародавнього досвіду школярства в організації нової школи, яка б відповідала духу християнства.

Сергій Шелухін (1864–1938) – правник, громадський, політичний і педагогічний діяч, письменник (писав вірші під псевдонімом С.Павле-нко), народився на Полтавщині. З 1921 р. жив у Чехословаччині. Є автором праць з історії українського права: "Історикоправні підстави української державності" (1929); "Варшавський договір між поляками і Петлюрою" (1926) та ін.; з історії України: "Звідкіля походить Русь – теорія кельтського походження Київської Русі" (1929) тощо. Співпрацював з часописами "Зорі", "Українська хата", "Українська жизнь" тощо. Помер у Празі.

* * *

БАРВІНЬСКИЙ О. Спомини з мого житя / О.Барвіньский. – Л.: Накладом Я. Оренштайна в Коломії. З друк. В.А.Шийковського, 1912. – (Заг. б-ка; …)

24. 140800 Ч.1: Образки з громадського і письменського розвитку Русинів в 60-их рр. XIX ст. з додатком переписки Ст. Новаковича, М.Лисенко, і П.Куліша: З 10 портр. и двома картинами. – 336с.: ілюстр. – (…; № 87–91а).

25. 140801 Ч.2: (Образки з громадяньского і письменьского розвитку Русинів від 1871–1888 рр., з додатком спомин про М.Лисенка): З 12 портр., 13 картинами і одним facsimile. – 1913. – VIII, 406с.: ілюстр. – (…; № 115–120).

Із змісту: Моя початкова наука; Гімназийна наука; Мої гімназийні учителі; Тодішня наука рускої мови в гімназиї; Житє рускої шкільної молодежи в 50-их і 60-их рр. XIX ст.; Університетскі науки; Моя перша учительска посада в Бережанах.

26. Б 4814 З ЖИТТЯ українського вчительства: Зб. оповід. / З передм. О.Левитського; Уложила В.Чередниченко; Вид. Полтав. спілки спожив. т-в. – Полтава: Друк. спілки спожив. т-в, 1919. –VIII, 108с. – (Сер. 1: Крас. письменство).

Із змісту: Світаннє /Н.К.; Що робити /А.Тесленко; Божественна Галя / С.Васильченко та ін.

Укладач збірки оповідань В.Чередниченко поставила за мету привернути увагу до умов життя та діяльності українського вчительства. У десятьох невеличких оповіданнях наводяться типові факти, які висвітлюють тяжке життя дореволюційного вчителя, його матеріальне і правове становище, національні та індивідуальні прикмети його учнів, вплив педагогічної праці на громадське життя.

27. 91857 МАКОГОН Д. Учительські гаразди: Нариси / Д.Макогон. – Коломия: Накладом вид. спілки учит. [З друк. Вільгельма Бравпера], 1911. – 70с.

Зміст: Щаслива дорога; Шкільна власть; "Депутація"; Що вільно Юпітерові – не вільно волові"; Вибагливий панич; В сьвіт за очи!; Перша посада; Конскрипція; Діточий бунт; Брехня.

Оповідання висвітлюють учительский побут.

Дмитро Макогон (1881–1961) – письменник і педагог. Народився на Тернопіль-щині; народний учитель на Буковині (1903–1914, 1919–1922) і в Галичині (1923–1956). Співпрацівник журналу "Каменярі", є автором збірників віршів, оповідань і новел – "Шкільні образки", "Учительскі гаразди", "Проти дойлі" та ін. З 1945 р. писав і видавав гуморески та байки.

28. 99349 ЧІАМПОЛІ Д. Сільська вчителька: Оповідання: Пер. з італ. мови / Д.Чіамполі. – К.: Час. [Друк. 1-ої Київ. артілі друк. справи, 1908]. – 20с. – ([Вид.] вид-ва "Час". Сер. 2-а; № 16.) – На тит. арк. та обкл.: ілюстр.

Джіовані Чіамполі (Роки життя не з'ясовано) – відомий італійський письменник. Автор оповідань, повістей та поезій. У більшості своїх творів Чіамполі переважно змальовує ті боки життя, що торкаються громадських інтересів. В оповіданні "Сільська вчителька" правдиво змальоване життя італійських народних вчителів, які часто перебувають в невимовно тяжких обставинах.

1.2 Українське шкільництво й педагогіка в перші пожовтневі роки (1917–1923)

29. 159273 ВАСИЛЕНКО Н. До Ради Міністрів Української держави від Міністра народної освіти та мистецтва: Пояснюоч. зап. до законопроекту про заснування Укр. Акад. наук. у Київі /Н.Василенко; Мін-во нар. освіти та мистецтв. – К.: Друк. Укр. наук. т-ва, 1918. –26с. –

Авт. вказ. в кінці тексту. – Назва та надзаг. на тит. арк., а також текст парал. рос. мовою.

Українська академія наук (УАН); Всеукраїнська академія наук (ВУАН); АН УРСР; тепер – Національна академія наук України (НАН України) – одна з провідних наукових установ світу за своїм інтелектуальним і матеріальним потенціалом. Закон про заснування УАН і наказ про призначення першого складу академіків були підписані гетьманом П.Скоропадським 14 листопада 1918 р. Згідно зі статутом Академія мала історико-філологічний, фізико-математичний і соціально-економічний відділи. Засновниками академії стали визначні українські вчені історик Д.Багалій, сходознавець А.Кримський, природничник В.Вернадський, економіст М.Туган-Барановський, історик права О.Левицький. Установче спільне зібрання 27 листопада 1918 обрало президентом УАН В.Вернадського. Гетьманський уряд виділив кошти для організації перших науково-дослідних кафедр, інститутів та інших установ академії.

Пояснююча записка подає наукові національні та державно-економічні міркування, покладені в основу заснування Української Академії наук і відображені в її статуті. Перелічені основні риси й особливості організації Академії; її майбутня структура, кадри, створення її дослідних установ (Геодезичного, фізичного інститутів, ботанічного та акліматизаційного садів), розміри фінансування. Цей проект було запропоновано винести на розгляд Ради Міністрів.

30. 117463 ДО ВСІХ робітників науки й освіти до всієї інтелігенції України: Відозва III Всеукр. наради по освіті / Нар. комісаріят освіти. – [Х.: Друк. агітпоїзду "Червона Україна", 1921?]. – 4с.

Звернення закликає всіх освітян активніше приєднуватися до боротьби проти розрухи та економічної кризи в країні.

Збірник декретів, постанов, наказів та розпоряджень по Народньому Комі-саріяту Освіти У.С.Р.Р. – Х.: Всеукр. держ. вид-во [11-а рад. друк], 1920.

31. 116439 Вип. 1. – 60 с.

Зміст: 1. Декрети: Про мобілізацію студентів медиків 6.IV.1920; Про перехід до Наркомпросу шкіл Наркомзему 15.У.1920; Про Центр і Губкомісії згоди 25.V.1920; Про прискорений випуск лікарів 5.V1.1920; Про комісії неповнолітніх; Про постачання харчування робочої освіти 22.VI.1920; II. Загальні постанови, розпорядження, інструкції; Ш. Відділ соціяльного виховання; IV. Професійна освіта; V. Позашкільна освіта; VI. Вища освіта.

Перший випуск збірника містить не тільки декрети та постанови, але й робочі інструкції та розпорядження, які свідчать про організацію освіти на Україні у 1920 р.

32. 116755 Вип. 2. – 1920. – 27с.

33. А 111901 Вип. 3. – (Друк. Пур'а). – 1921. – 39с.

Зміст: II випуск: Постанова Раднаркому про прискорений випуск агрономів та ветеринарів; Статут про Центральну Раду захисту дітей; Статут про Губерніяльні Ради захисту дітей; Інструкція Наркомосвіти про вибори шкільних робітників;

Постанова Наркомосвіти про літні курси по підготовці робітників Соціяльного виховання; Інструкція Відділу Соціяльного виховання Наркомосвіти про порядок прийому дітей до дитячих будинків; Постанова Наркомосвіти про колектори; Схема організації Підвідділу Соціяльного Виховання при Повітнаросвіті; Інструкція до постанови Наркомосвіти від 28.У. ц. р. про проведення літньої шкільної компанії; Інструкція Наркомосвіти про роботу секцій художньої пропаганди при Губнаросвітах; Розпорядження Наркомосвіти про культурно-освітню працю в місцях уязвлення; Розпорядження Позашкільного відділу Наркомосвіти до всіх Губерніяльних секцій та комісій по боротьбі з безграмотністю про всемірну допомогу школам К.С.М.У; Розпорядження Позашкільного відділу Наркомосвіти до всіх Губнаросвіт про обслуговування агит-лектпунктів художньо-театра-льними силами; Тимчасовий статут про межові технікуми; Театральний репертуар вироблений Всеукр. Тео; Постанова Ради Наркомів УСРР про прискорені випуски інженерів.

Зміст: III випуск: Декрет Раднаркому УСРР про утворення Головного комітету професійно-технічної і фахово-наукової освіти; Декрет Раднаркому УСРР про поліпшення становища вчених спеціалістів і робітників літератури та мистецтва; Постанова Раднаркому УСРР про обов'язкове поширення української мови в державному апараті усієї республіки; Постанова Центральної Ради захисту дітей, про організацію "тижня захисту дитини" та ін.

34. 100667 ОЛІЙНИК В. "Якої нам треба школи": Доклад, прочит. на з'їзді вчителів почат. шк. Бердян. повіту 16-го квіт. 1917 р. / В.Олійник; Вид. т-ва "Просвіта" у Бердянському. – Бердянськ: Друк. Ф.Шевченка и К., б.р. – 20 с.

Порушені питання необхідності організації народної освіти рідною для дітей мовою та підготовки вчителів національних шкіл. Наведені аргументи на захист української літературної мови, проти нарікань на її штучний характер, незрозумілий для простого народу.

35. 118625 ОХОРОНА дитинства: Офіц. і методол. матерьяли по питаннях соц.-прав. охорони дитинства / Нар. комісаріят освіти УСРР, Голов. ком. соц. виховання; [Ст. від ред.]. – Х.: Ред.-вид. від. [і друк.] нар. комісаріяту освіти, 1922. – 109 с. – Літ. показч.: с 106–108 (80 назв.).

Із змісту: I. Охорона дитинства (вступна стаття); II. Декрет Ради Нар. Комісарів про відповідальність неповнолітніх; Постанова Раднаркому за 21 червня 1921 р.; Кодекс законів про працю малолітніх та підлітків; Положення про відділ соціяльно-правової охорони дитинства; Літературний показчик.

Висвітлено актуальні проблеми охорони дитинства. Зроблено спробу зібрати, систематизувати і прокоментувати документи з охорони дитинства, що накопичилися в процесі радянського будівництва.

ПРОЄКТ Єдиної школи на Вкраїні / [Передм. П.Холодного]. – Кам'янець-Поділ.: Накладом М-ва нар. освіти. Друк. Поділ. вид. т-ва "Дністер", 1919.

36. 139296 Кн. 1: Основна школа. – VI, 172 с.: дод. – У дод.: Словник до основної школи.

Зміст: Передмова; Пояснення до плянів і програми Єдиної школи: Загальна частина; Роля науки, релігії, мистецтва, руханки та розвинення громадського чуття у виховальній школі; І ступінь Єдиної школи: Таблиця годин; Рідна мова; Математика; Природознавство і географія; Історія; Релігія; Мистецтво; Руханка; ІІ ступінь Єдиної школи: Таблиця годин; Рідна мова; Математика; Фізика; Природознавство та сільське господарство; Географія; Історія; Релігія; Мистецтво; Руханка; Чужоземні мови; Додаток: Словник до основної школи.

Проект розкриває головні засади проектованої школи, конкретизує ідеї української школи, дає поняття єдиної школи, різні її національні варіанти, обгрунтування планів і програм.

37. 110777 РУСОВА С. Нова школа. – 2-е вид. / С.Русова. – [К.]: Укр. шк. / Під орудою С.Русової та ін. [Друк. т-ва "Час", 1917]. – 20 с. – (Укр. пед. б-ка; № 4). – Під орудою також: Ю.Сірого, Ю.Тищенка, Я.Чепіги-Зеленкевича, С.Черкасенка.

Автор висловлює свій погляд на організацію нової школи рідною мовою на засадах розвитку самостійної творчості дитини шляхом продуманого змісту і методики викладання з залученням кращих творів українського красного письменства і народного фольклору.

Софія Русова (1856–1940) – педагог і громадський діяч. Одна з піонерок українського жіночого руху на Чернігівщині. У 1871 р. організувала перший дитячий садок у Києві, займалася позашкільною освітою для дорослих; допомагала чоловікові у підготовці повного "Кобзаря" Т.Шевченка. За зв'язки з російськими революційними колами перебувала під наглядом поліції. Була співпрацівником наукових і популярних українських і російських журналів, автором праць з педагогічних питань, з літератури і мистецтва. Найважливіші праці: "Дошкільне виховання", "Перша читанка для дорослих, для вечірніх та недільних шкіл", "Методика колективного читання" та ін. С.Русова є автором підручників з географії і французької мови; досліджувала творчість Г.Квітки-Основ'яненка, О.Олеся та ін.

38. 113024 РУСОВА С. Позашкільна освіта: Засоби її переведення: (Лекції, чит. на позашк. фак. Київ. пед. ін-ту) / С.Русова. – Б.м.: Вид. т-ва "Дзвін", б.р. – 87 с. – (Укр. шк. / Під ред. С.Русової та ін.). – (Укр. пед. б-ка; № 14). – Під ред. також: Ю.Сірого, Я.Чепіги (Зеленковича), С.Черкасенка.

Зміст: Методи и засоби позашкільної освіти; Історія її розвитку по земствах Росії і України; Засоби ширення книжок земствами і приватними особами; Розвиток і форми позашкільної освіти в Англії і Франції; Позашкільна освіта в Данії та др. країнах Європи; Книгозбірні і їх організація у нас. Народні читання і ріжні виклади; Вечірні школи й курси; Естетичне виховання дорослих; Музеї. Екскурсії; Народні Доми. Народні свята; Організація позашкільної освіти.

39. 100572 РУСОВА С. Про колєктивне та групове читання /С.Русова. – [К.]: Укр. шк. / Під орудою С.Русової та ін. [Друк. т-ва "Час", 1917]. – 20 с. – (Укр. пед. б-ка; № 12). – Під орудою також: Ю.Сірого, Ю.Тищенка, Я.Чепіги (-Зеленкевич), С.Черкасенка. –Покажч. до колєктив., груп. і самостійн. читання: с.16–20.

Зміст: Про колєктивне та групове читання; Покажчик до колєктивного, групового і самостійного читання: Початкове самостійне читання і оповідання вчителя; Самостійне читання II і III груп; Твори наших художників і народні; Лірична поезія; Науково-популярні книжки для II і III груп; Книжки по історії; Зразки групового читання; Зразок колєктивних читань.

Подані поради вчителю з організації дитячого читання рідною мовою. Викладено загальні вимоги до дитячої книжки, організації книгозбірні, методики проведення індивідуальних і групових бесід про прочитане, спостереження за літературно-словесним розвитком учня, Книгу розглянуто як знаряддя освіти і морального виховання.

40. 140023 СУХОПЛЮЄВ І. Відокремлення школи від церкви / І.Сухоплюєв. – Х.; К.: Всеукр. кооп. книговид. й торг. вид-во "Книгоспілка". [Друк.-літогр. "Книгоспілки"], 1923. – 39 с. - (Б-ка Книгоспілки. Сер. соц.-політ.; № 51).

Зміст: Узаконення Радянською владою практики Паризької Комуни про відокремлення школи від церкви; Чому школа відокремлена від держави?; Усунення релігійного впливу з виховання й освіти; Заборона викладу релігійних дисциплін; Література; 121 стаття Карного Кодексу; Німецька Конституція й виклад "Закону божого"; Чехо-Словацька Конституція й відокремлення школи від церкви; Польська Конституція й навчання "закону божого"; Відношення венгерських с.-д.; Прилучення школи до церкви в Венгрії; Заборона викладати в шкільно-виховальних закладах особам, що матеріяльно чи службово залежать від організацій релігійного культу; Науково-освітня та антирелігійна пропаганда.

41. 118203 ЧЕПИГА-[ЗЕЛЕНКЕВИЧ] Я. Азбука трудового виховання й освіти: Основи орг. труд. шк. з методологією початк. навчання: Підруч. для працьовників різ. установ соц. виховання, студ. ін-тів нар. освіти і учнів пед. шк. /Я.Чепіга (псевд.); [З перед. словом авт.]. – К.: Держ. вид-во. [2-га держ. друк.], 1922 146 с. – Справж. прізвище авт.: Я.Зеленкевич. – Бібліогр. труд. шк.: с.135–146.

Зміст: Короткий історичний огляд ідеї трудового виховання; Реформа школи; Соціяльне виховання як елемент трудової школи; Головні положення дитячого дому, або трудової школи; Дитячий садок; Перший рік навчання в трудовій школі; Схема програмів навчання; Літні колонії; Бібліографія трудової школи.

"Азбука трудового виховання й освіти" – це перший підручник, автор якого порушив низку питань з теоретичного та практичного трудового виховання. Посібник

зміцнив нові освітні ідеали в нових соціально-політичних умовах державного й суспільного життя.

Яків Чепіга-Зеленкевич, справжнє ім'я Я.Зеленкевич (1875–1938) – педагог і освітянський діяч, народився у с. Мар'янівка на Чернігівщині; у 1918–1928 рр. працював викладачем у вищих школах Києва, з 1928 р. – співпрацівник Науково-дослідного інституту педагогіки в Харкові. Є автором праць з педагогіки, зокрема з проблем нормального і трудового виховання; автором методичних посібників та підручників з української мови й арифметики для початкових шкіл.

42. 114166 ЧЕПІГА [ЗЕЛЕНКЕВИЧ] Я. Вільна школа: ЇЇ ідеї й здійснення їх в практиці: [З перед. словом] /Я.Чепіга (псевд.) – К.: Укр. шк. /Під орудою С.Русової та ін. [Друк. б. першої друк. спілки, 1918]. – 72с. – (Укр. пед. б-ка; № 9). – Вид-во "Укр. шк." під орудою також: Ю.Сірого, (Ю.Тищенко), Я.Чепіги (Я.Зеленкевича), С.Черкасенка.

Зміст: Вільна школа: Передн(-слово; Ідеї нової школи і здійснення їх в практиці; Рабле (1483–1553); Монтень (1535–1592); Ратіхій (1575–1635); Ян Амос Коменський (1592–1671); Джон Льок (1632–1704); Жан Жак Руссо (1712–1778); Лев Толстой (1827–1910); Дім вільної дитини.

Автор порушує питання будівництва нової школи з рідною українською мовою навчання та вільного виховання.

43. 118091 ШАРЕЛЬМАН Г. Трудова школа /Г.Шарельман; Пер. з нім. мови В.Щербаненка; Під ред. [та з передм.] С.Пастернака. – К.: Держ. вид-во. [2-га рад. друк.], 1921. – XIII, 98с. – (Пед. – психол. б-ка). – У тексті авт. передм.: С.Пастернак. – Бібліогр. в підрядк. прим.

Зміст: Передмова до українського перекладу; Що таке "трудова школа"; Що мені діти оповідали?; Святкування Різдва в трудовій школі; Нива; Акваріум; Трудова школа, як професійне питання; Систематичне навчання при нагоді; Доцільне навчання при нагоді; Горе й радість дитини; "День народження" і його продовження; Боротьба з фразою; Наша подорож до Шанхаю; Дальший ступінь вільних творів; Фізика в елементарному курсі; Навчання фізики на машинах; Проти макулатурної літератури; Художнє підготування; На порозі безмежності; Навчання й повторювання; Початок шкільного року; Справжнє й несправжнє переживання; Різноманітність формування мети виховання.

Г.Шарельман – найталановитіший серед прихильників ідеї "трудової школи". У своїй книзі він розкриває роботу на основі поглядів індивідуалістичної педагогіки, викладає методику заочного навчання, наводить зразки лекцій в трудовій школі і намагається дати імпульс власній думці вчителя.

1.3 Зарубіжна школа та педагогіка

44. 119200 КАПТЕРЕВ П. Нові заходи в організації народньої освіти і середньої школи: Пер. з рос. мови /П.Каптерев; [З вступ. ст. С.Пастернака]; Всеукр. кооп. вид. союз. – [К.: Печатня вид. т-ва "Друкарь", 1920]. – 104с.: табл. ([Вид.] Всеукр. кооп. вид. союзу; 33). – (Пед.-псіхол. б-ка; № 2). – Зазнач. на тит. арк. дод.: С.Пастернак "Освітній рух на Україні за часи революції рр. 1917–19" – відсутній. – Бібліогр. в підрядк. прим.

Зміст: Від Всеукраїнського Кооперативного Видавничого Союзу; Шостидесяті роки та недільні школи; Земські шкільні домагання й відношення до них влади; Громадська критика державної педагогії за перші роки ХХ століття; Середня школа, її найновіша історія; Спільна діяльність представників прогресивної й консервативної педагогики по питанню про загальну й обов'язкову освіту російського народу.

П.Каптерев описує нові рухи в галузі народної освіти в Росії починаючи з 60-х років XIX століття, звідки, на його думку, йде початок всіх нових педагогічних рухів. Показує боротьбу двох педагогік: прогресивної, творчої (земсько-громадської) і консервативної (урядової), котра намагається керувати, застерігати, але здебільшого просто обмежує та гальмує. Та ж сама картина була характерною і для України. Тому видавничий Союз, бажаючи дати українському читачеві нарис нових течій у вітчизняній народній освіті, спинився на книжці П.Каптерева.

Петро Каптерев (1849–1922) – російський педагог і психолог, автор праць з дитячої і педагогічної психології, теорії, історії, педагогіки.

45. 88423 КЕЛЬНЕР Л. Коротка исторія педагогії / Л.Кельнер; Переложив [з нім. і перед. слово написав] Т.Грушкевич. – Л.: Накладом Рус. т-ва пед. З друк. Наук. Т-ва им. Шевченка під зарядом К.Беднарского, 1895. – 170 с.

Із змісту: Вступ. Час передхристіяньскій: I. Всходни народы – Хины, Индія, Перзія. Огляд и поровнанє; II. Клясични народы; Греки взагали; Спарта и Лікург; Антены и Сольон; Грецки теоретики в выхованю; Питагорас; Сократ; Плятон; Арістотель; Римляне взагалі; Цицерон; Квінтіліян; Плютарх; Ювеналь и упадок обычаев; III. Жиды; Часы Христови: I. Часи перед реформацією або росколом; Вихованє и школы перших веков христіяньских. Кароль Великій и его сучасники; Школы веков середных и их представитель; II. Час реформацій аж до конця тридцятьлетньои войны 1648; Пора переходова; Лютер, его приятель и сучасники; Езуиты; Кароль Боромеи; Реакція против гуманізму; Бако з Веруляму; Ратихій Коменіюс; III. Час по трицятлетной войне аж до початку 18 веку; Школьна метода Ернеста Побожного; Спородненн змагання; Христіяньски братчики школы; Фенельон

(Fenelon); А.Г.Франке и его вплыв на Прусы; Джон Льок; IV. Вод початку 18 столетя до Пестальоцого; Франція и Русо (Rousseau); Базедов (Basedow), Фридрих Ебергард Рохов (Friedrich Eberhard von Rochow); Австрія і Игнатій Фельбігер; Пестальоцій (Pestalozzi): его ученики и помочники; Пестальоцій, яко писатель и настоятель інститута; Постальоцого засады и погляды; Практичне примененє засад Пестальоцого; У. Погляд на школьництво в краях немецких; Педагоги в Немеччине по смерти Пестальоцого; Школьництво в Англії, Даніи и Франціи; Епігоны Пестальоцого в Немеччине; Оверберг (Overberg) и педагоги спороднени єму духом; Густав Фридрих Дінтер (Dinter); Гразера божественность и его ученики; Дістервега практични погляди; Дістервега сучасники; Педагогіка передшкольна и Фребель (Froebel); Фребля теорія и практика; Фільозофічни педагоги новейшого часу.

Теофіл Грушкевич (1846–1915), – галицький освітянський діяч, учитель гімназії, перший директор української гімназії в Яворові, (1909–13), редактор журналу "Учитель", автор підручників і популярних брошур. За дорученням Руського педагогічного товариства зробив переклад з німецької книги Кельнера.

46. 114759 КЕРШЕНШТЕЙНЕР Г. Трудова школа /Г. Кершенштейнер; Пер. А.Козлова. – Катеринослав: Вид. кооп. т-ва "Каменяр". [Друк. І.Б.Вісмана], 1920. – 24с.

Трудова школа – реформаторська течія в педагогіці, представники якої виступали за створення навчальних закладів, де навчання, моральне, естетичне і фізичне виховання поєднується з виробленням у дітей трудових навичок, підготовкою їх до трудової діяльності. Течія виникла в період розвитку капіталізму на противагу існуючій схоластичній системі навчання. Ідея трудової школи належить представникам раннього утопічного соціалізму Т.Мору, Т.Кампанеллі, думку про трудову підготовку дітей відстоювали Я.А.Коменський і І.Г.Песталоцци. Деякі їдеї трудової школи знайшли своє застосування в Германії, їх прихильниками були Г.Кершенштейнер та Д.Дьюи. В Україні дискусії про трудове виховання розпочалися з 20-х років минулого століття, а перші спроби його застосування (разом з колективізацією й індустріалізацією) – на початку 30-х років. Трудова школа, так називали запроваджену радянською системою освіти на Україні загальну початкову й неповну середню школу – семирічку, повинна була готувати дітей до трудової діяльності.

В книзі наведені докази на користь тези "школа повинна бути такою, що навчає не більше словами й книжками, а ще – й значно більше – практичним досвідом" і шляхи її перетворення на трудову. Носієм культури автор вважає не книжку, а працю на користь ближньому. Описано досвід реформування школи на трудових засадах, обладнання в школах майстерень, лабораторій, шкільних кухонь і садків та перешкоди на шляху здійснення цього принципу. Переклад праці Кершенштейнера зроблено з метою подальшої розробки ідеї трудової школи в Україні.

Георг Кершенштейнер (1854 –1932) – німецький педагог, теоретик трудової школи. Закінчив Мюнхенський університет. З 1883 року викладав у середніх навчальних закладах Баварії. З 1918 року – професор Мюнхенського університету. Виступав прихильником агресивної політики німецького мілітаризму. Відомий як

автор теорії громадського виховання, яку виклав у своїх книгах "Професійне виховання німецького юнацтва" (1901) та "Поняття громадського виховання" (1909). Згідно з цією теорією, школа повинна забезпечити "примирення" класових протиріч пролетаріату і буржуазії. Найважливішими державними виховними установами вважав народну школу і армію.

47. 497421 МАТВІЇВ В. Селянські університети, яко передумова народнього добробуту: Дансько-скандин. вищ. нар. шк. / В.Матвіїв. – К.: Рух. [Друк. "Труженик"], 1919. – 24 с. ілюстр. – (Сер. шк. та позашк. освіти; Ч. 32).

На прикладі Данії зроблено висновки про те, що загрозою національному існуванню будь-якої країни є темрява широких селянських мас. Запропоновано вирішення цієї проблеми шляхом організації вищих шкіл. Розповідається про фундаторів таких шкіл, завдання і принципи заснування, контингент учнів, зміст навчання (програми, розклад життя і занять в школах, термін навчання). Показана роль шкіл у розвитку народного господарства Данії. Подані міркування щодо використання цього досвіду в Україні.

48. 88478 ПАУЛЬЗЕН Ф. Будучність гімназий: (Уваги Фрідріха Паульзена) / Ф.Паульзен; Подав [і передм. написав] І.Копач. – Л.: З друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка під зарядом К.Беднарського, 1901. – 50 с. – Відб. з Літ.-наук. вістн.

Книга "Будучність гімназий" була написана на початку XX ст.,

Викладено думки про необхідність реформування гімназійної освіти, на основі відходу від класицизму в гуманітарній освіті без "старинних язиків" і надання переваги вивченню німецької мови та інших "новочасних", які краще можуть навчити дитину мислити.

Фрідріх Паульзен (1846 – рік смерті не з'ясовано) – німецький письменник, професор філософії і педагогіки Берлінського університету, представник новокантіанського напрямку. Автор багатьох наукових досліджень з філософії, багато уваги приділяв розвитку німецьких університетів.

Перекладач на українську мову Іван Копач (Гр. Кичун) (1870–1953) був громадським діячем, педагогом і філософом. Довгий час працював у середніх школах Галичини, мав праці з філософії, є автором шкільних підручників.

49. 79565 ПАУЛЬЗЕН Ф. Короткий огляд історії німецких університетів / Ф.Паульзен / Переклав Г.Кичун. (І.Копач) – [Л.: Б.в., 1906]. – 24с.

Зміст: Поділ історії німецьких університетів; Перший відділ: Середні віки; Другий відділ: XVI–XVII вік; Третий відділ: XVIII вік; Четвертий відділ: XIX вік.

Наведена характеристика кожного історичного періоду функціонування університетів, аналіз їх діяльності як учбових і наукових установ. Показано взаємозв'язок цих процесів з політичним культурним, економічним, релігійним становищем в Германії.Детально розглянуто діяльність філософського, правничого методичного, філологічного та інших відділень університету. Переклад зроблено з

метою впровадження найбільш цінного з німецького досвіду в організацію вищої освіти на Україні.

50. 88561 ПАУЛЬЗЕН Ф. Родинне жите: (Гадки проф. д-ра Ф.Паульзена) / Під розвагу руским "соколикам і паннам" подав І.Копач; [Перед. слово та прим. І.Копача]. – Л.: Накладом І.Копача. З печатні В.А.Шийковского, 1903. – 96 с.

Зміст: Передне слово / І.Копач; І.Єство родини; 2. Родина яко забороло історії людского житя; 3. Відносини супругів до себе; 4. Родичі і діти. 5. Родина яко розсадник моральности; 6. Стан вільний. 7. Одноженьство (моногамія). 8. Розвід; 9. Свобода в справі закладаня родини. 10. Еманципация женщин; 11. Жіночі студіи; 12. Правня відносини в родині; 13. Житє полове; 14. Проституция; 15. Слуги; Примітка / І.Копач.

Розглянуто родину як найпервіснішу форму суспільного життя, розкрито взаємовідносини між дітьми та батьками. Багато місця відведено завданням виховання в родині.

Див. також № 53, 56, 59, 60, 68, 70.

2. НАВЧАЛЬНА ТА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА ЛІТЕРАТУРА

2.1 Посібники з педагогіки

51. 134567 Антонович П. Педагогічні нариси: Виховання дітей у шк. – захистках /П.Антонович; [Вступ. слово авт.] – Житомир: Друк. "Робітник", 1918. – 31с. – Бібліогр.: Того ж автора: 3-тя с. обкл. (6 назв.)

Зміст: Вступне слово; Головний мотив педагогічної діяльності в школі-захисткові; Чи кожний може стати педагогом?; Завдання виховання в школах-захистках; Про релігійне виховання; Моральне виховання; Національне виховання; Виховання ума, серця й волі; Естетичне виховання; Фізичне виховання та значіння праці; Закінчення.

Автор зібрав та узагальнив найкраший досвід світових педагогів. Книга корисна для молодих педагогів і для батьків.

52. 88509 БАРАНОВСКИЙ М. Педагогіка: Для семінарій учит. і учителів шк. нар. /Написав Барановский; Переложив проф. Ю.К. (Ю.Кміт?). – 4-є вид., знач. розшир. і допов. "Нарисом психольогії виховавчої". – Черівниці: З друк. т-ва "Рус.Рада" під зарядом В.Секерского, 1901. – 102с. – (Вид. т-ва " Рус. шк." в Чернівцях /Ред. О.Попович; Ч.7).

Зміст: 1. Про вихованє взагалі; II. Про мимохітні співчинники виховавчі; Ш. Про поодинокі періоди (доби) вихованя; IУ. Про фізичне вихованя; Про вихованє духовне; УІ. Про средства вихованя; УП. Про засади вихованя; УШ. Про методи

вихованя; IX. Про форми вихованя; X. Родина, школа й церква як чинники виховавчі; XI. Народний учитель як вихователь; ХП. Хиби, які в вихованю найчастіше лучаються.

53. 138133 БАРТ П. Історія соціяльно-педагогічної ідеї /П.Барт; Пер. і передм. М.Гордієвського. – [Х.]: Держ. вид-во України, 1923. – 31с.

Брошура, перекладена українською мовою, знайомить читача з історією розвитку соціальної педагогики. Розглянуто зміст понять "соціальне" і "індивідуальне" виховання.

ЗБІРКА матеріалів по соціяльному вихованню /Складено губерн. ком. соц. виховання губнаросвіти Полтавщини. – Полтава; Х.: Всеукр. держ. вид-во. –

54. 119504 Вип. 2. – 1921. – 42 с.: табл. – Бібліогр.: Огляд журнальної літератури по питанням трудової школи/ З.Богословська: с.41–42.

Зміст: Організаційний момент в праці старших груп шкіл-клюбів; Організація єдиної трудової школи-клюбу; Плян до занять по історії культури і політграмоті; Загальні положення про матаматику в школі-клюбі; Зразковий програм крайознавства як центрального предмету навчання в семирічній единій трудовій школі-клюбу в перші три роки навчання. Програм занять по географії в школі-клюбові; Театр 1 школа; Ілюстративна праця в школі і пояснюючі малюнки вчителя; Поради по малюванню; Прикрашення класних кімнат; Як заохочувати дітей спостерігати над природою; Ботанічні заняття з дітьми; Поради до зібрання й засушування рослин для гербарія; Табель росподілу тиждне-вих занять в школах-клюбах; Пояснююча записка до табелю; Інструкція Педагогічним радам трудових школів-клюбів; Штати трудових шкіл-клюбів; Журнальна література по трудової школі.

Збірка адресована педагогам наваторам, новому професійному типу – робітнику соціального виховання дітей, організатору дитячого життя і радить їм утворювати студії для окремих циклів знань (математичних, літературних, фізичного розвитку, мистецьких).

55. 115529 ЗІНЬКОВСЬКИЙ В. Про соціяльне виховання /В.Зіньковський; Всеукр. коопер. вид. союз. – [К.: Друк. Всеукр. коопер. вид. союзу, 1920]. – 64с. – ([Всеукр. коопер. вид. союз; № 40]). – (Пед-психол. б-ка; № 5.)

Зміст: Розд.1. Про соціяльне виховання; Розд.2. Соціяльні сили в душі дитини; Розд. 3. Шляхи й засоби соціяльного виховання; Висновки.

Порушені питання впливу сучасного життя на душу дитини; міститься заклик виховувати у дітей любов до загального добра, здатність до соціального зближення, соціальну чулість, свідомого виконання громадянських обов'язків. Висвітлюються завдання, зміст і шляхи здійснення соціального виховання. Освіта розглядається лише як допомога розвиткові індивідуального життя дитини, а також як підготовку її до соціального життя.

56. 135303 ІОРДАНСЬКИЙ М.М. Основи й практика соціяльного виховання /М.М.Іорданський; З рос. переклав А.Д.; [Передм. авт.]. – [К.]: Держ. вид-во України, 1923. – 194с. – Бібліогр. в підрядк. прим.

Зміст: Передмова; І. Практичний підхід до питання; П. Педагогічні основи соціяльного виховання; Ш. Соціяльно-психологічні чинники суспільного виховання. Як відбиваються вони на житті дітей; ІУ. Елементи соціяльного виховання у шкільному програмові та шкільній праці; У. Теорітичне й практичне освітлення соціяльних питань у старших класах школи 2 ступіню; УІ. Соціяльні обставини життя дітей та школярів; УП. Дитячі організації в школі й поза нею; УШ. Позашкільні громадські дитячі заклади; ІХ. Дисціпліна. Дитячій та товариський суд. Суд чести; Х. Дитяче й шкільне самоврядування. Участь учнів у врядуванні школою; ХІ. Вихователь – учитель та соціальне виховання.

Основна мета книги – показати процес виховання людини-громадянина в історичному розвитку, вплив сучасного побуту та економічних умов на соціальне виховання учнів і місце педагога в цьому процесі.

МАМОНТІВ Я. Сучасні проблеми педагогічної творчості /Я.Мамонтів; [Передм. авт.]. – [Х]: Держ. вид-во України. [Тип. ЦК КП (б) У "Коммунист"], 1922.

57. 159247 Ч.1: Педагог як мистець. – ІУ, 80с. – Бібліогр.: Літ. до розд.

Зміст: Передмова; Педагогичне покликання; Естетизація людини; Художньо-дідактичний метод.

Книжка складається з трьох нарисів, сполучених ідеєю про мистецький характер педагогічної творчості. Розкрито значення педагогічної інтуіції, Визначені професійні риси сучасного педагога.

Яків Мамонтів (1888–1940) – драматург, театрознавець і педагог, народився на Сумщині. Літературну діяльність почав з прози і поезії, що увійшли до збірки "Вінки за водою" (1924). Але головним в творчості Мамонтова були драматичні твори: "Дівчина з арфою" (1918), "Веселий хам" (1921), "Республіка на колесах (1927), "Рожеве павутіння" (1928), "Гетьманщина" (1930–39) та ін. Я.Мамонтов є автором театрознавчих досліджень, праць з педагогіки: "Сучасні проблеми педагогічної творчості, Ч.1: Педагог як мистець" (1922), "Проблема эстетического воспитания" та ін. У 1920-х рр. викладав педагогіку.

ПОМІЧ учителю в справі національного виховання учнів /Вид. Секретарства справ освітних. – К.: Друк. наслідн. Круглянського, 1918.

58. 114564 Вип. 1: [Покажчики літератури]. – 50с.

Зміст: Покажчик книжок для шкільних бібліотек: по українській літературі, по історії; по географії; Реєстр книжок для театральних вистав; Реєстр музичних творів; Покажчик творів для читання; Підручники для екскурсантів; Портрети українських письменників та гетьманів; Адреси українських книгарень.

59. 119574 РУМЯНЦЄВ М.Є. Педологія: її народження, розвиток та відношення до педагогики /М.Є.Румянцєв; Пер. з рос. мови М.Коркішко. – Катеринослав: Держвидав України, 1922. – 56с.

У змісті: Педагогіка і психологія; Психологія дитинства; Думки Льока, Русо, Пирогова та Ушинського; Зародок науки про дітей; Чому наука про дітей пізно повстала; Обставини, які сприяли розвиткові науки про дітей; Поступ природознавства; Наукове і практичне значіння досліду дітей; Розвиток науки про дітей ; Наука про дітей в Америці та Європі: Англії, Франції, Германії; Історія науки про дітей у Росії; Несприятні умови для її розвитку; Перша робота; Психологічна лабораторія та її доля у педологічному рухові. Педологичні курси; Педологична література.

60. 140182 РУМЯНЦЕВ Н. Педологія: Наука про дітей: її початок, розвиток і відношення до педагогіки /Н.Румянцев. Пер.Ів.Л. (І.Лизанівський?); За ред. В.Сімовича; [З передм. авт.]; Закордон. ред. ком. Наркомосвіти УСРР. – Х.; Берлін: [Друк. Розенталь и К°], 1922. – 94с. – Підрядк. прим. нім. мовою. – Словничок термінів: с.92–94.

Зміст: Передмова; Розділ 1: Педагогіка і психологія; Психологія дитячого віку; Погляди Лока, Русо, Пирогова й Ушинского; Зародини науки про дітей; Через що наука про дітей появилася пізно; Умови, що сприяли розвиткові науки про дітей; Успіхи дітей; Розвиток науки про дітей; Наука про дітей в Америці і в Європі: Англії, Франції, Німеччині; Історія науки про дітей у Росії; Несприятливі умови для її розвитку; Перші праці; Психологічна лабораторія та її роля в педагогічному рухові; Педагогічні курси; Педагогічна література; Розділ П.: Завдання педагогіки; Способи вивчення дитячого віку; Спогади дорослих про свій дитячій вік; Окремі спостереження над дітьми; Колективні спостереження; Метода випитів. Хиби цієї методи; Експеримент як засіб вивчення дітей. Його значіння; Досліди над окремими дітьми в лабораторії і в школі. Масові досліди; Студіювання за допомогою експерименту індивідуальних особливостей і особистости; Класифікація творів про дитячу психологію; Розділ ІІІ: Загальний погляд на розвиток дітей; Фізичний розвиток дитини; Антропометрична метода; Метода випитів; Деякі висновки зі спостережень від фізичним розвитком дітей; Загальна характеристика духовного розвитку дитини; Спостереження над розвитком окремих здібностей дітей і значіння їх для педагогіки; Словничок термінів.

Мета книжки – ознайомити з курсом педології тих, хто готує себе до педагогічної діяльності, зацікавити її вивченням і з'ясувати її значення для виховання. Книга складається зі статей, що друкувалися в часописі "Русская школа".

61. 133331 ЧЕПІГА [–ЗЕЛЕНКЕВИЧ] Я. Самовиховання вчителя /Я.Чепіга (псевд.) – 2-е вид. – [К.]: Укр. шк. /Під орудою С.Русової та ін. [Друк. т-ва "Час", 1917]. – 31с. – (Укр. пед. б-ка; № 2). – Вид-во "Укр. шк". під орудою також: Ю.Сірого, Ю.Тищенка, Я.Чепіги (Я.Зеленкевича), С.Черкасенка.

Зміст: Самовиховання вчителя: Учитель. Міркування й праця в його діяльности; Справедливість. Добрість; Терпеливість; Любов до дітей; Національне розуміння дитини і національне самовиховання вчителя. Про Чепігу [–Зеленкевича] див. № 41

62. 372021 ЧЕРКАСЕНКО С. Шевченко й діти; Шевченко педагогом /С.Черкасенко. – 2-е вид. – Б.м.: Укр. шк. /Під орудою С.Русової та ін., б.р. – 27с. – (Укр. пед. б-ка). – ([Вид.] вид-ва "Укр. шк."; № 1). – Під орудою також Ю.Сірого, Ю.Тищенка, Я.Чепіги (Я.Зеленкевича), С.Черкасенка.

У першій статті "Шевченко й діти" автор розглядає тему дитини та матері в творах Кобзаря. У статті "Шевченко педагогом" описано епізод з життя Т.Шевченка про його роботу в 1861 р. у Петербурзі по складанню та виданню "Букваря южнорусского" Цім виданням поет довів значення та необхідність упровадження грамотності в народі.

Спиридон Черкасенко (1876–1940) – письменник драматург і педагог. Народився у Новому Бузі на Херсонщині. Учителював на Донеччині. На замовлення Міністерства освіти УНР (1917–1918) складав читанки і букварі для українських шкіл. З 1919 р. перебував в еміграції у Відні, де редагував шкільні підручники. З 1929 р. жив у Празі. У літературі дебютував віршами в 1904 р. друкувався в усіх українських періодичних виданнях Західної України. Його твори прейняті прагненням до національного визволення.

2.2 Навчально-методична література

63. 118674 АЛАМПІЄВ П. Спроба викладання історії культури: Розмови з дітьми в сіл. шк. /П.Алампієв. – Х.: Б.в.,1922. – 120с. – (Б-ка журн. "Путь просвещения"; № 3).

У підвалини книги покладені роздуми автора щодо необхідності зміни програми викладання історії в школі, до якої треба додати еврістичний і трудовий методи. Запропоновані вимоги до курсу історії: єдність окремих періодів і відповідне викладання.

П.Алампієв у 20-их роках XX ст. працював учителем історії культури в залізничній школі м. Бєлгорода та в дитячому будинку в Помірках біля Харкова.

ГОЛУБЕНКО М. Курс математики: Допущено методкомом НКП У.С. Р.Р. до вжитку в дит. установах соцвиху /М.Голубенко, Н.Карпенко, В.Фесенко. – Х.; К.: Книгоспілка. [Літо-друк. "Книгосопілки"], 1923.

64. 139127 Ч.1.: Випуск для вчителів. – 16 с. – Бібліогр.: Спис книжок: с.15–16 (43 назви).

Зміст: Передмова; Загальні уваги; Про викладання історії математики; З історії викладання математики; Математична лабораторія та екскурсії; Характер книжки; Про характер задач; Спис книжок.

Група педагогів харківських трирічних Педагогічних курсів ім. Г.Сковороди склали посібник "Курс математики" для семирічки. Курс розраховано на 7 частин: по одній на кожний рік навчання. Кожна частина в свою чергу розпадається на 2 книжки. Одна для учнів, друга – для вчителя. Заслугою другої частини можна вважати те, що вона знайомить вчителя з вимогами сучасної на той час методики викладання математики, з тим, що йому треба звернути увагу, роблячи акценти на головних моментах.

65. 100633 ГРИГОР'ЄВ Н. Про навчання дітей рідній історії /Н.Григор'єв-Наш (псевд.) – [К.: Вид. т-во "Криниця". Друк. т-ва "Криниця", 1917]. – 38с.

Книгу можна вважати методичним посібником з навчання школярів. Наведені основні правила викладання історії, які, на думку автора, повинні базуватися на зв'язку історичних подій з сьогоденням, на порівнянні сучасного з минулим.

Никифор Григор'єв (1883–1953) – громадський та політичний діяч, публіцист і педагог. Народився на Київщині (псевдоним Григор'єв-Наш.) З 1921 р. перебував у еміграції. Журналіст, популяризатор, автор праць на соціологічні, педагогічні тами. Серед них "Основи націознання", "Українська національна вдача", "Державознавство" та ін.

66. 139618 ГРУШЕВСЬКИЙ О. Історичні твори Шевченка на лекціях історії /О.Грушевський. – [К.: Друк. АТ "Петро Барський", 1918]. – 32с. – (Шк. б-ка ім. Г.З.Грушевської; № 1.)

Автор радить використовувати твори Т.Шевченка як ілюстрації при вивченні історії і подає методику використання в двох рівнях: для молодших і старших школярів.

Олександр Грушевський (1877–1943) – український літературознавець, етнограф, історик, архівіст. Брат Михайла Грушевського. Приват-доцент університетів в Одесі, Петербурзі й Києві. Професор Українського державного університету в Києві (1918–1919), член Українського наукового товариства в Києві, дійсний член НТШ. У 20-х рр. XX ст. профессор Києвського ІНО, директор історико-географічної Комісії ВУАН, дійсний член Археографічної Комісії ВУАН. У 1937 р. був на засланні. О.Грушевський є автором праць "Пинское Полесье" (1901), "Очерки истории Туровского Княжества Литовского в XIV–XVI вв.", Автор численних розвідок з політичної та соціальної історії України XIV–XVIII ст., статей з української історіографії XVIII–XIX ст., серії нарисів про українських письменників XIX–XX ст.

ДОМАШНЯ НАУКА. – К.: У друк. И. и А.Давыденка. – Присвята: В пользу студентской библіотеки и находящейся при ней ежедневной безплатной школы. – На тит. арк. епіграф: "Учися, серденько, колысь з нас будуть люди" Т.Г.Шевченко.

67. 91208 [Ч.] 2: Шэйковскый К. Вышші початкы /Спрацював и выдав К.Шэйковскый; [З вступ. заміткою авт. "Пэрэдове слово до учытелів"] – 1861. –19с.

Зміст: Пэрэдове слово учытелів; І. Кілька слов о науці; П. Чи ус'іо воно так є, як нам здаєц'ця?; Ш. Зэмля; ІУ. Як людэ жылы колыс' и як тэпер жывут; У. О думках; Дума про пырятын'с'кого Поповіча Олэксія; УІ. О казках.

Подані методичні поради для знайомства дітей з навколишнім світом.

Каленик Шейковський (1835–1903) – педагог, мовознавець і етнограф. Народився у Кам'янець-Подільському. Студентом Київського університету брав участь в організації недільних шкіл українською мовою. Є автором етнографічних нарисів "Быт подолян", "Опыт южнорусского словаря", "Домашня наука" (у 2-х частинах).

68. 118126 МОНТЕСОРІ М. Метод наукової педагогіки та практика його в "домах для дитини" /М.Монтесорі; З італ. мови переклав В.Щербаненко; [З передм. до укр. вид. С.Ананьїна]. – К.: Держ. ви-во. [2-а рад. друк.], 1921. –156с.: ілюстр.

Зміст: Од видавництва; Передмова до укр. видання; Критичні уваги; Історія методів; Промова з приводу відкриття "Дому дитини"; "Статут "Дому дитини"; "Загальна частина; Спеціяльна частина.

Переклад книги М.Монтесорі зроблено з італійського видання 1909 року. До перекладу додано два розділи, яких немає в італійському оригіналі, а саме: розділ У і УІ про систему вправ і про загальну дисціпліну. Ці розділи автор написала в 1912 році для англійського та американського видань. Подано конкретну систему виховання. Наведено характеристику кожної складової частини: а) загальний лікарський догляд; б)гігієнічний догляд і привчання дітей до гігієни; в) привчання дітей до виконування вимог звичайного практичного життя; г) фізичне виховання; д) практична гімнастика; е) виховальна гімнастика; ж) інтелектуальне виховання; з) моральне виховання. Кожна частина спирається на влучно підібрані методи та засоби, що можуть зацікавити дітей.

ОСТРОВСЬКИЙ В.П. Методика розв'язування аритметичних задач: Для вчителів ниж шк. і вчит. семінарій /В.П.Островський; [З передм. авт.]; Вид. т-ва "Просвіта" у Вінниці. – Вінниця: Нова друк. Пойлішер, 1919.

69. 116584 Вип.1. – 79с.

Зміст: Від автора; Задачі. Шляхи й засоби розв'язування їх; Попередні вправи (Загальні вказівки): 1. Перший десяток; 2. Перші два десятки (Загальні вказівки); П. Цілі десятки; Ш. Розв'язування задач (звичайних); Прості задачі; Складні задачі.

70. 159899 ПАТРІДЖ Е. Як і що оповідати дітям у школі та в родині: Амер. метода творчого росповідання /Е.Патрідж, Д.Патрідж; Пер. А.Ковалівського. –Х.: Полтава: Держ. вид-во України. [2-а рад. друк. в Полтаві], 1922. –61, Vс. – Бібліогр. покажч.: с.І–ІУ (близько 65 назв.).

Зміст: Мистецтво розповідання; П.Народні легенди; Ш. Роля оповідача; ІУ. Як росповідати; У.Первісні предання; УІ. Міт; УП. Казки; УШ. Епічні предання; ІХ. Історичне оповідання; Х. Байки та инші повчаючі оповідання; ХІ. Індивідуальні та сучасні оповідання; ХП. Оповідання та дитина; ХШ. Виховуюче росповідання; ХІУ. Оповідання при викладі мови та письменства. ХУ. Оповідання в природознавстві; ХУІ. Оповідання в історії; ХУП. Оповідання в моральному вихованні; ХУШ. Оповідання та релігія дитини; ХІХ. Оповідання та індивідуальність; Х. Свято оповідання; Бібліографічний покажчик.

"Розповідь" розглядається як один з головних методів передання знань молодим поколінням і водночас улюблена розвага. Підкреслюється велика роль естетичної насолоди в розвитку школи.

71. 139201 Спроба практичного переведення комплексного методу: Програма навчання та виховання в молодшому концентрі 7-ми річ. труд. шк. /Наукпедком Укрголовсоцвиху (Київ. філ.) Каб. соц. виховання. – [К.]: Держ. вид-во України. [Держ. трест "Київдрук".Друк. № 2], 1923. –86с.

Зміст: Передмова; Вступ: Принципи навчання та виховання в Радянській трудовій школі; Родознавство, як основа праці молодшого концентру; Зразковий план праці по родинознавству та загальній географії: (Основний програм-стрижень); Природознавство; Культуро-знавство; Математика; Рідна мова; Трудові процеси; Образні мистецтва; Музичне виховання; Фізичне виховання; Додаток: Про комплексне викладання /О.Музиченко.

Мета програми – полегшити недосвідченому вчителеві виконати нелегке завдання об'єднання всіх родів освіти і виховання та запобігти шкідливій ізольованості окремих предметів. Програма не обмежує ініціативи і творчості вчителя, а тільки закликає відмовитися від предметної системи викладання у молодших групах.

72. 114134 СТЕЦЕНКО К. Початковий курс навчання дітей нотного співу: (Методико-дідакт. матеріяли) /К.Стеценко. – К.: Вид. [і друк]. т-ва "Вернигора", 1918. –32с.: схем. – (Шк. секція; Ч.10).

Ця книжка – результат дідактичної практики автора, якому протягом понад десять років довелося навчати нотного співу дітей у школах різних типів. Курс призначено для дітей наймолодшого шкільного віку. Методика побудована за тими ж основами дідактики, за якими ведеться у школах навчання рідної мови, арифметики та інших предметів. В окремі частини введено евристичний метод, який пробуджує самодіяльність учнів. Для практичних співів пропонується матеріал з народних пісень і з церковних мелодій.

Кирило Стеценко (1882–1922) – видатний український композитор, учень М.Лисенка, теоретик мистецтва, хоровий диригент, громадський діяч; викладав у школах, керував хорами, створив кобзарську школу у Києві. Здійснював обробку народних пісень, писав хори, контати, музику для п'єс Г.Квітки-Основ'яненка, С.Черкасенка. Створив оперу "Кармелюк", дитячі опери "Лисичка", "Котик і Півник",

"Івасик-Телесик". У творчому доробку композитора численні музи-кознавчі дослідження.

73. 105662 ЧЕПІГА [-ЗЕЛЕНКЕВИЧ] Я. Методичні замітки до навчання грамоти по згуковому методу /Я.Чепіга (псевд.). – [К.: Укр. шк. /Під орудою С.Русової та ін. [Друк. "Час", 1917]. – 39с. – (Укр. пед. б-ка; № 11). – Вид-во "Укр. шк." під орудою також: Ю.Сірого (Ю.Тищенко), ЯЧепіги (Я.Зеленкевич), С.Черкасенка.

Зміст: Методичні замітки до навчання грамоти; Вступні лєкції: Сем'я й оточення. Праця. Гра. Географичні уявлення. Рослини. Тварини; Підготовчі працювання до читання й письма; Навчання читати; Читання коротеньких оповідань.

Автор провадить думку, що навчання початкової грамоти вимагає від учителя старанно продуманого плану роботи і докладно і послідовно розповідає про головні його розділи.

Про Чепігу-Зеленкевича див. № 41.

74. 135287 ЧЕПІГА [-ЗЕЛЕНКЕВИЧ] Я. Нові методи навчання грамоти: Метод цілих образів або амер. Без букваря.Комбінац. метод / Я.Чепіга (псевд.) – [К.]: Вид. коопер. вид. т-ва "Час": [Держ. трест. "Київдрук". Друк. № 4], 1923. – 26с.

Зміст: Метод цілих образів або американський; Без букваря; Комбінаційний метод.

Проаналізовано переваги і недоліки різних методів навчання дітей грамоті без букваря, відповідність кожного з них дитячій психиці, детально викладено їхню методику з застосуванням образів-малюнків, листів замість вправ, сполучення гри з навчанням грамоти.

75. 113026 ЧЕПІГА [-ЗЕЛЕНКЕВИЧ] Я. Письмо в школі: Метод. підруч. для вчителя /Я.Чепіга (псевд.); Т-во "Дзвін". – [К.]: Укр. шк. /Під орудою С.Русової та ін. [Друк. АТ "Петро Барський",1918]. – 39с.: іл. – (Укр. пед. б-ка.) – На тит. арк.: зміст. – Вид-во "Укр. шк." під орудою також: Ю.Сірого (Ю.Тищенко), Я.Чепіги (Я.Зеленкевич), С.Черкасенка.

Зміст: Пасивність чи активність ролі учня в нашій школі?; Вільна творчість; Самостійні працювання для еволюційних зворушень; Забавки дітей по-за школою і в школі; Діти, звірі та тварини; Взаємні відносини дітей та їх схильності; Про инших дітей; Писані праці: Твори по малюнках; Вільна диктура; Зразки вільної диктури для 2-ї групи; Зразки для 3-ї групи; Зразки вільної диктури для 4-ї групи.

Підручник, написаний під впливом революційних подій, закликає створити нову систему освіти для незалежної України. Автор протиставляє пасивній ролі учня в старій школі активність, приватну ініціативу, вільну творчість, які прагне розвивати в дитині нова школа.

76. 118107 ЧЕПІГА [-ЗЕЛЕНКЕВИЧ] Я. Трудовий принцип і метод / Я.Чепіга (псевд.); [З перед. словом авт.]. – 1-е вид. – К.: Всеукр. учит. вид. т-во "ВСЕУВИТО". [Друк. "Союзбанку"], 1920. – 24 с.

Книга присвячена організації трудового виховання учнів у трудовій школі. Автор порівнює цю школу з майстернею і лабораторіями, де виявляються дитячі здібності. Подано методику трудового виховання.

ЧЕРЕДНИЧЕНКО В. Дитяча хата: Порадник орг. й керування установ дитячого виховання / В.Чередниченко. – Х.; Полтава: Всеукр. держ. вид-во. [4-а рад. друк.], 1921.

77. 119185 Ч.І. /[Передм. авт.]; Оздоблення проведено по малюнкам І.Д.Бут-ника. – 68 с. – Бібліогр.: Покажчик літератури: с.50–65 (біля 312 назв.); Малюнки з природознавства: с.66–67 (55 назв.); Малюнки з життя українських дітей: с.68 (14 назв.).

Зміст: Передмова; Завдання и принціпи сучасного дошкільного виховання; Центральна "Дитяча Хата"; Центральний музей дошкільного виховання; Обстановка й оборудування зразкової "Дитячої Хати" та їхнє значіння в справі виховання; Допитний листок при вступі дитини в дошкільну установу; Покажчик матеріалів, потрібних для дошкільних установ; Захисток у мисті; "Дитяча Хата", або захисток на селі; Селянські літні захистки; Керування "Дитячою Хатою" або захистком; Як спостерігати над дітьми; Програм щоденника дошкільниці; Зразкове щомісячне звідомлення завідувачки "Дитячої Хати"; До виставки дитячих праць; Аптечка; Покажчик літератури: а) Дошкільне виховання; б) Естетичне виховання; в) Дитячі садки; г) Фізичне виховання; д) Психольогія дитини; е) Нервові й дефективні діти; є) Вплив осередка на виховання дітей; ж) Практична робота в дошкільних установах; з) Оповідування; Рухавки й співанники; Підсобна література українських дошкільниць; Книжки для дітей дошкільного віку; Малюнки з природознавства; Малюнки з життя українських дітей.

У роботі використано досвід педагогів – вихователів України і Росії в організаційних питаннях дошкільної справи, особливо у підготовці кадрів.

Варвара Чередниченко (1896–1949) – письменниця і педагог. Народилася у Києві. Працювала педагогом у Полтаві (1917–1923); у 1928–1938 рр. жила в Осетії, потім повернулася до Києва. Почала друкуватися в 1917 р., була членом літературної організації "Плуг". Є автором збірок оповідань "З життя українського вчительства" (1919), "Весела компанія" (1928), "Весняний дріб'язок" (1929), "Жужіль" (1930), "Осетинські оповідання" (1931).

2.3 Словники

Початком української лексикографії можна вважати "Лексис…" Л.Зизанія (1596 р.). В цьому невеличкому словнику автор пояснює понад тисячу церковнослов'янських слів.

Укладання в XVI столітті подальших рукописних "алфавітів" і "азбуковників", які тлумачили біблізми, грецизми, були основою перших друкованих словників (1627, 1653). Українську мову тлумачень замінила

у XVIII ст. польська мова ("Лексикон сиречъ словесникъ славенскій…" 1722 р.). З запровадженням у Києво-Могилянській Колегії навчання латинської мови з'явилися спроби Єпифанія Славинецького, Арсенія Корецького, Сатановського скласти латинсько-церковно-слов'янські словники. З 1850 років почали з'являтися друком українсько-російські словники О.Афанасъєва-Чужбинського (1855), К.Шейковського (1861, 1884), М.Закревського (1861),, В.Дубровського (1909), найбільший М.Комарова та інші. Низку нормативних видань поповнювали українсько-латинські, українсько-польські, українсько-угорські, українсько-англійські та інші словники. Найважливіша й найкраще впорядкована збірка української мови і народного лексичного матеріалу, що відіграла вирішальну роль в стабілізації лексики української літературної мови і досі не втратила свого значення, – чотиритомний словник Б.Грінченка. Дещо пізніше розпочалася робота, зокрема в НТШ, й над термінологічними словниками (правничо-адміністративний німецько-український, природничий і медичний, фізичний, математичний, хімічний, географічний і анатомічний, музичний та інші). Видавала словники і українська еміграція. У пореволюційні роки зусилля зосередилися на складанні російсько-українських практичних словників (вони виходили й в провінції, охоплюючи зокрема ділову лексику) та опрацюванні наукової термінології. Таку роботу проводили у 1918-30 рр. різні термінологічні комісії й їх секції, (спершу Українського Наукового Товариства в Києві), згодом об'єднані в Інститут мови про ВУАН, склавши 20 тт. українсько-російських словників у серії "Матеріали до української термінології та номенклатури" з різних ділянок математично-технічно-природничих і суспільних наук. Серед кількох десятків укладених після 1917 року двомовних словників важливіші українсько-російські склали: Д.Яворницький (1920 р.), С.Іваницький з Ф.Шумлянським (1918 р.), П.Терпило (1918 р.). У 1924 році було розпочато складання словника живої української мови за редакцією А.Кримського та С.Єфремова. Розрізняють (умовно) два основних типи словників: нормативні і словники-довідники.

2.3.1 Термінологічні

78. 100878 ГЕОГРАФИЧНА термінологія / Зложена природ. коміс. Укр. Т-ва шкіл. освіти в Київі. – К.: Б.в. (Друк. Центр. Ради), 1917. – 12 с.

Товариство шкільної освіти (Товариство розповсюдження шкільної освіти на Україні) було засноване українськими вчителями у березні 1917 р. в Києві з метою

організації українського шкільництва. Товариство очолювала Рада, (перший голова І.Стешенко). ТШО організувало (в квітні 1917 р.) перший Всеукраїнський з'їзд учителів, відкрило першу українську гімназію у Києві, створило низку практичних курсів українознавства для учителів, опрацювало план так званої єдиної школи, видавало шкільні підручники, допомагало в створенні української термінології та в організації Генерального Секретаріату Української Центральної Ради. Під час окупації України Добровольчою Армією, в 1919 р. ТШО керувало всім приватним шкільництвом, обороняло його перед владою, взяло на себе його матеріальне забезпечення (з добровільних пожертв української громадськості та української кооперації).

79. 100671, 140038 КОРОТКИЙ московсько-український словник судівництва та діловодства: [З передм. до І-го та 2-го вид.] / Полт. укр. правн. т-во. – 2-е вид. допов. – Полтава: [Вид. Полт. укр. правн. т-ва. Друк. І.Л.Фрішберга], 1918. – 126 с.

З оголошенням Центральною Радою Української Народної Республіки й демократизацією суду на чергу дня було поставлено питання про українізацію судочинства. З цією метою за дорученням Полтавського правничого товариства членом його ради І.Л.Жигадло було складено словник правничих українських слів. Упорядникові довелося утворити чимало нових слів. Друге видання переглянуте Панасом Мирним, доповнене арифметичними, бухгалтерськими та медичними термінами.

80. 100671 КОРОТКИЙ російсько-український правничий словник /[Уклад. І.Л.Жигадло]; Вид. Полт. укр. правн. т-ва. – Кременчук: Б.в. Друк. Варшавського і Аронова, 1918. – 36 с.

81. 115299 МОСКОВСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ словник для військових / [Склав] В.Євтимович; Зредаговано ред. коміс. при голов. шкіл. управі В. М-ва. – К.: [Зброя]. Друк. голов. шкіл. управи В.М., 1918. – 127 с.

82. 115175 РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ діловодний словник / Влаштував [і передм. написав] Л.Падалка; Пед. бюро Полт. губерн. земства. – Полтава: [Друк. І.Л.Фрішберга], 1918. – VI. 110 с.

83. 138135 РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ медичний словник: Матеріяли до укр. мед. термінології /Зібрані і влаштовані під ред. [і з передм.] М.Галина; [Вступ. ст. О.Корчак-Чепурківського; Київ. губерніял. вид. охорони нар. здоровля]. – К.: Б.в., 1920. – XVIII, 144 с. – Поясн. скор. і показч. джерел, якими користувалась термінол. коміс. при складанню слов.: с. XVI–XVIII.

84. 100692 РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ словник термінів природознавства і географії /Зладив К.Дубняк. – 3-є вид., допов. – Кобеляки

(Полт. обл.): Укр. вид-во К.В.Дубняка, 1917. – 40 с. – ([Вид.] Укр. вид-ва К.В.Дубняка; № 1).

85. 100882 РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ словник термінов фізики і химії / [Склав] М.Вікул. – Гадяч на Полтавщині: Гадяц. зем. друк., 1918. – 41 с.

86. 135098 СЛОВНИК української физичної терминольогії: (Проект) / Терминол. комис. природн. секції укр. наук. т-ва; [З передм. коміс.]. – К.: Друк. Укр. Наук. Т-ва, 1918. – 133 с. – Укр. покажч. до слов. физ. терминольогії: с.78–133. – Відб. з: Матеріяли до української природничої терминольогії. – Т.І.

Безсумнівна заслуга у розробці української наукової термінології належить Науковому товариству ім. Т.Шевченка (НТШ). У червні 1917 р. Радою НТШ було засновано загальну термінологічну комісію, на чолі з П.Холодним. Відомому філологу Оксані Курило було доручено скласти словник фізичних термінів. Укладач використала для цього російські, галицькі та іноземні підручники з фізики, словники Б.Грінченка, Є.Тимченка і М.Уманця і винесла працю на розгляд Термінологічної Комісії. Комісія виправила роботу з точки зору фізичної науки, вибрала найбільш відповідні терміни, поставила наголоси і додала чимало нових термінів.

87. 135367 СЛОВНИК хемичної термінології: Проект /Всеукр. Акад. наук. Ін-т наук мови. Природн. від. / [Уклад]. О.Курило; [Передм. О.Янати, Х.Полонського; Вступ. ст. склад]. – К.: Держ. вид-во України. [Держ. трест "Київ-друк"], 1923. – IX, 140 с. – (Матеріяли до укр. природн. термінології та номенклатури; Т.3). – Надзаг. парал. нім. мовою.

Першу спробу розробки хімічної термінології було зроблено в "Начерках термінольогії хемічної" доктора В.Левицького, затверджену Секцією Матиматично-природничо-лікарською НТШ у Львові. Автор намагався українізувати міжнародні терміни. Існувала інша точка зору (доктора І.Горбачевського), згідно з якою необхідно дотримуватись лише міжнародної термінології. В завдання дійсної термінології О.Курило входило об'єднати обидва принципа.

Олена Курило (1890 – рік смерті не з'ясовано) визначний мовознавець, співробітниця УВАН, учениця Є.Тимченка. О.Курило брала активну участь в опрацюванні норм української літературної мови ("Початкова граматика української мови", 1918, 7 вид. 1924; "Уваги до сучасної української літературної мови", 1920, 3 вид. 1925) і термінології. Вона мала праці з історії російської мови, молдавської діалектології і загальної фонетики. О.Курило уклала першу на Україні програму для збирання українських народних жестів, міміки, вигуків і дитячої мови. Заарештована в 1937 р., подальша доля невідома.

ТЕХНИЧНА термінольогія / Прийнята техн. термінол. коміс. при Департаменті проф. освіти М.Н.О.; [З вступ. ст. від коміс.]. – К.: [Вид. т-во "Друкарь". Друк. Київ. губерн. нар. управи], 1918.

88. 140069 Вип.І: Статистика / Ред. І. Секунда. – II, 20 с.

89. 140155 Вип.2: Залізобетон / Ред. І. Секунда. – 1919. – 15 с. – (Нашим дітям).

90. 140156 Вип.3: Гірництво. – [Печатня вид. т-ва "Друкарь"], 1919. – 22 с.

Комісія користувалася словниками Грінченка, Тимченка, Уманця і Спілки, Піскунова та Дубровського. За признанням самої комісії багато термінів штучних і невдалих. Передбачалося видавати термінологію окремими випусками у формі російсько-українських словничків.

91. 75687 УКРАЇНСЬКА граматична термінольогія: Іст. слов. у грамат. термінології з передм. про історію розвитку її /І.Огієнко. – К.: Б. в. Друк. І-ої Київ. друк. спілки, 1909. – 79с. – Відб. з: Зап. Укр. Наук. т-ва в Київі.

Зміст: Історія української граматичної термінольогії; Історичний словник української грамотичної термінольогії.

У словнику зібрані всі існуючі, навіть давні вирази, розташовані в хронологічному порядку виникнення, до деяких подано наголос. Для назви виразу застосовано російську термінологію, поряд з нею використовуються латинські, грецькі, німецькі, польські, чеські і сербські терміни, які наочно показують взаємовплив мов.

Іван Огієнко (1882–1972) православний митрополіт Іларіон, мовознавець і історик церкви, церковний і культурний діяч, дійсний член НТШ. Народився в Брусилові на Київщині, закінчив у 1909 р. Київський університет, де потім був приват-доцентом на кафедрі мови й літератури. З 1918 р. – професор Київського державного університету, у 1919 р. ректор Кам'янець-Подільського державного українського університету. У 1918 р. – міністр освіти в уряді УНР, у 1919–1921 рр. – міністр віроісповідань. Емігрував до Польщі. Протягом 1926–1932 рр. був професором церковоно-слов'янської мови й палеографії православного факультету Варшавського університету. У 1940 р. став архиєпископом Холмським і Підляським, згодом з титулом митрополіт (1943 р.), з 1947 р. у Вінніпезі, де з 1951 р. став головою Української Греко-Православної церкви в Канаді.

Автор багатьох праць з історії церкви, культури, українського мовознавства.

2.3.2 Іншомовних слів

92. 91210 СЛОВАР ЧУЖИХ СЛІВ: 12000 слів чужого походження в укр. мові /Зібрали З.Кузєля, М.Чайковський; Зредагував [з передм.] З. Кузеля. – Чернівці: [Накладом З.Кузєлі]. З друк. т-ва "Рус. рада" під зарядом І.Захарка, 1910. – VII, 368. – На облк. уклад.: Чайківський. – Бібліогр.: Опис важнійших жерел: с.VI–VII (29 назв.).

Словник містить наголоси слів, зазначення походження мови. У додатку подані слова і звороти, які уживаються в українській мові в їх оригінальній формі і пишуться латинськими буквами.

Зенон Кузєля (1882–1952), етнограф, мовознавець, бібліограф, журналіст і громадський діяч. Народився на Бережанщині; в 20 рр. XX ст. виїхав за кордон до Німеччини. Працював редактором часописів "Українське слово", "Діло", "Українська Накладня" та ін. Є автором статей в "Енциклопедії Українознавства", співавтор Українсько-німецького словника" та "Словаря чужих слів".

2.3.3 Нормативні

93. 169767 КИШЕНЬКОВИЙ московсько-український словник: (Біля 3000 слів): З дод. абетка, короткі правила правопису і бібліогр. покажч. /Г.Д.Багрій. – К.: Вид. т-во "Книга". Друк. М.В.Глезера, 1918. – 89с. – На тит. арк.: Передрук. заборонено. – Бібліогр. покажч.: с.87–89 (19 назв).

94. 215259 КИШЕНЬКОВИЙ російсько-український словничок /Зложив О.Гудим. – [Конотоп: Друк. союзу кооперативів, 1918]. – 128с.

95. 161271 ЛАТИНСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ словар для середних шкіл /Зладив [і перед. слово написав] Ю.Кобилянський. – Відень: Накладом ц.к. вид-ва шкіл. кн. [Друк. у К.Горішенка], 1912. – УІІ, 660с.

96. 272392 МОСКОВСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ словник: [З передм.] /Склав М.Каменецький. – Полтава: Вид-во друк. "Труд", 1918. – 456, ІІІс.

97. 374615 ПРАКТИЧНИЙ російсько-український словник. – [К.]: Держ. вид-во України. [Трест "Київ-друк." 8-а держ. друк.], 1923. – 168с.: дод. – У дод.: Короткі правила правопису /Склад. Г.Голоскевич.

98. 114636 ПРАКТИЧНИЙ російсько-український словник: [К.: Нар. слово. Друк. "Польза", б.р.].– 46с. – На обкл. підзаг. рос. мовою: Карманный практическій русско-украинскій словарь.

99. 100754 РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ словник: Більше як 30000 слів і виразів /[Склав] М.Канівець. – К.:[Друк. експедиції заготовок держ. паперів, 1918]. – 63с.

116777 РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ словник: [В 2 т.] /Склали С.Іваницький, Ф.Шумлянський; Вид. від нар. освіти Поділ. губерніял. нар. управи. – Вінниця; 1918. – В одній кн. міститься 2т., об'єд. заг. обкл.

100. Т.1: А-О. – Нова друк. Пойлішер. – 266, ІІс. – Бібліотека має також примірник 1-го тому за № 492412

101. Т.2: П-О / [Передм. С.Іваницького, Ф.Шумлянського]. – Друк. міськ. самоврядування. – 250, У с.

РУССКО-МАЛОРОССІЙСКІЙ словарь /[Сост. и авт. предисл.] Е.Тимченко. – К.: Тип. императ. ун-та св. Владиміра Н.Т.Корчак-Новицького, 1897–1899.

102. 72167 Т.1: А-О. – ІУ, 307с. – Библиогр. в предисл: с.І-ІІ(31 назв.).

103. 72168 Т.2: П-О. – 1899. (Оборот тит. л. 1898). – 267с.

СЛОВАРЬ російсько-український /Зібрали і впорядкували [з передм.] М.Уманець, А.Спілка (М.Комаров та ін.). – Л.: З друк Т-ва ім. Шевченка під зарядом К. Беднарського, 1893. – У спілку уклад. слов входили також Л.А.Смоленський, М.Климович, Є.Чикаленко та ін.

104. 27357 Т.1: А-К. – УІІІ, [4], 327с. – Кн. містить слова до літери "і" включно. – Пояснення скорочень, ужитих в словарі і список друкованих джерел, якими ми користувались: с.[1–4, 319–320]. – Дод. до журн.: Зоря. – 1893.

105. 42823 Т.2: К-П. – 1894. – 285с., [5с.]

106. 42824 Т.3: П-С. – 1896с., [5с.]

107. 42825 Т.4: С-Я. – 1898. – 238с., [4с.]

СЛОВАРЬ русско-галицький / Составлен А.Гуртом (Т. Десятин-Лук'янів та ін.). – Вена: Б.и. Тип. А.Яспера, 1896. – В групу склад. входили також І Зиньковський, М.Комаров, О.Косач, В.Назаревський, М. Старицкий, К.Ухач-Охорович та інші.

108. 42823 Т.2: К-П / [Післяслово М.Уманця (М.Комарова)]. – 290с. Бібліогр.: Другий добавочний список джерел, на які здаємося в сій праці: с.286 (22 назви).

109. 42824 Т.3: П-О / [Післяслово М.Уманця (М.Комарова)]. – 287с.

110. 42825 Т.4: С-У /[Післяслово М.Уманця (М.Комарова)]. – 240с.

СЛОВАРЬ української мови /Упорядкував, з власного матеріалу, Б.Грінченко; Зібрала ред. журн. "Киев. Старина". – К.: Б.в. [Друк. АТ Корчак-Новицького], 1907–1909.

111. 67949 Т.1: А-Ж / [Передм. Б.Грінченка]. – XXXIX, 495с. – Назва на тит. арк. парал. рос. мовою. – Передм. та бібліогр. рос. мовою. – На тит. арк.: Российской Императорской Академіей наук удостоен второй преміи Н.И.Костомарова – Библиогр.: Список источников, которым пользовались при составлении словаря: с.XXX–XXXУП (біля 130 назв.)

112. 67950 Т.2: З-Н. – 1908. – 575с. – Основ. тит. арк. рос. мовою.

113. 67951 Т.3: О-П. – 1909. – 507с.

114. 6752 Т.4: Р-Я. – 1909. – 563с.

У передмові до словника Борис Грінченко дав розгорнуту історію української лексикографії, а також історію створення свого чотиритомника та пояснення до нього. Б.Грінченко продовжив роботу, розпочату П.Кулішем по створенню багатотомного словника. В повному обсязі він включає 68000 слів, які: 1). записані від народу, 2) виписані з різних книг, виданих з 1798 р. (рік появи "Енеїди" Котляревського) по 1870 р. включно, а також з деякіх пізніших видань, 3) не визначеними джерелами. Словник було висуноте на здобуття премії Н.І.Костомарова.

Борис Грінченко (1863–1910) (псевдоніми В.Чайченко, Л.Яровенко, П.Вартовий, Б.Вільхівський та ін.) – видатний український письменник, громадсько-політичний діяч, фольклорист, мовознавець і педагог. Народився на Харківщині. Навчався в реальному училищі у Харкові. Вчителював на Слобожанщині й Катеринославщині, у 1884–1900 рр. працював у Черніговському земстві. Організував на підросійській Україні видавництво популярних книжок українською мовою. З 1902 р. жив і працював у Києві. Б.Грінченко є автором близько 50 оповідань, перекладав твори Ф.Шиллера, Й Гете, Г.Гейне, В.Гюго та ін. Впорядкував і видав "Етнографічні матеріали, зібрані в Чернігівській і сусідніх з нею губерніях" у трьох книгах. Плідно працюючи в галузі народної освіти, свої педагогічні погляди виклав у працях "Яка тепер народна школа" (1906), "На беспросветном пути. Об украинской школе" та ін. Грінченко боровся за навчання українських дітей рідною мовою, виступав за чистоту української літературної мови. Створював шкільні підручники ("Українська граматика", "Рідне слово"), редагував "Словар української мови" (т.т. 1–4, 1907–1909). Помер Б.Грінченко в Італії, похований у Києві.

СЛОВНИК української мови / [Склав і передм. написав] Д.І.Яворницький. – Катеринослав: Слово, 1920 (обкл. 1919).

115. 171503 Т.1: А-К. – 412с. – На тит арк. обкл. ім'я уклад. парал.: Д.И.Эварницкій.

Автор "Словника української мови" зібрав обширний лексичний матеріал , який було видано як додаток до "Словника" Б.Гринченка. Слова, вміщені в Словникові, почасти вибрані Д.Яворницьким з творів українських письменників давніх часів, почасти узяті з творів сучасних письменників та записані з уст українського народу під час його мандрівок Україною.

Дмитро Яворницький (Еварницький) (1855–1940) видатний український історик, археолог, етнограф, фольклорист і письменник, академік АН УРСР з 1929 р. Народився на Харківщині. Вищу освіту здобув на історико-філологічному факультеті Харківського університету. Досліджував історію запорізьких козаків. З 1902 по 1933 рр. працював директором Катеринославського (тепер Запорізького) історико-краєзнавчого музею. Наукова діяльність Яворницького тривала понад 50 років, протягом цього часу він написав понад 200 наукових праць ("Сборник материалов по истории запорожских казаков", 1888, "История запорожских казаков тт. 1–3, 1892–1897, "По следам запорожцев, 1898)" та ін. Д.Яворницький є автором кількох художніх творів. Наукові праці Яворницького і його історична белетристика пробуджували інтерес читачів до історії й культури українського народу. У

Дніпропетровську в будинку Яворницького у 1946 р. було відкрито меморіальний музей, а у 1995 р. біля могили вченого споруджено бронзовий пам'ятнк.

116. 169759 СЛОВНИК українсько-польський і польсько-український: [З передм.] /Уклад. І.Свєнціцкий. – Л.: Б.в. [З друк. Ставропиг. ін-ту під управою Ю.Сидорака], 1920. – 192с. – Назва на 1-й с. обкл. та передм. пол. мовою.

117. 100565 СЛОВНИК російсько-український /[Склали] П.Терпило, П.Терпило; Видавець С.Кисленко. – 3-тє вид., випр. – К.: Видавець С.Кисленко. [Друк. В.Голованевського і…], 1918. – 302с.

118. 372187 СЛОВНИК російсько-український /[Склали] П.Терпило, П.Терпило. – 4-те вид. – К.: Друк. І.Васильченко, 1918. – 252с. – Без обкл.

119. 272347 СЛОВНИК російсько-український /[Склали] /П.Терпило, П.Терпило; Передм. склад. – 5-те вид., перероб. й випр. – К.: Б.в. Друк І.Васильченко, 1918. – 304с.

Завдання видання – дати суспільству практичний російсько-український словник. Протягом 1918 р. здійснен п'ять видань цього Словника з доповненням і виправленнями.

120. 114500 УКРАЇНСЬКА мова: Рос.-укр. слов. та зразки паперів укр. мовою / [Склав з передм.] Д.Лебідь. – Чернігів: Друк. Г.М.Веселої, 1918. – 254с.

121. 272434 УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ словник /В.Дубровський; Ред. І.Стешенка; [Передм. вид-ва]. – К.: Час, [1909]. – 319с.

До словника увійшов матеріал переважно з літературних творів, також найбільш уживані та малозрозумілі слова.

2.4 Підручники та навчальні посібники для початкової, середньої та вищої школи

Першим друкованим підручником, який з'явився в Україні був "Буквар" або "Грамматикія". Зложив його і надрукував у 1574 р. у Львові Іван Федоров. Для кого призначив свою "Грамматикію" Федоров, видно з його звернення у післямові: "возлюбленый честный хрістіяньскій рускій народе, греческаго закона". Усі народи, для яких церковно-слов'янська мова була мовою літературною, тобто і українці, і росіяни і білоруси, і болгари, серби та румуни, користувалися нею. Пізніше "Грамматикію" передруковують. Такими передруками є, наприклад, віленські граматики 1618–1621 рр. Звичайними навчальними книгами, які надрукував Іван Федоров, був не лише "Буквар", а й "Часовник" і "Псалтир" та "Апостол".

З другої половини XVI століття найрішучих заходів до заснування школи й видавництва вживало львівське братсво. Серед перших видань братської друкарні – "Адельротис: Грамматика доброглаголиваго еллино-словенскаго языка". У братських виданнях чималу питому вагу мали підручники початкового навчання, відомі під загальною назвою "Буквар". Протягом XVII століття братство видало близько вісьми букварів накладом 34237 примірників. Видання львівського братства були поширені по всій Україні та за її межами. У XVIII столітті активно працювали друкарні Ставропигійського інституту та Почаївського монастиря. Зокрема остання видала підручник геометрії Т.Свєжавського, російську граматику М.Любовича. У тісному спадкоємному зв'язку з західноукраїнським книгодрукуванням діяла друкарня, організована в Києво-Печерській Лаврі на початку XVII ст. Одне з найвизначніших її видань містить 6982 словникові статті не тільки мовознавчого, а й енциклопедичного змісту. Це "Лексикон славеноросскій" Памви Беринди. Плідним на книгодрук був період правління лаврою, а пізніше і київською митрополією Петра Могили. У цей час (1635 р.) з'явилося таке важливе за історичним значенням видання як "Exegesis" Сильвестра Косова, трактат про школи київські і вінницькі – виправдання потреби вчити дітей не тільки грецькою і слов'янською, а й латиною і польською, інакше кажучи, обгрунтування прав українського народу на широку загальноєвропейську освіту.

Вперше в Києві почали друкувати букварі для навчання грамоти (1664,1670 та ін.) при Інокентії Гізелі. З цього часу їх друкували в Лаврі близько 200 років. Пізніше Т.Г.Шевченко склав свій буквар, щоб замінити застарілі церковнослов'янські букварі новими народними. У 1674 р. з'явився "Синопсис" – перший широкодоступний, літературно оброблений посібник з рідної історії, який зазнав 30 перевидань у XVII,XVIII, XIX ст.

Навчальні видання протягом XVIII–XIX ст. друкувалися також у чернігівських друкарнях (букварі, "Первое ученіе отрокам" Феофана Прокоповича, велика кількість "Часословів" та "Полууставів").

У другій половині XVIII ст. для видання і розповсюдження підручників для українських шкіл багато зробив російський видавець М.Новіков. З розвитком культури і грамотності в суспільстві з'явилася гостра потреба в навчальній та науковій літературі. У Київі видаються підручники "Грамматика польская" (1791), "Начальные правила латинского языка" Семигіановського. У Харкові, Бердичеві, Чернігові, Мико-

лаєві, Житомирі були відкриті гражданські друкарні, які гражданським шрифтом друкують підручники для народних і духовних училищ.

Розглядаючи продукцію друкарні Харківського університету першої половини XIX ст. за змістом, слід зауважити, що на першому місці стоїть наукова і навчальна література. Вона становила майже одну третину всієї друкованої продукції друкарні (близько 200 назв), це підручники, курси лекцій, посібники і порадники для студентів, огляд предметів і публічних лекцій, студентські праці і переклади, щорічні звіти про діяльність університету. Окремі підручники і посібники являли собою солідні університетські курси, якими користувалися не тільки в Харківському, а й в інших університетах країни.

До таких видань належать праці І.С.Рижського, І.І.Срезневського, Т.Ф.Осиповського, Г.Успенського.

Культурно-освітню мету переслідувала перша українська друкарня в Петербурзі, заснована в 1857 році П.Кулішем, Д.Каменецьким та іншими.

У другій половині XIX століття починається видання науково-популярної літератури для простого люду, медичного та природничого змісту ("Про хворобу", " Про холеру"). Відомий вчений і громадський діяч М.Драгоманов вимагає розгортання мовознавчої роботи. З'являються русько-українські словники М.Левченка, П.Житецького. У 1868 році у Львові було засноване товариство "Просвіта", яке поставило собі за мету допомагати в просвіті народу шляхом видання "практичних" книжок народною мовою. Головну увагу "Просвіта" звернула на видання шкільних підручників.

У 90-х роках XIX століття в умовах переслідування українського друкованого слова укранські просвітники зробили спробу видання науково-популярної і навчальної книги рідною мовою. Були видані: "Дифтерир або обкладки" М.Хвідоровського, "Оповідання про комах" О.Степовика, "Про грім та блискавку" В. Чайченка, "Лист до хліборобів про жука хлібоїда" М.Лободовського, "Читанка" Т. Хуторного та інші.Головною друкарнею в Галичині, що випускала в цей час українську книгу, була друкарня Товариства ім. Шевченка.

У цей час з'являються громадські видавництва і товариства видавничої справи, створені діячами української літератури, – письменниками, публіцистами тощо – Грінченком, Хоткевичем, Вінниченком. Позитивну роль в розвитку наукових знань серед народу відіграло "Киевское общество грамотности".

У перші післяреволюційні дні Товариство шкільної освіти розпочало підготовку Всеукраїнського педагогічного з'їзду, який відбувся у 1917 р. і порушив питання про українізацію школи. Нестача українських підручників спонукала приватні видавництва до видання українських граматик, оповідань з української історії тощо. Цю роботу розпочали видавництво "Союз" Харківького кредитного союзу кооператорів, видавництво "Криниця" і друкарня "Петро Барський", видавництво книгарні Є.Череповського" "Українська школа", шкільна секція видавничого товариства "Вернигора" та багато інших.

Видавнича політика радянської влади була спрямована на пропаганду марксистської ідеології серед трудящих мас, що відбилося на змісті перших радянських підручників. Особливо важливого значення надавалося виданням, призначеним для ліквідації неписьменності.

Із зростанням кількості шкіл лікнепу збільшувався випуск букварів, граматик, методичних посібників. Зокрема, були видані "Перший рік навчання в новій народній школі", "Робітничо-селянський словник для шкіл дорослих" та багато інших.

Видання навчальної літератури було націоналізоване. Найбільшою видавничою організацією на початку 20-х рр. XX ст. було Всеукраїнське державне видавництво. Навчальну літературу випускали також видавництва "Шлях освіти", "Знання", "Книгоспілка" та ін.

* * *

122. 100641 ШВЕЦЬ С. Українськи шкільні підручники: [Докл., чит. на 1-му з'їзді укр. учителів Катеринославщини 8 квіт. 1917 р.] /С.Швець. – Катеринослав: Вид. укр. учит. т-ва. [Друк. б. бр. Св. Володимера, 1917]. – 14с.

Подано історичні відомості про організацію освіти українського народу рідною мовою та огляд існуючих на 1917 р. підручників українською мовою з їх аналізом.

2.4.1 Абетки

123. 88520 БУКВАР до науки неграмотних /Уложив О.Солтис. – Тернопіль: Накладом філії рус. т-ва пед. "Друк. Поділ." Й. Степка, 1910. – 48с.: іл.

Буквар містить тексти для читання, молитви, елементарний задачник, а також пояснення для учнів щодо написання букв.

124. 91203 ГАЦЦУК М. Українська абетка / Вистачив М.Гаццук. – М.: 3 друк. Унів., 1861. – УІ, 117с.

Абетка наближена до українського життя побутовими малюнками, приказками і прислів'ями, віршами і колядками.

125. 3592 ГРАМАТИКА. – Спб.: Б.в. [Тип. П.А.Кулиша], 1857. – 149с.: ілюстр.

Зміст: [Вступ]; Азбука: маленька азбука; прописана азбука; стрична азбука; крива азбука; Правила для учителя; Склади; Читаннє по верхам; Погляд на божу правду; Коротенька Священная история; Коротка наука Християнської віри; Пословиці; Арифметика; Велики слова из Письма святого; Молитвы; Слово до письменних.

126. 63063 ЛУБЕНЕЦЬ Т. Граматка: (Укр. Буквар) з мал. / Склав Норець (псевд.). – 4-е вид., поправл. – К.: Вид-во книгарні Є.Черепов-ського. [Друк. "І.Чоколів"], 1917. – 48с. – На тит. арк. подано епіграф.

Зміст: Христос і діти (Вірш); Перші малюнки; Стихи; Азбука; Читання після азбуки; Дитячі пісні; Дитячі іграшки; Дитячі танці; Дитячі казки; Вірші; Бажання на новий рік; Мудрі приказки; Прислів'я; Байки; Казки; Наука; Письмо; Обьяснения для учащих; Малюнки.

127. 135420 ЧЕРВОНИЙ прапор: Буквар для дорослих /Всеукр. надзв. коміс. для ліквідації неписьменности. – 2-е вид., перероб. – Х.: Головполітосвіта. Вид-во "Шлях освіти" при Наркомосвіті У.С.Р.Р. [Друк. наркомосвіти У.С.Р.Р. Всеукр. Акад. наук], 1923. – 64с. – На обкл. зазначено: Методвідділом головполітосвіти рекомендовано як підручник для лікпунктів України.

Із змісту: Методична замітка; Людська праця; Великі сили в руках людини; Політичне життя.

Буквар, складений аналітико-синтетичним методом, підказує учителеві спосіб і порядок навчання читанню. Містяться вірші, коротенькі оповідання відомих поетів П.Тичини, Т.Шевченка, М.Хвильового. Рекомендуються різні методи полегшення навчання письму.

2.4.2 Читанки

128. 119853 ВЕСЕЛКА: Читанка для трудової шк.: 2-й рік /Я.Чепіга (псевд.) – [К.]: Держ. вид-во України [Трест "Київ-друк". 8 держ друк.], 1923. – 248с.: іл. – На обкл.: Друга читанка після букваря.

Із змісту: Осінь; Зіма; Праця; Наука; Людська несправедливість; Борці за правду народню; Весна; Літо; Тварини; Звірі; Птахи; Риби, плазуни та комахи; Рослини; Тепло, вода, повітря; Пролетарі всіх країн єднайтеся.

У читанці зібрані твори відомих поетів і прозаїків М.Старицького, Я.Щоголіва, Б.Грінченко, Л.Глібова, В.Винниченка та багатьох інших.

129. 10701 ГРАМАТКА, або перша чытанка за для початку вченья /Зложыв О.К. (О.Кониський); [З перед. мов. "От составітеля"] – К.: Выдав Л.В.Ильницькій. Тип. Г.Т.Корчак-Новицкаго, 1882. – 48с. – На тит. арк. епіграфи з нар. творчості та творів Т.Г.Шевченка.

Читанка поряд з абеткою містить вірші, загадки, оповідання, молитви.

130. Б 8152 ГУЦУЛЬСЬКА читанка. – Відень: Накладом "Чорногори". З друк. Х.Райсера синів, 1921. – 32с.: іл. – (Чорногора: Неперіод. письмо для робіт. народа /Під ред. К.Трильовського; Т.1, ч.1.)

Видавництво "Чорногора" мало на меті друкувати для робітників і взагалі для простого народу серію просвітницької та історичної літератури, твори письменників, які зазнали забуття або недоступні широкому загалу. Видання було передплатним. Кожна книжка прикрашена ілюстраціями, фотографіями та портретами борців за самостійність країни. Перша книжка з цієї серії містить поезії О.Олеся, уривки з творів О.Федьковича, І.Семанюка, інформацію про Український інститут ім. П.Могили в Канаді, про організацію Шевченківських свят, політичні поезії "з Підкарпатської України", а також про творчі плани видавництва "Чорногора".

131. Б 8023 ДО ПЕРЕМОГИ!: Революц. читанка-декламатор: Центр. ком. нар. комісаріяту освіти У.С.Р.Р. Рекомендується для робітн. та селян, молоді, дітей старш. віку шкіл. б-к, клюбів, гуртків, просвіт /Уложив М.Панченко; [Худож. А.Страхов. – Х.]: Держ. Вид-во України, 1923. – 336 с.: іл. – До кожного розд. поміщені епіграфи.

Із змісту: Розділ 1. Старий лад; Розділ II. Вогники; Розділ III. Блискавиці повстань; Розділ IV. Вир боротьби; Розділ V. Пісня революції; Розділ IV. Нове життя.

До збірки увійшли твори відомих українських письменників XIX–XX ст.: І.Франка, Б.Грінченка, В.Стефаника, Т.Шевченка, Х.Альчевської, В.Винниченка, П.Тичини та ін.

НАШЕ СЛОВО: Укр. читанка /Уложив [З передм. "Від автора"] В.Дога. – Вид. і друк. т-ва "Час".

132. Б 2746 Ч.2: Для 3-го і 4-го кл. серед. та вищ. почат. шк. / [Вступ. слово В.Д. (В.Дога)]. – 1918. – [IV], 408с.: іл. – Покажч. авт.: с.[IV].

Із змісту: I. 1. Життя Тараса Шевченка. 2. У нашім раї на землі /Т.Шевченко. 3. Гордій та Демид /Б.Грінченко. 4. Життя Руданського. II. 21. Життя Б.Грінченка. 22. До праці Б.Грінченко. 23. Демид Гайденко (з повісті "На роспутті") /Б.Грінченко. 25. У долині село лежить /І.Франко. 26. Життя І.Левицького. 27. Павло Радюк (з роману "Хмари") / І.Левицький. 40. Потайні ученики /М.Старицький. III 41. Сонгород /В.Винниченко. 71. Козачка /М.Вовчок. IV. 78. Байда Г.Чупринка. 82. Запорожський марш /Я.Щоголів. 102. Єврейська співанка /М.Костомаров. V. 113. Лілеї /С.Манжура.

129. Квітка /П.Грабовський. VI. 141. Льодолом /Г.Чупринка. 154. Степ і ліс /О.Кониський. 172. Поворот зіми /М.Чернявський.

Друга частина української читанки "Наше Слово" складено на підставі дідактичного принципу: подані короткі життєписи найвидатніших письменників та характеристика їх творів. Матеріали в читанці розташовано за відділами: в I відділі твори з життя дітей, сім'ї; в II – твори про працю; в III – про людські взаємовідношення; в IV – відгуки в поезії на найважливі моменти історичного життя українського народу; в V – Кращі зразки поетичної лірики; в VI відділу – життя природи. Книга адресована школярам та вчителям.

133. 79717 ПІВ СОТНИ повісток для руских діточок /За Гофманом і Шмидом переповів О.П. – Чернівці: [Рус. шк.]: З друк. "Рус. шк." під зарядом І.Захарка. – 1903. – 55с.

Зміст: Пташки; Щиглик; За десяточку пятка; Нова сукня; Ляльчина колиска; Золота монета; Послушна дитина; Цьвіти; Малі приятелі; Близнята; Цікава; Брехунець; Біла сукня; Игла; Товарищі; "Ов'я забула"; Песик; Подорож; Рахункова задача; Мишка; Мамині іменини; Опир; Два деревця; Вогонь; Сьвятий вечір; Сонце; Місяць; Найкрасша зірка; Грім; Дуга; Веселка; Відгомін; Жерела; Вогонь, вода, воздух, земля; Хліб; Хліб і вода; Молоко; Борщ; Пасочка; Найліпша приправа; Мід; Добрі ліки; Золота корона; Довги і ощадки; Скарб; Золота табакерка; Ланцушок; Сім прутиків.

Всі оповідання пристосовані до українського побуту, змінено на українське ім'я діючих осіб.

134. 69324 РІДНА школа: Перша читанка: /Склав С.Черкасенко; Благотвор. о-во изд. общеполез. и дешевых кн. – СПб.: Тип. т-ва п.ф. "Электро-тип. Н.Я.Стойковой", 1912. – 164с.: ілюстр. – [Вид.] Благотвор. о-ва изд. общеполез. и дешевых кн.; № 65). – На звороті тит. арк.: Софії Федорівні Русовій з почуттям глибокого повожання присвячую цю працю С.Черкасенко.

Із змісту: I. Учітеся /Т.Шевченко; Чиж та голуб /Л.Глібів; II. Мати /І.Манжура; Молитва /М.Чернявський; Два сини /Марко Вовчок; III. Чужа біда /Л.Боровиковський; Лебідь і гуси /Є.Гребінка; IV. Зімній ранок /Я.Щоголів; На громаку /П.Мирний; V. Наші приятелі та вороги. Тварі: Коні /І.Горбунов-Посадов; Свиня /Л.Глібів; VI. Весна: Молода весна /М.Вовчок: Нагулялося понебу /П.Куліш: VII. Наші приятелі та вороги. Птаство; Жайворонок /В.Львов; Ластівка /Б.Грінченко; VIII. Літо /І.Левицький; У жнива /О.Кониський; IX. Наші приятелі та вороги. Риби, гади, комахи тощо: На річці /Я.Щоголів; Метелик /Л.Боровиковський; X. Осінь: Осінь /Я.Щоголів; Восени /О.Кониський; XI. Про рослини тощо: В гаю /М.Вовчок; Діброва /Т.Шевченко; XII. Дітям /П.Граб; Порада /І.Франко.

Читанка складена народною мовою, багата за змістом, охоплює всі галузі людського життя. Вміщує народну поезію і кращі твори художньої літератури. Укладач додержувався педпгогічного принципу: від простого до складного.

Спиридон Черкасенко (1876–1940), письменник, драматург і педагог родом з Нового Бугу на Херсонщині. З 1895 р. учителював на Донеччині (1899–1908 рр.). На

замовлення Міністерства Освіти УНР (1917–1918 рр.) складав читанки і букварі для українських шкіл. З 1918 р. на еміграції у Відні, редагував шкільні підручники. З 1929 р. жив у Праги. Автор поезій, прози, драматичних творів.

135. 87414 РІДНЕ слово: Укр. читанка: Перша після Граматики кн. до читання /Склали Б.Грінченко, М.Грінченко; Видано з фонду ім. Б.Грін-ченка. – [К.]: Укр. учитель. [Друк. Першої Київ. друк. спілки, 1912]. – 167, VIс.: ілюстр., портр.

Зміст: Передмова; 1§. Свійські та дикі тварі; 2§. Мясоїди, травоїди, всеїди; 3§. Твари чотиреногі та птахи; 4§. Птахи свійські, співочі, хижі та болотяні; 5. § Риба, гади, комахи та пауки; 6§. Квітки; 7§. Рослини такі, що з їх пашня і такі, що з їх олія; городина, садовина; 8§. Дерева садові, дерева лісові, кущі; 9. § Метали; каміння просте та дороге; землі; 10§. Люде, тварі живі, рослини, мінерали; II§. Частини людського тіла та людські почуття; 12§. Одежа, білизна, обува; 13§. Будівлі, мебель та посуд; 14§. Їжа та пиття; 15§. Ремесники та інші робітники; снасть та струмент до роботи; зброя; 16§. Судна; повози або екіпажі; збруя; 17§. Дні, години, тиждні, місяці, рік; 18§. Весна, літо, осінь, зіма; 19§. Міра та вага; 20§. Гроші; 21§. Сем'я та родичі. Людські ім'я та призвища; 22§. Громада; 23§. Рідний край; 24§. Держава Россія. Всякі народи, краї та держави; 25§. Земля та вода; 26§. Світ Божий; 27§. Що погано, а що гарно; 28§. Люде – брати; 29§. Праця; 30§. Наука.

Цю читанку Борис Грінченко склав в 1889 році для своєї доньки, вчителюючи на Катеринославщині. Складаючи читанку він додержувався системи К.Ушинського, викладеної їм у "Родном слове", яку вважав за найкращу. До читанки увійшли твори відомих українських письменників.

Марія Грінченко (1863–1928), псевдонім М.Загірня, дружина й помічниця Б.Грінченка в його громадській і лексикографічній праці, автор багатьох популярних брошур і книжок для народу, численних перекладів (Ібсен, Твен, Андерсен та ін.). Від 1919 р. працювала як член Комісії Словника української живої мови УАН, II том якого присвячений її пам'яті.

136. 116738 РІДНЕ слово: Читанка: Перша кн. після букваря /П.Петрушевський. – Черкаси; К.: Вид. т-во "Сіяч". [Друк. вид. т-ва "Сіяч], 1918. – 96 с.: ілюстр.

Із змісту: I. Молитва; Як Грицько почав ходити в школу; Школяр у семьї /С.Васильченко; Мати /Т.Шевченко; П. На добраніч /Олесь; Окуляри; III. Коні /Горбунов-Посадов; Собака й кінь /Л.Глібов; IV. Наш садок; На річці /Я.Щоголів; V. Селбські роботи в полі; Гей, бики /С.Руданський; VI. Горобець та ластівка; Ластівка /Б.Грінченко; VII. Лисиця й цап; Лисиця та Півень /Б.Грінченко; VIII. Веснянка; На полі по весні /П.Мирний.

Представлені народні казки, вірші та оповідання українських письменників, які мають пізнавальне та виховне значення. Твори згруповані за тематичними розділами, містяться завдання для учнів.

137. 83224 РУСКА читанка: Для першої кл. серед. кш. /Склав А.Крушельницький; [Ілюстр. В.Кобринського]. – Л.: [Наклад. книгарні

Н.Азейштайна в Станіславові]. З друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1911– XI, 263 с.: ілюстр.

Із змісту: І. Поезія: А. Епічна поезія: І. Казки. – Перекази. – Лєгенди; ІІ. Історичні оповідання. – Історичні поеми; ІІІ. Сміховинки і байки; IV. Нариси. – Побутові оповідання. – Оповідання віршом; Б.Лірична поезія; П.Проза (оповідка і описова); ілюстрації.

Антон Крушельницький (1878–1935), письменник, педагог і політичний діяч. У 1919 р. – міністр освіти УНР; в 1929–1933 рр. – редактор радянофільських журналів "Нові шляхи", "Критика". У 1934 р. виїхав звідки до УРСР, де був репресований. Автор багатьох збірок, оповідань, повістей, драм. Складач шкільних читанок.

Українська читанка для третьої кляси середніх шкіл /А.Крушельницкий. – К.: Наклад. вид. т-ва "Вернигора". З друк. Ставропиг. Ін-та у львові під управою Ю.Сидорака.

138. 116670 Ч.1: Поезія. – [1919?]. – 80с. – Рік вид. взятий із кат. картки.

Із змісту: І. Епічна поезія: Казки. – Перекази. – Легенди. – Міти; ІІ. Думи. – Історичні поеми; ІІІ. Сміховинки. – Нариси. – Історичні оповідання. – Побутові оповідання. – Описи.

139. 65579 УКРАЇНСЬКА школа: Перший рік: Граматка: Читання. Писання. Щот /Склав Г.Неводовський. – Чернігів: Б.в. Друк. губерн. земства, 1907. – 116 с.: іл. – На обкл.: Розрізная азбука: 118 мал.

У змісті: "Читання" поетичні і прозові твори Л.І.Глібова, Л.І. Боровиковського, Є.П.Гребінки, Т.Г.Шевченка, М.М.Коцюбинського, Я.І.Щоголева, В.Чайченка [Б.Д.Грінченка], Наталки-Полтавки [Н.М.Кибальчич], О.Я.Кониського, Л.М.Толстого, К.Д.Ушинського, Хуторного [Т.Г.Лубенець] та народні казки, колядки, приказки. У кінці книги – розрізна азбука.

Граматка Г.Неводовського не одержала схвалення сучасників. Її хибами вважали невдале розташування матеріалу для читання і наявність русизмів у правопису.

140. 4883 Український буквар /По підруч. А.Потебні уложила [з передм.] С.Русова; Благотвор. о-во изд. общеполез. и дешевых кн. – СПб.: Т-во п.ф. "Электро-тип. Н.Я.Стойковой", 1906. – 36с. – ([Вид.] Благотвор. о-ва изд. общеполез. и дешевых кн.; № 46).

Зміст: Азбука; Читанка: Крила у вітряка; Ранок; Вечір; Гейбики; Косарі; Сирота; Рідна мова.

В основу видання покладено буквар професора А.Потебні, складений в 60-х рр. XIX ст. для недільних народних шкіл. Збережено порядок звуків, збільшено матеріал для читання, вимову кожного нового звуку пояснено відповідними

141. 65013 ЧИТАНКА: Перша кн. після граматики, з мал. /Т.Хуторний (псевд.). – 2-е вид. – К.: Вид-во Є.Череповського. [Друк.

І.Чоколова], 1907. – 140 с.: іл. – На звороті тит. арк. епіграф з творів Т.Г.Шевченка.

Зміст: Одділи: Діти; Сім'я; Що є в хаті і на дворі; Що є в селі і за селом; Їжа і напитки; Домашня животина й звірі; Птиці; Риби, гадина і комашня; Що росте в огороді і на полі; Зілля і дерево; Хто друг і ворог хліборобові; Ремество; Що кому потрібно до праці; Чоловік; Рід; Гурт; Хто де живе; Колір; Міра; Од льду до льду: Весна; Літо; Осінь; Зима; Вода; Земля; Що є на небі і на землі; Наука.

Читанка одержала негативні відгіки тогочасних педагогів за наявність жаргонних виразів, велику кількість русизмів, друкарських помилок і відсутність педагогічного досвіду у складача.

Тимофій Лубенець (псевдонім Хуторний) (1855–1936), педагог, автор підручників для початкових шкіл та методичних праць; за царату підтримував недільні школи та таємне навчання рідною мовою і видав у Львові український буквар (під псевдонімом Норець), за що був усунений з посади директора народних шкіл на Київщині. Після революції – науковий працівник педагогіки.

142. 79477 ЧИТАНКА руска: Для другої кляси серед. шк. – 3-є вид. Л.: Накладом фонду краєв. З друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка під зарядом К.Беднарського, 1907. – 311с.

Із змісту: А.Проза: І. Повістки; ІІ. Оповідання і образки історичні; ІІІ. Описи і образи: а) географічні; б) природничі; IV. Образки з життя і обичаїв; V. Статі дидактичні; Б. Поезия: І. Байки; ІІ Повісти і співи історичні; ІІІ. Легенди і баляди; IV. Описи і образки; V. Пісні: а) релігійні; б) дидактичні.

143. Б 8001 ШЛЯХОМ життя: Читанка: Для старших 6–7 груп труд. шк., робфаків, шк. для дорослих і та. ін.: Наук.–пед. ком. Головсоцвиху Наркомосвіти У.С.Р.Р. ухвалив вживати в установах соц. виховання, як підруч. / [Упоряд.]: Г.Іваниця, Я.Чепіга (Я.Зеленкевич), Б.Якубський; [Перед. слово упоряд.]. – Х.; К.: Книгоспілка. [Друк. Київ. філ. Книгоспілки], 1923. –256с. – Покажч. авт.: с.255–256.

Із змісту: Переднє слово; І.Україна за часів крипацтва: Закріпачення селянства; Піски в неволі /П.Мирний; Наступила чорна хмара: Народна пісня; Гірка доля кріпацька; Якби ви знали паничі: Вірш /Т.Шевченко; ІІ. Україна після скасування кріпацтва: Село після звільнення від кріпацтва; Серед поля: Вірш /Б.Грінченко; Від землі на заробітки; Добрий заробок: Оповідання /І.Франко; ІІІ. Україна дореволюційна й часів першої революції: Селянські злидні; Плугатарь: Вірш /П.Капельгородський; Напис в руїні: Вірш /Леся Українка; Мужик: Оповідання /О.Кобилянська; Студент: Оповідання /В.Винниченко; IV. Україна в полумені соціяльної революції; Світова війна і воля; Пісня про волю: Вірш /К.Поліщук; Революція: На майдані: Вірш /В.Поліщук; Покажчик авторів.

Упорядники "Читанки" зробили спробу зібрати матеріал, який на прикладі художніх творів показує життя українського народу протягом XIX – (початку) XX століть. До більшості з матеріалів читанки додано завдання для колективної чи

індивідуальної праці учнів. Мета завдань – збудити інтерес до вивчення літератури та вказати напрямок такої роботи.

2.4.3 Граматика

Для всіх підручників з граматики характерною є відсутність єдиної термінології, і, навіть, правопису, різниця між галицькими і наддніпря-нськими термінами. Більшість авторів складали граматики для самоосвіти дорослої людини і тому не пристосовували їх до шкільних вимог. Найбільш придатною для учнів початкових шкіл і перших років навчання була граматика Шерстюка. Посібники Тімченка і Залозного вважалися кращими для самоосвіти вчителя.

ДОБРОВОЛЬСЬКИЙ М. Коротка українська граматика /М.Добровольський. [З передм. авт.] – Браслав на Поділлі: [Друк. Е.Х.Рабіновіча], 1918.

144. 116633 Ч.1: Словотвір: Читанка і словник: Приклади для писання: Для вищ. почат. шк., відповід. кл. ин. шк. і для самоосвіти: [З передм.]. – 2-е вид. (з багатьма дод. в словотворі) /Брасл. вищ. почат. шк. – IV, 143с. – Укр. – рос. слов: с. 126–140.

Із змісту: Деякі пункти правопису; Передмова; Означення граматики; Словотвір; Корінь. Зложені й прості слова; Звуки та букви; Поділ приголосних; Мнякшення горлянкових; Склад, наголос; Азбука; Іменник; Одмінки; Одміна іменників мужеського роду, жіночого, середнього; Прикметник; Порівняння; Числівник; Заіменник; Дієслово; Прислівник; Дієприкметник і дієприслівник; Дієзміна; Частини слів; Приіменник; Сполучник; Оклик; Коротенький додаток із складні; Розділові знаки; (II) Читанка: Голодний циган; Розум та почування у живої тварі; Лисиця і вовк; Бджола і мухи; Гусяче рахування; Наша земля, як гарбуз; Колобок; Чи високо до неба; Величина і сила землі; Чим птахи подібні людині; Лисичка, котик і півник; Чиж та голуб; Знахурка; Лебідь, щука і рак; Олеся; Гарбуз та його родичі; Хустина; Коза-дереза; Розумна дівчина; Вовк і ягня; Т.Г.Шевченко; Вірш "Т.Г.Шевченко"; Ще не вмерла Україна; Рідна мова; Сон; [Українсько-російський] словник.

У книжці вжито термінологію, ухвалену комісією мови при "Українському товаристві шкільної освіти в Києві". Читанка пристосована до словотвору, а словник – до словотвору і до читанки. В читанці зібрано кращі твори відомих українських поетів і письменників – Т.Шевченка, Б.Грінченка, Л.Глібова, народні казки.

ЗАЛОЗНИЙ П. Коротка граматика української мови: [З передм.] /П.Залозний

145. 65095 Ч.1. – Полтава: Електр. друк. Г.І.Маркевича, 1906. –68с. – Правопис. словарь: с.62–65.

146. 134854 Ч.2: Синтаксис. – 2-е вид. – Прилука (Черніг. обл.). Друк. А.Я.Мірова, 1917. – 72с. – Раніше м.Прилука належало Полт. губернії.

Із змісту: Частина 1: Передмова; І. Речення і його частини; ІІ. Слово і його частини; ІІІ. Звуки та букви; IV. Частини мови. V. Правопис.

Частина 2: Синтаксис; Частина речення: Діяльник; Вислов; Поясняючі слова; Додаток; Означення; Обставні слова; Види простого речення; Неповні речення; Поділ речень по думковому змісту; Речення стягнене; Згода речників і инших частин речення; Знаки в середині речення; Знаки між однородними частинами сполученого речення; Речення зложене; Речення сполучені рівнорядно; Речення сполучені підрядно; Скорочення залежних речень; Залежне діяльникове речення; Залежне висловове речення; Залежне додаткове; Залежне означальне; Обставні речення; Речення часу; Речення місця; Речення чину [способу]; Речення ступня; Речення причини; Речення замірове; Речення умовне; Речення вставне; Речення обертання; Загальний огляд знаків розділових; Одмітки; Види дієсловові; Числівник; Заіменник; Сполучник; Прислівник. Перегляд.

Павло Залозний (1865–1929?), педагог і письменник, упорядник однієї з перших шкільних граматик української мови. Автор збірок поезії під псевдонімом З.Петрус.

ЗАЛОЗНИЙ П. Початкова граматика української мови: Підруч. для почат. і першого кл. серед. шк. /П.Залозний; [Передм. авт.]. – К.: Вид-во Ів. Самоненка, 1918.

147. 114962 Кн. І. – 64с.

Зміст: І. Звуки та букви; ІІ. Частини мови: Іменники; Прикметники; Приіменник; Дієслово; ІІІ. Речення; IV. Знаки розділові; Словотворення.

148. 140041 КУРИЛО О. Паралельні форми в український мові, їх значення для стилю: Читано у філол. секції Укр. Акад. наук. /О.Курило – К.: Вид-во ВУКОПСПІЛКИ. [Друк. Київ. філ. ВУКОПСПІЛКИ], 1923. – 23с.

Наведені приклади з творів Т.Шевченка, М.Коцюбинського, Лесі Українки, С.Рудницького, Г.Чупринки, О.Олеся.

КУРИЛО О. Початкова граматика української мови /О.Курило. [З передм. "Від автора".] – [К.: Вид. т-во "Криниця". Друк. т-ва "Криниця", 1918].

149. 113430 Ч.1. – 2-е вид. – 60, IIIс. – 1-ша кн. конволюту.

150. Ч.2. – 42, IVс. – Приплетено до № 113430 Курило О. Початкова граматика української мови. Ч.І.

Зміст: Ч.1: Від автора; Склади; Звуки; Частини речення; Частини мови; Речівник; Взірці відмін речівників муж. роду; Взірці відмін речівників жіночого роду;

Взірці відмін речівників ніякого роду; Прикметник; Числівник; Займенник; Дієслово; Прислівник; Причасники-прислівники; Прийменник; Злучник; Вигук.

Зміст: Ч.ІІ. Речення; Підмет; Присудок; Придаток прикметниковий і приложення; Предмет; Придатки прислівникові місця; Придатки прислівникові часу; Придатки прислівникові способу; Придатки прислівникові причини; Придаток прислівниковий цілі; Слова зовні; Рівнорядні частини речення; Зложені речення; Нерівнорядні речення; Побічні речення; Речення порівнавчі, умовні й припустові; Розділові знаки при рівнорядних реченнях; Вставні речення; Мова пряма й непряма; Розділові знаки при прямій мові.

КУРИЛО О. Початкова граматика української мови /О.Курило Передм. авт., [до 6,7 вид.]; Наук-Пед. Ком. Головсоцвиху Наркомосвіти для вжитку в установах соц. виховання ухвалив. – 6-е вид. – [К.?]: Держ. вид-во України. [Держ. трест "Київ-друк." Друк. № 2], 1923.

151. 139095 Ч.1. – 104с.: ілюстр., табл.

Із змісту: Від автора; Речення; Відмінні та невідмінні слова; Пень та закінчення; Корінь, наросток та приросток; Зложені слова; Склади; Наголос; Звуки й літери; Голосові та шелестові звуки; Звуки, що їх визначають двома літерами; Літери, що визначають по два звуки; Літери а, ю, є, і після шелестівок; Українська абетка; Чергування шелестових звуків; Відмінні слова; Невідмінні слова; Прислівник; Дієприслівник; Прийменник; Злучник; Часточки; Вигук.

152. 272420 ЛЕВИЦЬКИЙ М. Рідна мова /М.Левицький ; Товариство "Просвіта" у Білій Церкві. – Біла Церква: З друк. Рапопорта, 1917. –15с.

Мета книги – в доступній, популярній формі донести до народу історію його мови, пояснити зв'язок мовного питання з політикою різних урядів. Проводиться думка, що подолати відсталість України можна тільки шляхом освіти рідною мовою.

ЛЕВИЦЬКИЙ М. Українська граматика для самонавчання /М.Левицький; [З передм авт.]. – [Ромни]: Молодик. З друк. М-ва шляхів.

153. 114925 Ч.2. – 1918. – 159с. – Речення, складені з наших слів на чужий штиб: с.147–154.

Із змісту: Передмова; Фонетика; Міна звуків; Міна шелестівок; Доброзвучність; Словотвір; Іменники; Одміни іменників; Примітки; Про імена власні; Прикметники; Множина; Числівники; Заїменники; Дієслово; Прислівники; Невідмінні части мови; Приіменники; Злучники; Оклики; Складня (Сінтаксіс); Прості речення; Діяльник; Вислов; Додатки; Означення; Прикладка; Обставні слова; Вставні слова; Неповні речення; Злиті речення; Речення зложені; Речення сполучені-незалежні; Речення сполучені-залежні; Про знаки розділові; Період; Гріхи наші; Речення, складені з наших слів на чужих штиб.

Модест Левицький (1866–1932) – громадський діяч і письменник родом з Поділля; закінчив історико-філологічний (1888) і медичний (1893) факультети Київського університету. Є автором оповідань з народного життя, популярно-наукових лікарських порадників, української граматики.

154. 114212 МАЗЕПА К. Самонавчатель української мови: Найпростіший спосіб для самост. вивчення. укр. розмов. мови: З дод. короткої фразеольогії і словника /К.Мазепа. – К.: Книжник. [Друк. губерн. правл., 1918] – 32с. – На тит. арк. назва парал. рос. мовою.

Із змісту: Привитання. – Бесіди; Подорож. Залізниця; Гостиниця; Мебльовані кімнати; Кавярня; Ресторан; Почта; Телеграф; Театр.Концерт. Опера; Банкова і розмінна контора; Торг; Місто. Улиця; Дни тиждня; Часи; Місяці; Числа; Коротка фразеольогія зі словником.

155. 73320 МАКОВЕЙ О. Три галицькі граматики: (Іван Могильницький. Йосиф Левицький і Йосиф Лозинський) /Написав [з передм.] О.Маковей. – Л.: Накладом Наук. Т-ва ім. Шевченка. З друк. Нак. Т-ва ім. Шевченка під зарядом К.Беднарского, 1903. – 96с.: дод. – Дод. нім. та пол. мовами.

Зміст: Передмова; Про знесенє руських викладів у Львівськім університеті 1808; Погляд Копітара про руську мову з 1816 р. – Гадки І.Могильницького про руську мову з 1822 і 1829 рр.; Рукописи граматики Йосифа Левицького в 1831 р. і Копітарові замітки на ній. – Друкована граматика Йосифа Левицького в 1834 р.; Перша граматика і "Рускоє весілє" Йосифа Лозинського. – Замітка Копітара. – Генеза війни за азбуку у Русинів; Перша руська війна за азбуку і правопись; Граматика Лозинського з 1837-го і 1844-го року. – Суперечка Лозинського і Йосифа Левицького; Віденсько-перемиський кружок учених; Додатки: Замітки В.Копітара на граматику Йосифа Левицького; Відповідь Й.Лозинського на статтю Й.Левицького 1834 у справі азбуки; Відповідь Й.Лозинського на брошури М.Шашкевича "Азбука і Abecadlo"; Спільна відповідь Й.Лозинського на статі Й.Левицького і М.Шашкевича (уривки з рукопису а); Та сама відповідь Й.Лозинського (повний рукопис б і відмова цензури); Протест й Лозинського до найвищої цензури у Відни у справі граматики 1844 р.

Осип Маковей (1867–1925) – письменник, літературний критик, журналіст і громадський діяч родом з Явора. У 1893 р. закінчив Львівський університет. Був редактором періодичних видань "Зорі", "Буковина" та ін. З 1899 р. працював учителем української мови і літератури. Є автором поетичних творів, повістей, критичних творів.

156. 119193 МУРСЬКИЙ В. Коротка граматика української мови: Етимольогія – Синтаксис: Для шк. та самонавчання / В.Мурський. – 2-е вид., поправл. – [О.]: Накладом Е.Фесенка. [Друк. Е.Фесенка, 1918]. – 93с., Х с. дод. – У дод.: Термінол. словар.

Із змісту: Ч.1.: Звуки; Вимова поодиноких звуків. Змякшення шелестівок; 1-й ступень; ІІ-й ступінь; Звукові зміни; Ч.2: Частини мови; Ч.3. Правопис; Найважніші правописні правила; Великі початкові букви. Ч.4.: Складня; Згода поодиноких частий речення; Ч.5: Про вживання ріжних граматичних форм у складні; Відмінки; Додаток: Термінольогічний словарь: 1.Українсько-російський; 2. Російсько-український.

Володимир Мурський (1888–1935) – громадський і політичний діяч та публіцист родом з Галичини, до 1914 р. працював народним учителем, у 1917–1918 рр.

жив в Одесі й Києві, згодом емігрував. Жив у Австрії, Польщі й Туреччині. Є автором книжок про Україну.

157. 140064 НАЙГОЛОВНІШІ правила українського правопису. – [Х.?]: Всеукр. держ. вид-во. [Уряд. друк.], 1921. –16с. – На тит. арк. зазначено: Затверджені Українською Академією наук та Народнім Комісаром Освіти УСРР Гриньком.

Видання офіційно ухвалене спільним зібранням Академії Наук у 1919 році, про що засвідчив незмінний секретар Академії академік А.Кримський. До 1926 р. було здійснено кілька його перевидань з метою проведення радянською владою політики українізації.

158. 115011 ОГІЄНКО І. Вчімося рідної мови: нариси про мову вкраїнську /І.Огієнко. – 2-е вид., поправл. і знач. допов. – К.: Вид-во книгарні Є.Черепівського. [Друк. "І.І.Чоколов"], 1918. –47с.

Зміст: Наша необережність з друкованим словом; Кування слів; Коротка історія української мови; Як повстала наша мова; Про назву "Україна"; Початок літературної мови; Татари, Литва та Польща; Наша література XVI та XVIII віку; Приєднання України до Москви; Українці в Москві; Перерва в розвитку письменницької мови; Мова людова; Недоля нашої мови; Ми забули свою мову; Повинно відродити нашу мову; Вага мови в національнім житті; Нехтування мовою; Найкращі джерела до вивчення нашої мови; Давня література; Зразки старої мови; Кращі письменники наші; Продукція Галичини; Мова народна; Записи народніх творів; Чого дає народна мова; Наша граматична література; Чого нам бракує; Історичний словник української мови; Історична граматика; Складня; Українська діялєктологія; Словник синонімів; Історична хрестоматія української мови; "Мужича мова"; "Скороспіла" мова; Зразки української мови XI віку; Крута мова; Вчімося рідної мови.

ОГІЄНКО І. Рідне писання: українська граматика: основи вкраїнського правопису /І.Огієнко; [З передм. "До вчителя авт."] – 2-е вид., доп. і поправл. – К.: Вид-во книгарні Є.Черепівського, 1918.

160. 113821 Ч.1.: Підручник для першого року навчання в народніх школах та для підготовчого класу шкіл середніх, ухвалений М-вом освіти для вжитку в школах. – 47с.

161. 113822 Ч.2.: Підручник для другого й третього року навчання в народніх школах та для підготовчого й першого класу шкіл середніх, ухвалений М-вом освіти для вжитку в школах. – 112с. – Епіграф з творів Т.Г.Шевченка.

Із змісту: 1 частина: Передмова до вчителя – [на обгортці]; Речення; Слово; Звуки та букви; Великі букви; Мала буква в назвах; Голосні звуки; Приголосні тверді та м'ягкі; Склади; Ділення слова з рядка в рядок; Голосні прості та складні; Скорочення слів.

2 частина: До вчителя – [на обгортці]; Як живе мова; Граматика й правопис; Непрорізні приголосні звуки; Наголос; Частки слова; Частини мови; Речівник; Прикметник; Числівник; Займенник; Дієслово; Прислівник; Прійменник; Злучник; Оклик; Знаки розділові; Милозвучність; Як живе слово.

ОГІЄНКО І. Українська граматика. /І.Огієнко. – К.: Вид-во книгарні Є.Череповського, 1918.

162. 100576 Ч.1: Основи вкраїнського правопису: Підруч. для першого року навчання в нар. шк. та для підготв. кл. шк. серед. – 47с.: ілюстр. Авт. – Іларіон митрополіт (в міру І.Огієнко).

Із змісту: Передмова до вчителя; Речення; Слово; Слова-часточки; Звуки та букви; Мьякий знак не звук; Звук дж, дз з двох буков; Азбука; Великі букви; Велика буква в назвах; Божі назви пишемо з великої букви; Велика буква в віршах; Мала буква в віршах; Ділiння слова з рядка в рядок.

163. 81659 ОГІЄНКО І. Українська граматична література: Розгляд підруч., по яких можна вчитись і вчити вкраїн. мови: Реф., чит. на засід. шкіл.-лекц. коміс. Київ. "Просвіти" і ухвал. нею для розпосюдж. серед укр. громадянства /І.Огієнко. – К.: Б.в. Друк. і Київ. друк. спілки, 1908. – 20с.

Подано історію розвитку грамотичної літератури галичан, детальний огляд підручників, а також поради, з якого видання краще починати вивчення української мови, який підручник корисніше вживати для викладання граматики.

164. 116749 ПАЛЯНИЧКА С. Сонечко: Граматка до науки читання й писання / С.Титаренко (псевд.). – [К]: Вид. т-во "Криниця". Друк. т-ва "Криниця", 1918. – 48 с.: мал.

Із змісту: Взірці для малювання; Частини писаних літер; Вивчення літер і звуків; Азбука в приказках; Азбука; Читанка після азбуки. У розділі "Читанка після азбуки" вміщено уривки з творів Л.Глібова, С.Руданського, Лесі Українки, Ю.Федьковича, Т.Шевченка, П.Куліша, М.Коцюбинського та ін.

Сергій Паляничка (псевдонім С.Титаренко) (1889 – рік смерті не з'ясовано) – видавець і журналіст, родом з Ічні на Чернігівщині. Співробітничав у редакціях педагогічних журналів "Світло" (1910–1914) і "Вільної Української Школи" (1917–19), був співзасновником видавництва "Криниця" (1912–14 і 1917–20), завідувачем київського відділу Державного видавництва України, головним редактором видавництва "Книгоспілка" (1924–27), членом правління видавництва "Слово" (1922–26). С.Титаренко є автором книг для дітей "Дитяча розвага", букваря "Сонечко" (1918), читанки "Наша стежка" і численних статей. Був ув'язнений у 1929 році у справі СВУ. Подальша доля не відома.

ПАНЧЕНКО Г. Диктант для середніх, вищих, початкових та народніх шкіл / Г.Панченко; [Вступ. ст. авт.]. – Катеринослав: Вид. кооп. т-во "Каменяр". Друк. І.Б.Вісмана, 1919.

165. 113586 Ч.1: Етимологія. – 134 с. – В кн. зазначено: Ухвалено укр. учит. т-вом у Катеринославі для вживання в почат.; вищ. почат. та серед. шк.

Із змісту: Од автора; Ч.1. Фонетика; Ч.2. Частини мови: Іменники; Прикметники; Числівники; Заіменники; Дієслово; Прислівники; Приімен-ники; Сполучники; Оклики; Головні суфікси іменників; Головні суфікси прикметників; Головні суфікси дієслова; Ч.3. Зв'язаний текст. Іменники та прикметники; Числівники; Заіменники; Дієслово; Прислівники.

Панченко Григорій, учитель української Томаківської імені Т.Шевченка гімназії на Катеринославщині.

166. 77270 РУСКІ диктати: для народних шкіл і до приватної науки / На підставі правопис. правил зладив і метод. вказівками доповнив [та вступ ст. написав] Йосиф Танчаковский. – Л.: Накладом авт. З друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка під зарядом К.Беднарского, 1907. – 51 с.

Із змісту: Вступ; Азбука; Самозвуки; Співзвуки; Додаток до диктантів; Великі букви; Діленє слів.

Тексти складено відповідно до кожного правила прийнятих філологічною секцією Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові. Матеріали до диктантів взято з шкільних книжок уживаних в Галичині і на Буковині.

Йосип Танчаківський (1856–1929) – галицький педагог, учитель і директор народної школи ім. М.Шашкевича у Львові; один з організаторів журналу фахового шкільництва "Рідна школа", автор шкільних підручників.

167. 159628 СВЄНЦІЦКИЙ І. Нариси з історії української мови / І.Свєнціцкий; [Передм. авт.] – Л.: Б.в. З друк. "Діла", 1920. – 100 с.: табл.: Бібліогр.: … памяток рус.-укр. письменства XIII–XIV в.в.: с. 41–42. – Памятки канцеляр. – нар. мови: с.63 (9 назв.). – Про мову пам'яток XVI–XVIII вв.: с.68–70 (близько 100 назв). – Показч. грамат.: с.89. – Показч. слів з деяким матеріялом для іст.-етимол. слов. укр. мови: с.90–99.

Зміст: Передмова; Загальні уваги про мову; Приналежність української мови до індоєвропейської мовної громади; Українська звучня в світлі балто-словянських взаємин звучні й словотвору; Словянська спільнота мовна; Теорія про мовну спільноту; Історичні наверствовання в мові; Основи історичної фізіології звуків; Східне Словянство – Русь; Словяноруське письменство XI в.; Склад памятників; Взаємини між староруськими і старословянськими памятниками письменства; Приміти редакцій памяток письменства; Ближчий огляд памяток ст.-руського письменства XI в.; Розгляд памяток ст.-руського письменства XII віку; Записи XII віку; Дані памяток письменства XII в. і живої мови; Загальний огляд великокняжної доби; Огляд памяток XIII–XIV в.; Записи: Георгія Зарубського. – -"- Ииева. Назва Русь-Украіна. Книжне багацтво. Знаменні риси памяток українського письменства XIII–XIV в. Записи 1283, Георгія, 1307 р. Рукописи неукраїнського походження; Греко-словянська звучня; Особливости видозміни в памятниках староруського і русько-українського письменства; Зразки старословянської видозміни. Відміна

заіменників; Словозміна; Зразки русько-української складні XIII в. Загальна характеристика мови памяток письменства XI–XIV в. Памятки канцелярсько-народноі мови; Бібліографія. Грамоти. Мова грамот XIV–XV в. Про мову памяток XVI–XVIII вв.; Бібліографія; Декілька записів XVI–XVII в. на українських рукописах; Грамоти-листи: 1582, 1588, 1594, 1659; Народна мова в українському письменстві XVI–XVIII в.; Деякі загальні виснівки; Методологичні уваги; Розселення і первісна мова Східного Словянства. Покажчики.

Іларіон Свєнціцький (1876–1956) – визначний український філолог, музеєзнавець і мистецтвознавець, член Наукового товариства ім. Т.Шевченка. Був засновником Національного музею у Львові, професором, завідувачем кафедри слов'янської філології Львівського університету. Серед численних наукових праць Свєнціцького – "Нариси з історії української мови XI–XIII століть", "Мова Галицько-Волинського літопису", "Материалы по истории возрождения Карпатской Руси". Літературознавчі зацікавлення вченого пов'язані з історією української та російської літератури XIX–XX ст.

168. 134377 СИНЯВСЬКИЙ О. Вчимось писати: Початк. наука письма /О.Синявський; Ухвалено Слобожан. спілкою для нар. шк. – Х.: Вид-во "Союз" Харк. кредит. союзу кооперативів. [Друк. "Печ. дело" И.Л.Фришберга], 1918. – 96 с.: ілюстр. – (Шк. і позашк. б-к /Під ред. Д.Г.Панадіаді; Співред. О.Н.Синявський).

Із змісту (Що є в книжці): Частина перша: Голосівки й шелестівки; Великі літери: Є, Ї, Ю, Я; ДЗ, ДЖ; ь в кінці слів; ь у середлині слова; ь перед О; Ж, Ч, Ш, Щ, Й; Протинка (');Склади; Наголос; Ненаголошене"; "е"; "Е" випадне; Довгі шелестові звуки; Зміна Ж, Ч, Ш, Т перед шелестівками Частина 2: Речення; Іменник; Прикметник; Однина-множина; Рід; Відмінювання, Дієслово; Додаток.

Кожне правило супроводжується прикладами з творів українських письменників, вправами та малюнками.

Олекса Синявський (1887–1937) – визначний український мовознавець, провідний діяч у нормуванні української літературної мови. Заарештований в 1934 р., загинув в засланні. Є автором праць, присвячених істсорії української мови, правопису, підручників для дорослих ("Украинский язык", 1918 р. 5 видань) і для школярів.

169. 140191 СИНЯВСЬКИЙ О. Порадник української мови /Пристос. до буден. вжитку д-ром В.Сімовичем; [З передм. Від редакції]; [Вступ. уваги авт.]. – Х.; Берлін; Нью-Йорк: Укр.-амер. вид. т-во "Космос". [З друк. Розенталь і К°, Берлін], 1922. – IX, 150 с.

Із змісту: Від Редакції; Вступні уваги; Звуки й літери: А.Голосівки; Б.Шелестівки; Морфологічні замітки; Наростки; Складня; Додаток (для перекладачів на українську мову); Де чого шукати; Записуйте нові слова.

Систематизація матеріалу у "Пораднику…" дозволяє швидко знайти потрібне граматичне правило. Досить обмежено подано другий розділ, в якому представлені іменники, прикметники, займенники і дієслово. Синтаксичні поради торкаються лише найважливіших питань.

170. 266200 СІМОВИЧ В. Граматика української мови: Для самонавчання та в допомогу шкільній науці: [В тексті дві ілюстр.] /В.Сімович; [Передм. до 1-го та 2-го вид. авт.]. – 2-е вид. з одмінами й дод. – К.; Ляйпціг: Укр. Накладня; Коломия: Галиц. Накладня; [1919?] – 584 с.: ілюстр., дод. до Граматики. – У дод.: Віршовання. – Показч. імен: – Де чого шукати:

Із змісту: Передмова до першого видання; Передмова до другого видання; Увід; Вступні уваги; Звуки; Слова; Відмінні частини мови: Іменик; Прикметник; Заіменик; Числівник; Дієслово; Невідмінні частини мови: Приіменик; Прислівник; Сполучник; Виклик; Додаток до науки про слова (правописні замітки); Речення; Додаток до граматики: Віршовання.

171. 133968 СІМОВИЧ В. Практична граматика української мови / В.Сімович; [З передм. авт.]. – Раштат: Вид. т-ва "Укр. рух". [Друк. "Союза визволення України" в раштат. таборі], 1918. – 367 с. – На с. [3]: Учасникам курсів української мови в таборах полонених українців: у Фрайштадті (Австрія), в Зальцведелі, у Вецлярі, в Раштаті та Ганновер-Міндені (всі в Німеччині) на спомин присвячує цю книжку. Автор.

Із змісту: До читача; Увід; Вступні уваги; Звуки; Слова; Відмінні части мови: Іменики. Прикметники. Заіменики. Числівники; Дієслова; Невідмінні части мови: Приіменики. Прислівники. Злучники. Виклики. Додаток до науки про слова; Речення; Додаток до складні.

Книга виникла на основі короткого нариса української граматики. Адресована вона вчителям, які навчалися в російській школі, тому дано багато прикладів порівнянь двох мов: російської і української. Цілосної системи граматики в книзі не подано, увага зосереджена на поодиноких випадках, які читачеві найшвидше впадуть "у вічі" тому свою працю автор називає "практичною", а не "науковою". Автор використовує граматичну термінологію, ухвалену комісією мови при "Українському товаристві шкільної освіти в Київі" у 1917 році.

172. 113085 СМАЛЬ-СТОЦЬКИЙ С. Граматика руської мови /Уложили С.Смаль-Стоцький, Ф.Гартнер. – 3-є вид., перероб. – Відень: Накладом власним. [Ц. і к. придвор. і унів. друк. Адольфа Гольцгавзена], 1914. – 202 с.: /дод. – У дод.: І. Правопись. Перепинанє: с.159–171; 2. Укр. віршованє: с.171–191; 3. Письмо церк.-слов.: с.192–196. – Азбуч. показч.: с.197–200.

Зміст: Введенє; Звуки; Словотворенє; Про значінє слів; Відмінюванє; Складня; Додаток І: Правопись; Перепинанє; Додаток ІІ: Українське віршованє; Додаток ІІІ: Письмо церк.-словянське.

СТЕПАН СМАЛЬ-СТОЦЬКИЙ (1859–1939) – мовознавець і педагог, визначний політико-громадський, культурний і економічний діяч Буковини. З 1885–1918 рр. – професор Чернівецького університету. Один з керівників національно-

культурного відродження Буковини. Складач першої шкільної граматики української мови. Автор досліджень з мовознавства і посібників для школярів.

173. 67669 [СМАЛЬ-] СТОЦКИЙ С. Наука рускої мови в школах середних на Буковині: (Картина з історії культур. і літ. руху серед Русинів на Буковині /С.Стоцкого. – Б.м.: Б.в., б.р. – 29 с. – Авт. в кн.: С.Стоцкий. – Передрук. з журн.: Правда. – 1894.

На історичних прикладах проводиться думка про вплив загальної освіти живою народною мовою на моральне і матеріальне піднесення народу, розбудження серед нього почуття спільності.

ТИМЧЕНКО Є. Українська граматика /Є.Тимченко; [Передм. авт.]. – К.: Б.в. Друк. т-ва Н.А.Гирич, 1907.

174. 83488 Ч.І. – VIII, 179 с. – Покажч.: с.174–176 с. – Бібліогр. в передм.: с.VI–VII (24 назви).

Із змісту: Передмова; Поправки; Предмет граматики і її поділ; Попередні уваги; Фонетика; Морфольогія; Словотворення; Словозміна; Правопис; Покажчик.

У певній системі подано найголовніші властивості української літературної мови на основі "середньо-придніпрянських говірок", але з вживанням галицьких термінів.

Євген Тимченко (псевдонім Богун) (1866–1948) – мовознавець-україніст і перекладач, родом з Полтави; дійсний член НТШ і Українського наукового товариства в Києві, член кореспондент АН СССР з 1929 р.; член Київської Старої Громади. В 1918–1932 рр. – професор Київського університету, з 1918 р. голова Постійної Комісії для складання історичного словника української мови УАН. У 1937 р. був репросований. Є автором багатьох наукових праць з мовознавства.

175. 139080, 339483 ТИМЧЕНКО Є. Українська граматика / Є.Тимченко; [Вступ. замітка авт.]. – [2-е вид.]. – К.: [Т-во "Час"]. Друк. ун-ту св.Володимира АТ друк. і вид. діла Н.Т.Корчак-Новицького, 1917. – 168 с. – Покажч.: 166–168.

Із змісту: [Передмова автвора]; Предмет граматики та її поділ; Попередні уваги; Фонетика; Морфольогія; Словотворення; Словозміна; Правопис; Покажчик.

Друге видання "Української граматики" відрізняється від першого незначними поправками.

176. 135154 ШАХМАТОВ О. Нариси з історії української мови та хрестоматія з пам'ятників письменської старо-українщини XI–XVIII в.в / О.Шахматов, А.Кримський; [З вступ. ст. "Од видавництва"]. – К.: Вид. т-во "Друкар", 1922. – 182, II с. – Бібліогр.: с.123–126 та в підрядк. приміт. – Покажч. найважнішої л-ри: с.84–86 (38 назв).

Із змісту: Короткий нарис історії української мови /О.Шахматов; Українська мова, звідкіля вона взялася і як розвивалася / А.Кримський; Хрестоматія з пам'ятників письменської старо-українщини XI–XVIII в.в.

ШЕРСТЮК Г. Коротка українська граматика: Для шк. /Г.Шерстюк; [Передм. авт. – К.]: Укр. учитель. [Друк. 1-ої Київ. друк. спілки], 1912.

177. 372603 Ч.І. – 2-е вид. – 64 с. – ([Вид.] вид-ва "Укр. учитель"; № 1). – Корот. правопис. словарик: с.55–64.

Із змісту: Передмова; Речення; Слово; Склад; Згук та літера; Частини мови; Ім'я самостійне; Рід і число; Відмінки; Ім'я прикметникове; Ім'я числове; Містойменник; Дієслово; Прислів'я; Прийменник; Злучник; Короткий правописний словарик.

Автор намагався зробити українську граматику цілком зрозумілою для учнів. Тому деякі галицькі граматичні терміни він замінив на терміни, утворені професором А.Є.Кримським.

Григорій Шерстюк (1882–1911) – педагог, журналіст і видавець родом з Полтавщини; засновник видавництва "Український вчитель" і журналу "Світло" та його редактор, співпрацівник періодичних видань "Рідний край" у Полтаві і "Рада" в Києві. Є автором підручників з української мови для шкіл.

ШЕРСТЮК Г. Коротка українська граматика для школи /Г.Шерстюк. – 3-є вид. – К.: Вернигора [Друк. Л.Райціса], 1917. – (Шк. секція; …).

178. 59399 Ч.1. – 64 с. – (…; Ч.3). – Короткий правописний словарик: с.53–62. – Словник термінів, переважно ужитих в оцій граматиці: с.62–64.

Зміст: Речення; Слово; Склад; Згук та літера; Самозгуки; Співзгуки; Частини мови: Іменник; Рід і число; Відмінки; Прикметник; Числівник; Заіменник; Дієслово; Прислівник; Прийменник; Злучник; Викрик; Короткий правописний словарик; Словник термінів, переважно ужитих в оцій граматиці.

ШУЛЬГИН С.І. Практичний курс для вивчення української мови / С.І.Шульгин. – Б.м.: Б.в.

179. 117009 Вип.4: [Лекції 12-та – 14-та]. – Б.р. – С.49–64. – [Вирізка].

Із змісту: 1. Слова; Українізми; 3. Граматичний нарис; 4. Зразки сложбових паперів; 5. Переклад з руського; Лекція тринадцята: 1. Слова; 2. Пояснення деяких слів та українізми; 3. Уривки з Енеїди Котляревського; 4. Неологізми; 5. Граматичний нарис; 6. Переклад з руського; Лекція чотирнадцята: 1. Слова; 2. Пояснення деяких слів та українізми; 3. Байки Глібова; Твори Руданського; 5. Неологізми та старовинні слова; Переклад з руського.

До кожного параграфа додано словничок і уривок з творів українських письменників.

2.4.4 Літературознавство

140835 БАРВІНСЬКИЙ О. Історія української літератури / О.Барвінський; [Перед. слово авт.]. – Л.: Накладом книгарні Наук. Т-ва ім. Шевченка. З друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка.

180. Ч.1: (І і ІІ доба: Устна народна словесність). – 1920. – 374 с. – Збирачі і дослідники укр. нар. словесності: с. 354–367. – Бібліогр. в підрядк. прим.

Із змісту: Поділ історії української літератури; Вплив польського, чеського і латинського язика на книжний руський язик; Літературний український язик; Церковні твори; Вплив української просьвіти на Московщину; Устна словесність народна; Збирачі і дослідники української народної словесності.

Олександр Барвінський (1847–1927), видатний педагог, історик громадсько-політичний діяч. Працював учителем гімназії на Тернопільщині, з 1888 р. – професор державної учительскої семінарії у Львові, 1891–1907 рр. – депутат віденського парламенту, член Галицької Шкільної Ради. Створює серію підручників для українських шкіл. Автор численних статей на педагогічні теми в українських журналах "Діло", "Шкільна часопись", "Газета шкільна".

181. 76430 БАРВІНСЬКИЙ О. Огляд історії українсько-руської літератури / О.Барвінський. – Л.: Накладом Ц.К. Вид. шк. кн. З друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка під зарядом К.Беднарского, 1910. – 208 с. – Передрук з: Вибір укр.-рус. літ. для учит. семінарий.

Із змісту: Що називаємо історією укр., рус. літератури і яка еї задача: Византийско-церковно-словеньске письменство на Руси; Вплив заборони укр. письменства в Росиї на літер. рух в Галичині; Головні прикмети і напрями, форми і зміст літератури XIX ст.

Визначено періоди розвитку "українсько-руської" мови, вплив різних чинників: народної, польської та московської мов; особливості розвитку української літератури в різних областях України.

182. 497043 БІЛЕЦЬКИЙ Л. До питання про початок української літератури / Л.Білецький. – Кам’янець на Поділлю: Друк. Кам’янець-Поділ. держ. укр. ун-ту 1920. – 14 с. – Відб. з "Зап. Кам’янць-Поділ. держ. укр. ун-ту" Т.ІІ

Автор підтримує теорію про зарахування літератури Київської Русі (починаючі з XI ст.) виключно до історії української літератури.

Леонід Білецький (1882–1955) – історик української літератури, дійсний член НТШ, віцепрезидент УВАН, викладав у вищих навчальних закладах. Є автором численних праць, зокрема "Основи літературно-наукової критики" (1925),

"Перспективи літературно-наукової критики", студії про усну словесність, український театр та ін.

ВОЗНЯК М. Історія української літератури / М.Возняк. – Л.: Накладом т-ва "Просвіта". З друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1920... – (Заг. б-ка "Просвіти"; ...)

183. 611741 Т.І: До кінця XV віку: [Дав. доба укр. л-ри]: (З 53 ілюстр.) – 344 с.: ілюстр. – (...;Ч.1). – Присвята: Славній памяти невмірущих борців за зєдинену, вільну, самостійну й незалежну Україну. Автор. – Важніша л-ра предмету: с.300–330. – Показч. змісту: с.330–340. – Спис ілюстр.: с.343–344.

Т.І. Зміст: Вступні замітки; Давня доба української літератури; Основи давньої доби української літератури;

Перекладне письменство: Оригінальне письменство духовного змісту; Літописи; Поезія; Занепад літературного життя; Синхроністичні таблиці письменства давньої доби; Важніша література предмету; Покажчик змісту.

184. Т.2. Віки XVI–XVIII, ч.І.: [Серед. доба укр. л-ри]: (З 46 ілюстр.). – 1921. – 416 с.: ілюстр. – ([...; Ч.4]). – Важніша літ. предмету: с. 377–398. – Показч. змісту: с. 399–412. – Спис. ілюстр.: с.415–416.

Т.2. Зміст: Середня доба української літератури: Національне пробудження українського народу; Від давніх до нових течій в письменстві; Полемічне письменство; Київська схоластика; Синхроністичний перегляд релігійної полеміки; Важніша література предмету; Показчик змісту.

Працю М.Возняка можна використовувати як підручник для студентів.

Михайло Возняк (1881–1954) – літературознавець, професор Львівського університету (з 1939), дійсний член ВУАН (пізніше АН УРСР), довголітній співпрацівник видань і комісій НТШ. Є автором праць з історії старої й нової української літератури, зокрема "Писання М.Шашкевича" (1911), "Просвітні змагання галицьких українців XIX в.". (1912), "Старе українське письменство" (1929), "Кирило-Методіївське Братство" (1921), "З життя і творчості І.Франка" (1955) та ін.

ГРУШЕВСЬКИЙ О. З сучасної української літератури: Начерки і характеристики / О.Грушевський; [З передм.] – [К.: Вид. т-во "Криниця". Друк. "Петро Барський", 1918].

185. А 786070 Ч.І: Українські повістярі другої половини XIX в. / [Вступ. слово авт.]. – 2-е вид. – 208 с. – Бібліогр.: Статті й замітки Грушевського про л-ру та суспіл. настрої XIX в.: с.[208] (40 назв.).

Зміст: Сучасне українське письменство в його типових представниках: Вступні уваги: З шестидесятих років: Ганна Барвінок; З сімдесятих років: Олександер Кониський; Іван Левицький-Нечуй; Панас Мирний; З восімдесятих років: Іван Франко; Степан Ковалів; Тимотей Бордуляк; Наталя Кобринська; Андрій Чайковський; Дмитро Маркович; Олена Пчілка; Борис Грінченко; Михайло Грушевський; Володимир Левенко; З девятьдесятих років: Осип Маковей; Ольга Кобилянська;

Денис Лукіянович; Лесь Мартович; Михайло Яцків; Богдан Лепкий; Василь Стефаник; Іван Семанюк; Михайло Коцюбинський; Агатангел Кримський; Любов Яновська; Модест Левицький; Грицько Григоренко; Микола Чернявський; Надія Кибальчич; Володимир Винниченко; Загальний погляд на українську літературу XIX в.

186. 1400823 З ІСТОРІЇ української літератури / Виданнє "Союза визволення України". – Відень: Накладом "Союза визволення України". З друк. А.Гольцгавзена, 1915. – 32 с. – На тит. арк. зміст: 1. Чим жива українська література? / Б.Лепкий. 2. Короткий огляд української літератури / В.Сімович.

Автор нарису "Чим жива українська література" Богдан Лепкий (1872–1941), письменник і літературознавець, дійсний член НТШ. Навчався у Віденському та Львівському університетах, працював учителем, професором української літератури в Краківському університеті. Друкуватися почав з 1895 р. Є автором багатьох літературознавчих критичних нарисів. Переклав "Слово о полку Ігоревім" українською та польською мовами. У статті "Чим жива українська література" розповідає про давню, велику й багату українську словесність. Досліджував Галицько-Волинський літопис та "Слово о полку Ігоревім", а також творчість багатьох українських письменників.

Автор другої статті "Короткий огляд української літератури "Василь Симович (1880–1944) – визначний український мовознавець, філолог і культурний діяч, дійсний член НТШ. Він народився у с. Гадинківцях, що на Галичині. Був першим найвизначнішим українським фонологом празького напрямку. Є автором багатьох підручників та статей.

У "Короткому огляді української літератури" В.Сімович визначає три періоди розвитку літератури: перший – 988–1458 рр., другий 1458–1798 рр., третій – від 1798-го р., дає їх характеристику.

187. 81859 МАКАРУШКА О. Короткий огляд руско-українського письменства від XI до XVIII століття: для ужитку молодежи / О.Макарушка. – 2-е вид., поправл. – Л.: З друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка під зарядом К.Беднарського, 1906. – 68 с. – (Вид. рус. т-ва пед.; Ч.50).

Зміст: Учені розмови Никольця з татком: Про найдавніше письмо Славян; Житє і діяльність св. Кирила і Методия; Початки письменства на Руси; Про "Літопись Нестора"; "Правда руска", збірник руских прав з XI віку; Старорускі пісні народні і казки, "Слово о полку Ігоревім", поема з XII століття; Упадок духовного життя на Руси; Пам'ятники письменьства з II периоду; Волинсько-галицка літопись; Огляд III периоду нашої літератури. Перші друкарі руских книжок; Петро Могила; Духовні письменники XVII і XVIII віку; Літописці козацкі; Письменьство релігійно-драматичне; Коротенький огляд з цілої староруської літератури від XI до XVIII віку.

Огляд подано в художній формі діалогу хлопчика з батьком та вчителями.

Остап Макарушка (1867–1931), філолог і педагог родом з Явора; дійсний член НТШ; учитель гімназій в Коломії й Львові; директор учительської семінарії "Українського педагогічного товариства у Львові" (1911–1921 рр.); інспектор

середніх шкіл "Рідної школи" (1921–1931 рр.). Є автором праць з мовознавства, шкільних підручників з класичної філології й педагогіки.

ОГОНОВСКІЙ О. Історія литературы руской / Написав О.Огоновскій. – Л.: Накладом Наук. Т.-ва ім. Шевченка. З друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка під зарядом К.Беднарського. – Текст укр. мовою в рос. транскрипції.

188. 98516 Ч.І. – 1887. – XVI, 426 с. – Окр. цитати пол. мовою. – Посвята: Памяти автора "Слова о полку Игореве" присвячує Омелян Огоновскій. – Бібліогр. в підрядк. приміт.

Зміст: Ч.1. Вступ; Передни заметки про історію литературы в загале. Подел історіе литературы руской на періоды; Період першій: Загальный погляд историчный и литературный; І. Литература церковна; ІІ. Литера-тура светска; Період другій: Загальний погляд историчный и литературный; І. Литература церковна; ІІ. Литература светска; Період третій: Загальний погляд историчный и литературный; 1. Литература церковна; а) Писателе; б) Перши типографы. Выданя Библіе и книг церковных. Рукописи; ІІ. Литература светска; 1. Граматики и словаре; 2. Летописи; 3. Законодательство; 4. Повести и казки; Период четвертый: Загальный погляд историчный и литературный; І. Литература церковна; а) Писателе; б) Литература апокрифична; ІІ. Литература религійно-драма-тична; ІІІ. Литература исторична; а) Писателе; б) Летописни зборники; IV. Литература суспільно-моральна и національна: а) Писателе; б) Збор-ники та окреми творы.

189. 67711 Ч.3, Від. І. – 1891. – 700 с. Памяти Григорія Квітки-Основ'яненка присвячує автор.

Зміст: Ч.3, від. І.: Період пятый. Б. Проза а) Повести.

1). Григорій Квітка-Основяненко; 2) Пантелеймон Кулеш; 3) Марія Марковичка (Марко Вовчок); 4) Олександра Кулешева (Ганна Барвенок); 5) Олекса Стороженко; 6) Данило Мордовець; 7) Олександер Кониській; 8) Петро Кузьменко; 9) Митрофан Александрович (Митро Олелькович); 10) Анатоль Свидницкій; 11) Василь Ильницкій; 12) Иван Левицкій-Нечуй.

190. 67712 Ч.3, від. 2. – 1893. – С.659–1335. – Текст укр. мовою в рос. транскрипції. – Бібліогр. в підрядк. прим.

Зміст: Ч.3. Від. 2: Період пятый: Б. Проза. Повести: (ІІ від.); 13) Панас Мирный; 14) Федор Заревич; 15) Володимир Барвеньскій; 16) Анатоль Вахнянин; 17) Иван Франко, 18) Ольга Косачева (Олена Пчолка); 19) Лев Василович (Лев Сапоговскій); 20) Василь Чайченко; 21) Наталя Кобриньска; инши письменники.

191. 67713 Ч.4. – 1894. – 347 с. – Окр. цитати нім. мовою. – Бібліогр. в підрядк. прим.

Зміст: Ч.4.: Література наукова. Етнографія; 1) Михайло Максимович; 2) Измаил Срезневскій; 3) Плятон Лукашевич; 4) Яков Головацкій; 5) Иван Вагилевич; 6) Амврозій Метлиньскій; 7) Пантелеймон Кулеш; 8) Микола Костомаров; 9) Матвей Номис и Опанас Маркович; 10) Микола Закревскій; 11) Иван Рудченко; 12) Павло Чубиньский; 13) Михайло Драгоманов; 14) Иван Манжура.

Автор "Історії литературы руской" Омелян Огоновський (1833–1894) – мовознавець і літературознавець, письменник і громадський діяч з Рогатинщини Івано-Франківської обл. Є автором досліджень з літературознавства, мовознавства. Головною його працею є "Історія літератури руської" (I–IV частини, 6 випусків 1887–1893 рр.), яка написана дещо безсистемно, але містить великий бібліографічний матеріал (особливо XIX ст.) і довгий час належала до основних праць з історії української літератури. Зокрема, позитивною рисою її була послідовно дотримана концепція самобутності й особливості української літератури супроти інших словянських літератур. Ця концепція викликала заперечення російської критики і пожвавила дискусію про самобутність української літератури, яка мала позитивний вплив на літературний процес того часу.

192. 79575 СВЄНЦІЦКИЙ І. Лев Николаєвич Толстой / І.Своєнціцкий. – Л.: [Накладом авт. З друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка під зарядом К.Беднарського]. – 1911. – Передрук з журн. "Учитель". – 1910. – Ч.23–24.

Нарис "Лев Николаєвич Толстой" написано на смерть письменника і вперше було надруковано в журналі "Учитель" у 1910 році, пізніше вийшов окремою книжкою. У нарисі подано огляд літературної творчості та "ілюстрації параллєлізму художества і учительства в творах Толстого"

193. 66642 СТОРОЖЕНКО М. Нарис історії західно-європейської літератури до кінця XVIII віку. / М.Стороженко [Передм. авт.]; З рос. пер. С.Петлюра, Н.Романович (Н.Ткаченко); Видано під ред. [Із вступ. словом] І.Франка. – Л.: Накладом укр.-рус. вид. спілки [З друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка під зарядом К.Беднарського], 1905. – XIV, 381 с.

Із змісту: Від редактора; Передмова автора; Перша книга. Середні віки; I. Духовна література; II. Література февдалізму; III. Література рицарська; IV. Література буржуазії. Друга книга. Епоха Відродження; Загальна характеристика епохи Відродження; Культура гуманізму в головних містах Італії; Нарис німецького гуманізму; Гуманізм у Франції; Гуманізм у Англії; Англійське пуританство XVII в.; Англійська драма VIII в.; Французька література XVIII в.; Французька драма XVIII в.; Німецька література в другій половині XVI в. Нарис розвою італійської драми в XVII–XVIII в.в.; Нарис розвою еспанської драми до кінця XVIII в.

Автор дає відповідь на питання, що таке література і що містить поняття історія літератури, методи вивчення літературних творів, дає характеристику обсягу і характеру курсу, обґрунтовує коло питань, які розглядає.

Микола Стороженко (1836–1906), історик літератури, народився у с. Іржавці на Прилуччині; професор Московського університету (з 1872 р.), представник культурно-історичної школи в літературознавстві; основні праці присвячені творчості В.Шекспіра, Т.Шевченка.

194. 135209 СУЛИМА М. Історія українського письменства: Конспект / М.Сулима. – Х.: Вид-во України. [Типо-литогр. В.Р.С.

Укркрыма], 1923 (обкл. 1922). – 38с. – Бібліогр.: Підруч. загал. характеру для ознайомлення з історією укр. письменства: 35–36 (22 назви).

Із змісту: Стародавнє письменство (XI–XIII ст.); Доба занепаду письменства (XIV–XVI ст.) Середній період письменства (кінець XV–XV ст.); Нове письменство (XIX й початок XX ст.); Письменство 20–40 рр.: Шевченко Т.Г.; Письменство 60-тих років; Письменство 70-тих років; Письменство 80-тих років; Письменство 90-тих років; Початок XX століття; Підручники.

Микола Сулима (1892–193?), педагог, мовознавець-україніст, професор інституту Народної Освіти у Харкові, автор синтетичного курсу історії української літературної мови; дослідник мови Т.Шевченка, Лесі Українки, А.Тесленка, М.Хвильового. Є автором розвідок з питань українського синтаксису, словотвору, фразеології та лексики. Репре-сований в 1934.

195. 85486 СУМЦОВ М. Малюнки з життя українського народного слова /Н.Сумцов; [Передм. авт.]. – Х.: Б.в. [Друк. "Печат. діло"], 1910. – 144 с. – Бібліографічний показчик (по декотрих галузях українського фольклору, як підручник, коли хто має працювати самостійно на ниві українознавства): с.130–144 (580 назв.) – Бібліогр. в підрядк. прим. – Без обкл.

Зміст: Передмова; Сучасні завдання історії народної словесності; Дещо про початок українського народу; Головні історичні кроки української мови; Українські співці і байкары; Старі зразки української народної словесности; Вага української народної поезії; Діячі українського фольклору; Библіографичний показчик.

Мета праці, за свідченням автора, – виявлення джерел української словесності, відносин і стосунків, "які можна визначити науковим чином на протязі історичного часу, коли вже існував український народ в більш-менш окремій національній постаті".

Микола Сумцов (1854–1922), видатний фольклорист, етнограф, літературознавець та громадський діяч. Закінчив Харківський університет. З 1888 р. – професор цього університету, голова Історико-филологічного товариства при Харківському університеті, з 1905 р. завідував Етнографічним музеєм при ньому. Є автором багатьох наукових досліджень. Відомий і як популяризатор, зокрема історії української культури, укладач "Хрестоматії по українській літератури". Брав активну участь в громадському житті України, Харкова. Багато зробив для організації народних бібліотек, зокрема Харківської громадської бібліотеки (тепер Державна наукова бібліотека ім. В.Г.Короленка) та музеїв.

2.4.5 Хрестоматії з української літератури

196. 159638 ГОРДИНСЬКИЙ Я. Перша проба хрестоматії з української літератури / Я.Гординський. – Л.: З друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка. 1918. – 13 с. – Бібліогр. в підрядк. приміт. – [Відб.] із: Зап. Наук. Т-ва ім. Шевченка. – Т. 125.

Автор зробив спробу виявити й описати перші хрестоматії з української літератури Могильницького та Левицького, які мають різну спрямованість. До Хрестоматії Могильницького увійшла література від Київської до дотатарської доби. Серед творів духовні вірші, світські та церковні твори. Хрестоматія Й.Левицького містить більше пам'яток церковного письменства, не даючи відомостей про світську літературу.

Ярослав Гординський (1882–1939), літературознавець і педагог, родом з Галичини; професор Академічної гімназії у Львові, Українського тайного університету, дійсний член НТШ. Є автором багатьох праць з історії української літератури, про окремих письменників найновішої доби (Хвильовий, Слісаренко, Досвітний та ін.); перекладачем драм Шекспіра, Гете, кількох розвідок з історії української культури.

ХРЕСТОМАТІЯ по історії української літератури: [Нар. поезія]: (Для старших кл. шк. і для самоосвіти) / Уклад. [з передм.] Л.Білецький, О.Дорошкевич. – [Катеринослав: Укр. вид-во Правобереж. філ. Друк. Когена і Дунаєвецького в Кам’янець на Поділлю]. – ([Вид.] Укр. вид-ва в Катеринославлі, Правобереж. філ.; ...).

197. 135535 Т.2, вип. 1. – 1920. – 146 с. – (...; Ч.21)

Із змісту: Передмова; Вступ; Розд. І.: 1. Походження народної поезії; 2. Весілля; 3. Заговори; Розд. ІІ. Лірика; Похоронні голосіння.

Структура хрестоматії дає картину історії народної поезії від часів життя первісних людей до сучасності. Кожний розділ супроводжується невеличкою вступною статтею. Збережено вичерпний зміст і художню довершеність кожного зразка народної поезії або обряду.

"Хрестоматія" призначена учням старших класів середніх шкіл, а також для самоосвіти.

ХРЕСТОМАТІЯ по українській літературі: Для нар. вчителів, шк. учител. та серед. і для самоосвіти: [З передм.] / Заложили: М.Сумцов, М.Плевако при участі Д.Багалія. – Х.: Союз. [Друк. "Печ. Дело"], 1918. – (Шк. пед. б-ка / Під ред. Д.Г.Панадіаді, О.Н.Синявського).

198. 133682 Ч.1: Народня словесність і стара література (XI–XVIII століття) / [Заложив і післямову написав М.Сумцов]. – 152 с.: ілюстр. – Корот. показч. можливих хрестомат. тем: с. 142–145. – Словничок: с.146–149.

Із змісту: Передмова; Народня поезія; Українське письменство XI–XV вв.; Українські літературні течії XVI–XVII вв.; Головні течії українського письменства в XVIII в.; Увага наприкінці; Короткий показчик можливих хрестоматійних тем; Словничок.

До хрестоматії увійшли уривки зразкової народної словесності й старого письменства та кращі твори найбільш відомих літературних діячів нового часу. Мета посібника – дати для вчителів й учнів українських шкіл зразковий матеріал з національної літератури, культури, а також і для позашкільної освіти.

Складачі: Микола Сумцов див. № 195.

Микола Плевако (1890–1941), літературознавець і бібліограф, родом з Харківщини, закінчив Харківський університет (1916 р., учень М.Сумцова). Працював директором гімназії ім. Б.Грінченка в Харкові, професором історії української літератури Кам'янець-Подільського університету (1919–1921), професором Харківського інституту Народної Освіти (з 1921 р.), керівником Кабінету бібліографії інституту ім. Т.Шев-ченка АН УРСР у Харкові (1926–1933 рр.). У 1934–1938 рр. працював в АН УРСР у Києві. У 1938 р. засланий до Казахстану, де загинув при нез'ясованих обставин. Є автором розвідок про творчість М.Шашкевича, Б.Грінченка, Т.Шевченка та ін., укладачем хрестоматій з української літератури.

199. 172702 ТЕ САМЕ. / Заложив М.Сумцов; [Передм. укладача]. –Х.: Рух [Друк. "Ренесанс"]. 1919. – 87 с. – (Сер. шкіл. та позашкіл. освіти; Ч.27).

Із змісту: Передмова до 1-го видання; Коротке слово до другого видання; Народня поезія; Духовні вірші; Колядки; Щедрівки; Коза; Гаївки; Царинні пісні; Зажнивні пісні; Купальські пісні; Колискові пісні; Пісні про кохання; Весілля; Пісні сімейного життя; Голосіння; Думи; Пісні історичні; Пісні гайдамацькі; Пісні про панщину; Чумацькі пісні; Коломийки; Жартівливі пісні; Псуванки пісень; Легенди; Перекази; Казки; Казки про звірів; Приказки; Прислів'я; Загадки; Замови; Кобзарі і байкарі; Увага.

Друге видання значно розширило Хрестоматію. Додано п'ять нових частин. Значною мірою збільшено кількість колядок, дум, казок, прислів'їв, легенд, апокрифів. У більшому обсязі представлені Леонтій Карпович, Петро Могила, Иннокентій Гизель.

ТЕ САМЕ. / [Уклад.] М.Сумцов; [Передм. держ. вид-ва України]. – 4-те вид. випр. та знач. пошир. – Х.: Держ. вид-во України. [Друк. Вукопспілки], 1922.

200. 135533 Т.1.: Народня словесність – письменство XI–XVIII вв.; Матеріяли до "Слова о полку Ігоревім"; Теми для студій над Т.Шевченком. – 244, 38 с.

Із змісту: Передмова до 4-го видання; Народня поезія; Духовні вірші; Колядки; Гаївки; Весілля; Загадки; Старий літопис; Українські літературні течії XVI–XVII вв.; Статут першої братської школи; Вірша про гетьмана Самойловича та ін.; Теми для студій над Шевченком.

У четвертому виданні хрестоматії подані матеріали до студій над "Словом о полку Ігоревім". Літописне оповідання про похід Ігоря, відгомин "Слова" в старій літературі, переклад "Слова" Максимовича і Руданського – усього 26 сторінок. Крім цього, було додано 150 тем для студій над творчістю Т.Шевченка. Усі тексти виправлено згідно з "Найголовнішими правилами правопису", складеними Академією Наук.

* * *

201. 81759 КАТАЛОГ книжок: Для нар. читання (найбільше – сіл): [З передм.] / Т-во "Просвіта" у Київі; Склала вид. коміс. т-ва "Просвіта" у Київі. – К.: З друк. 1-ої Київ. друк. спілки, 1908. – 32 с. – ([Вид. Т-ва "Просвіта"; № 26]).

Із змісту: Передмова; I. Красне письменство; Красне письменство для дітей; II. Історія літератури і критика; III. Історія (з історичною беллетристикою); IV. Про землі й народи; V. Про справи релігійні, громадські й політичні; VI. Природознавство; VII. Лікарство, ветеринарія. VIII. Хазяйство, ремества, промисли; IX. Шкільні й инші підручники; X. Пісні.

Каталог має рекомендаційний характер. На кожну книгу складено повний бібліографічний опис.

202. 113151 ПОКАЖЧИК п'єс для просвітянських вистав: [З передм.] / Склав С.Нінковський]; Пед. бюро Полт. губерн. нар. управи. – Полтава: Б.в., 1918. – 28 с. – (Сер. вид. позашк. освіті; [№ 7]).

Зміст: Передмова; I відділ: П'єси найлегші до постановок; II відділ: П'єси більш складні; III відділ: Постановки важкі; IV відділ: П'єси перекладні; V-й відділ: П'єси не рекомендовані до постанови.

У передмові розкрито значення театру в справі національного виховання й освіти українського народу.

2.4.6 Природознавство

ВАГНЕР Ю. Початковий курс природознавства: Пер. з рос. мови / Ю.Вагнер. – К.: Держ. вид-во України, 1922.

203. 118202 Ч.I: Природа нежива / Пер. з рос. мови М.Зелінська. – 104 с.: ілюстр.

204. 135365 Ч.2: Рослин. – 2-ге вид. – 1923. – 76 с.: ілюстр.

205. 139004 Ч.3: Людина и тварини. – 1923. – 92 с.: ілюстр.

Зміст: Ч.I: Вступ; Повітря; Вода; Земля.

206. Ч.2: Рослини квіткові; Рослини безквіткові; Загальні поняття про систематичний поділ рослин.

207. Ч.3: Загальне знайомство з будовою та діяльністю органів людського тіла; Хребетники; Безхребетники.

Юлій Вагнер (1865 – рік смерті не з'ясовано), зоолог, професор Київського політехнічного інституту, досліджував ентомофауну України, є автором підручника зоології.

208. 67755 ВЕРХРАТСКИЙ I. Ботаника на висші кляси шкіл середних після учебника д-ра Осипа Ростафинського /Зладив Іван

Верхратский. – Л.: З печатні Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1896. – 150 с. – Спис назв і виразів рус.: с.141–145. – Спис назв і виразів лат.: с.146–150.

Іван Верхратский (1846–1919)., природознавець, педагог і філолог, почесний член НТШ, перший і довголітній голова Математично-природописно-лікарської секції НТШ та редактор її "Збірника", дослідник рослин і тварин Східної Галичини, знавець комах, особливо метеликів, автор перших шкільних підручників з природничих наук українською мовою. Верхратський одним із перших працював над українською природничою термінологією. Збирав описи говірок Галичини, Буковини й Закарпаття, друкував вірші й переклади.

209. 83236 ВЕРХРАТСКИЙ І. Зоольогія: На низші кл. шк. серед.: З 223 образцями в тексті / Написав І.Верхратский. – 3-тє вид. – Л.: З "Печатні нар." (Манєцких), 1906. – 204, УП с.: мал. – Термінологія парал. укр., лат., нім. – Спис назв. рус.: с.І–IV. – Спис назв. лат.: с.IV–VII.

Із змісту: Спис кодл, громад і рядів звірят тут списаних: І.Кодло: Хребовці. Громада: Ссавці. Ряд: Малпи. Малпівки. Лилики та ін.; П.Кодло: Членоножці. Громада: Комахи. Ряд: Мотилі. Муховці. Блощаки та ін.; III. Кодло: Хробаки. Громада: Перстеняки. Облуни та ін. IV. Кодло: Мякуни. Громада: Слимаковці. Головоножці та ін. V. Кодло: Иглоскірці. Громада: Гвіздані. Розчимхи та ін.; VI. Кодло: Вглитні (безкишочні). Громада: Коралі. Пажиги та ін.; VII. Кодло: Первістники. Громада: Наливочки та ін.

Матеріал книги, викладений у простій формі, з багатьма прикладами і спостереженнями та малюнками робить підручник не тільки корисним, а й цікавим для дітей.

139062 КАПЕЛЬКИН В. Природознавство / В.Капелькин, А.Цінгер. – [К.]: Держ. вид-во України. [Трест. "Київ-друк.". 4-а друк].

210. Ч.3: Капелькин В. Зоологія: Підруч. для трудшк. / В.Капелькин; Наук.-пед. ком. головсоцвиху Наркомосвіти до вжитку в установах соц. виховання ухвалив. – 1923. – 112 с.: мал.

Зміст: Будова та функції людського тіла; Вовк; Заєць-біляк; Кріт; Шпак; Звичайна ящірка; Гадюка; Жаба трав'яна; Плітка; Амеба Несталка; Окручок; Гідра; Бодяга; Звіздунка; Солітер; Ціп'як; Глиста дитяча; Гирихіна; Хробак дощовий; Черепашка; Слимак; Річний рак; Павук-хрещатник; Хрущ майовий; Капусник; Бджола; Стонога.

211. 119743 КОМАРОВ Б.М. Що можна в школі зробити та показати по ботаніці / Склав [з передм.] Б.М.Комаров. – Б.м.: Держвидав України. [3-я держ.друк. ім. т.Троцького в м. Одесі]. 1923. – 360 с.: ілюстр. – Практ. порадники для вчителів природознавства; 3). – Покажч. укр. назв ростин: с.343–348. – Предмет. покажч.: с.349–360.

Зміст: Передмова; І. Внутрішня будова ростин та способи її дослідження. II. Насіння; III. Корінь; IV. Лист; V. Стебло; VI. Квітка; VII. Овоч; VIII. Спорові ростини. IX. Добові й річні зміни в життю ростин; X. Ростина та її місцепробування; XI.

Еволюція ростинного світу; XII. Умови вивчення ботаніки; Спис джерел; Спис ростин; Покажчик українських назв ростин; Предметовий покажчик.

212. 139343 РАКОВСЬКИЙ І. Зоольогія для вищих початкових шкіл та гімназій; З багатьма мал. та барвними табл. / Написав І.Раковський. – К.; Л.; Відень: Т-во "Вернигора", 1919. – 143 с.: ілюстр. З арк. ілюстр. – (Шк. секція; Ч.19). – На тит. арк. та обкл. зазначено: У другому році відбудування Української держави.

Зміст: Ссавці; Людина; Давні люде на світі; Звірі; Птаство; Повзуни; Водно-земні; Риби; Мякуни; Комахи; Павуковці; Хробаки; Коралі; Губки; Первозвірі; Перегляд і поділ звіринного світа.

На відміну від інших посібників зоології містить великий розділ, присвячений анатомії і фізіології людини, який подає також антропологічні расові відомості. Додається детальний опис до кольорової таблиці будови людського тіла.

Іван Раковський (1874–1949), антрополог і зоолог, педагог, громадський діяч; народився у родині священника у Чагрові (Рогатинщина). Після закінчення Львівського університету учителював у гімназіях в Коломії й Львові. Займався науковою діяльністю, провадив антропологічні виміри в Карпатах та Поділлі; у 1921–1925 рр. був професором зоології й антропології у Львівському університеті. Дійсним і почесним членом НТШ, з 1934 р. – його головою. Є автором понад 20 наукових праць з зоології й антропології, шкільних підручників з природознавства. Був головним редактором "Української загальної енціклопедії" (1930–35 рр.), брав активну участь у роботі товариств: "Просвіта"; "Рідна Школа", "Відродження" та ін. Помер в еміграції у Нью-Йорку.

213. 139345 РАКОВСЬКИЙ І. Людина: Опис будови люд. тіла для шк. та самоосвіти: З багатьма мал. та барв. табл. / І.Раковський. – К.; Л.; Відень: Т-во "Вернигора", 1919. – 38 с.: ілюстр., 1 табл. – (Шк. секція; Ч.20).

Зміст: Людина; Чоловік; Голова; Тулуб; Відніжжа; Нога; Шкіра; Мязі; Кости; Знаряддя відживлювання; Знаряддя круження крови; Змисли; Ріжні породи людей; Давні люде на світі; Таблиця 1.

Видання є уривком з підручника І.Раковського "Зоольогія для вищих початкових шкіл та гімназій" (К.; Л.; Відень, 1919).

214. 81862 РАКОВСЬКИЙ І. Про землю, сонце і звізди: Попул. астрономія / Написав [з вступ. ст.] І.Раковський. – Л.: Вид-во т-ва "Просьвіта". З друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка під зарядом К.Беднарського. – 103 с.: ілюстр.

Зміст: Вступ: Наша земля; Місяц; Наше сонце; Посестри нашої землі – планети; Дивні небесні тіла. Комети і падучі звізди; Про звізди; Закінченє.

215. 116615 ТРОЯНОВСЬКИЙ І.І. Природа та її явища: Підруч. для двокл. та вищ. почат. шк.: Пер. з 6-го моск. вид.: [З передм.] / І.І.Трояновський; Під ред. В.К.Запорожця. – 1-ше вид. Всеукр. учит. вид.

т-ва "ВСЕУВИТО". – К.: Друк. АТ М.Т.Корчак-Новицького, 1919. – 196, II, 4 с.: мал. – На тит. арк.: З усих книжок І.І.Трояновського, що виходять з друку українською мовою згідно умов з автором, одраховується 25% з чистого прибутку до фонду на збудування в Київі учительского дому имені автора для учителів українців.

Зміст: Передмова; Вступ; Неорганична природа: І. Повітря; ІІ. Вода; ІІІ. Земля; Рослини: 1. Будова й життя рослин; ІІ. Квіткові рослини; ІІІ. Безквіткові рослини; Людина і тварини: І. Людина; ІІ. Тварини; Відомости з фізики.

216. 135265 ТРОЯНОВСЬКИЙ І. Природознавство: Підруч.: З 300-ми ілюстр. – К.: Б.в., 1923. – 320 с.

Зміст: Вступ; Неорганична природа: Повітря; Вода; Земля; Рослини: Будова й життя рослин; Квіткові рослини; Безквіткові рослини; Моховці; Стланники; Людина і тварини: Людина; Тварини: Хребетні. Ссавці; Птахи; Гади; Земноводяні; Риби; Колінчатоногі: Комахи; Павукоподібні; М'якуни; Черви; Безкишкові; Найпростіші; Схема класифікації тварин.

У підручнику відсутні відомості з фізики, що містилися в попередньому виданні 1919 року.

217. 377414 ЧАЙКОВСЬКИЙ М. Чотироцифрові таблиці льогаритмів і гоніометричних функцій: Із дод. багатьох поміш. табл. із математики, фізики, хеміи, астрономії й географії для шкіл. вжитку / М.Чайковський, В.Кучер; [Перед. слово М.Чайковського. – 1–10 тис. – К.; Відень: Накладом "Дніпросоюзу". З друк. А.Гольцгавзена], 1920. – XVI, 59 с. – Назва обкл.: Чотироцифрові льогаритми.

Зміст: Як користуватись отсими таблицями; Заміна секунд на десяткові дроби мінут; І. Звичайні льогаритми чисел – 0–1409; ІІ. Льо-гаритми гоніометричних функцій; ІІІ. Вартости гоніометричних функцій; IV. Вартости гоніометричних функцій у чотирьох чвертках; V. Деякі числові вартости; VI. Відсоткові чинники; VII. Таблиця смертности; VIII. Функції числа ІІ; IX. Атомові тягарі елементів; X. Питомий тягар (густота) деяких тіл; XI. Найважніщі аліяжі; XII. Співчинники розширности; XIII. Аномалія води; XIV. Питоме тепло; XV. Температура й тепло топлення; XVI. Тепло спалювання; XVII. Температура кипіння й теплопарування; XVIII. Критичний стан матерії; XIX. Пружистість насиченої водної пари; XX. Редукція об'єму вогкого газу; XXI. Питомий опір електролітів в О; XXII. Діелєктрична постійна; XXIII. Елєкрохемічні рівноважники; XXIV. Довжина деяких світляних хвиль; XXV. Середній співчинник заломання світла; XXVI. Музична скаля; XXVII. Скорість голосу; XXVIII. Земля; XXIX. Сила тяготи й довжина секундового маятника; XXX. Географічне положення деяких місцевостей; XXXI. Магнетизм землі; XXXII. Міри часу; XXXIII. Сонце; XXXIV. Місяць; XXXV. Рівнання часу; XXXVI. Соняшня система; XXXVII. Найважніщі комети; XXXVIII. Найважніщі метеорити. XXXIX. Найважніщі мряковини і громади зір; XL. Найважніщі постійні зорі; XLI. Фізикальні одиниці; XLII. Міри й ваги.

218. 83218 ШМИДТ О. Зоологія: Для высш. кл. шк. серед. / Из четвертого выданья нім. "Руководства ку(!)зоологій для гимназій и школ реальных" Оскара Шмидта; Перевів на рус. яз. М.Полянській. – Л.: Из тип. Ставропиг. ин-та під упр. И.Ф.Пухира, 1889. – 221 с.

Із змісту: Воведенье; Обьем и задача зоологіи; Позвоночни; Перва громада. Ссущіи; Вторая громада. Птицы; Третья громада. Гады; Четверта громада. Земноводни.; Пята громада. Рыбы; Членисти або Суставчати; Перва громада. Насекомце (комахи); Втора громада. Пауковце; Третья громада. Многоножки; Четверта громада. Скорлупяки; Черви або хробы; Мякуни: Перва громада. Головоноги; Втора громада. Слимаки; Третья громада. Мушле (двучерепнице); Иглоскорце; Ямочеревни; Первочники: Перва громада. Коренёножки; Передпотопныи животна; Географичне розпростороненье животных на шуши.

Включено відомості про загальні передумови органічного життя на землі та особливості розповсюдження тварин на суші та на морі.

2.4.7 Фізика

ЗАЛІСЬКИЙ А. Фізика / А.Заліський; За А.Цінгером, В.Левицьким та інш.; [Передм. авт.]. – Полтава: Б.в. [Друк. Рабиновича], 1919.

219. 279973 Ч.І–ІІІ, 213 с.: іл. – На тит. арк. зазначено основ. розд. кн.

Зміст: Передмова; Розд. 1. Вступні відомості; Розд. ІІ. Механика (Про рух і сили); Розд. ІІІ. Гідростатика (Властивости рідин); Розд. IV. Аеростатика. (Властивости газів).

В основу книги покладено один із кращих підручників початкової фізики А.Цінгера "Начальная физика. Первая супень". Значна частина підручника "Физика" є його вільним переказом, а деякі місця – дослівним перекладом на українську мову. Але "Физика" відрізняється від московського підручника А.Цінгера стислим характером викладання предмета.

220. 339693 ЛЕВИЦКИЙ В. Фізика для висших кляс середних шкіл / В.Левицкий. – Л.: Накладом краєв. фонду. З друк. Наук. т-ва ім. Шевченка, 1912. – 672 с.: табл. – Спис. імен: с 665–672.

Зміст: Вступ; Ч.1. Фізика загальна; Ч.2. Фізика подрібна; А. Дина-мічні свойства материї 1. Свойства ціпких тіл; 2. Механіка течий; Рух и течий; 3. Механіка газів; 4. Рух дрогаючий і филястий; 5. Наука про голос (акустика); Б. Фізика молєкулярна: 1. Наука про тепло; Зміна об'єму тіл під впливом тепла; Кальориметрия (помір тепла); Термодинаміка; Зміна стану скупности під впливом тепла; Розходженє тепла; Основні відомості з метеорольогії; 2. Наука про магнетизм і електричність; Магнетизм; елєктростатика; Елєктродинаміка; Елєктромагнетизм; Індукция; Приміненя індукциї; Електричні филі; 3. Наука про сьвітло (оптика): Простолінійність сьвітла; Відбитє сьвітла (катоптрика); Переломанє сьвітла (діоптрика);

Розщіпленє сьвітла (дисперзия); Око і оптичні прилади; Оптика етеру; Додаток: Основні відомости з космографії; Спис імен.

Володимир Левицький (1872–1956), математик і фізик, педагог, дійсний член НТШ; учитель гімназій у Тернополі й Львові 1924–1939 рр. Викладач фізики й математики з 1940–1953 рр. Працював в університеті та педагогічному інституті у Львові. Є автором понад 30 наукових праць та підручників з фізики та алгебри для вищої гімназії.

221. 87761 ОГОНОВСКИЙ П. Учебник фізики: Для низших кл. шк. серед. / Написав П.Огоновский. – 2-ге вид., змін. – Л.: Накладом авт. [З друк. І.Айхельбергера], 1910. – [7], 144 с.: ілюстр.

Зміст: Вступ: 1. Наука о теплі; II. Наука о магнетизмі; III. Наука о електричности; IV. Наука о звуці; V. Наука о сьвітлі; VI. Наука о руху і рівновазі тіл (механіка); VII. Механіка течий; VIII. Механіка тіл воздушних; IX. Основи астрономії і математичної географії.

Петро Огоновський (1853–1917) – галицький педагог і просвітянський діяч, учитель математики і фізики у Львові (з 1885); голова товариства "Просвіта" (1906–1910). Є автором шкільних підручників з математики і фізики.

222. 79983 САВИЦКІЙ Е.М. Учебник физики: Для выших кл. гимназіял.: (З 278 фигурами в тексті) / По части після Іохмана "Jrundriss der physik", написав Е.М.Савицкій. – Л.: Накладом фонду краєв., 1885. – ХУ, 333 с. + 75 с. дод. – У дод.: Химія; Основні поняття из метеорології; Основи астрономії и математичной географії. – Текст укр. мовою в рос. транскрипції.

Зміст: Загальни свойства тел; Механика: Механика тел твердых. Механика течей. Механика тел воздушных; Наука о тепле; Фальованє; Акустика; Оптика; Електричность и магнетизм; Додаток: Химія. Основни понятія из метеорольогії. Основы астрономії и математичної географії.

Характерною особливістю "Учебника физики" є демонстрація тісного зв'язку фізики з хімією.

Омельян Савицький (1845–1921) – український педагог. Викладав математику і фізику в гімназіях Львова і Тернополя. Є авторм перших у Галичині підручників із математики і фізики для середніх шкіл та гімназій, написаних живою народною мовою ("Арифметика і алгебра", "Учебник фізики", "Наука геометрії", "Геометрія" – всі видання у Львові). Працював над українською фізико-математичною термінологією.

2.4.8 Хімія

223. 88534 ГІРНЯК Ю. Начерк мінеральогії і хемії: Для серед. шк. / Написав Ю.Гірняк. – Л.: Накладом рус. т-ва пед. З друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1912. – 123 с.: ілюстр.

Із змісту: Загальний уклад материї нашої землі; Взаїмне мішанє і розпусканє тіл; Металі; Окиси, сірчаки. Металюргія; Газовий металь: водень; Хемічні злуки водня; Органічні злуки угля.

Юліян Гірняк (1881 р. – рік смерті нез'ясовано), галузевий хімік і фізик, професор Українського тайного університету у Львові, дійсний член НТШ. Є автором підручників та багатьох розвідок з теоретичної хімії. Жив в Америці.

224. 117239 ДОРОШКЕВИЧ Б. Початкова химія: Для селян-хазяїв, позашкіл. освіти та ниж. с.г. шк.: З дод. ст. про позашкіл. освіту на Вкраїні та методи постановки досвідів: З 30 мал. / Б.Дорошкевич; [Передм. авт. – К.: Вид. т-во "Криниця". Друк. т-ва "Криниця", 1918]. – IV, 54, II с. – Бібліогр.: література: с.47 (6 назв).

Зміст: Передмова; Ч.І. Вступ; Кисень. Горіння; Вуглекислий газ і його значіння для життя; Повітря і його склад; Вода та її значення; Закінчення; Ч.ІІ.: Замітки з приводу постановки досвідів; Химичний набор; Підготовчі роботи; Як робити досвіди; Література; Позашкільна освіта на Україні.

Мета підручника дати зразок посібника, який, на погляд автора, потрібен для просвітницької роботи серед дорослого населення України. У другій його частині докладно описано план організації позашкільної освіти та організації Всеукраїнського культурного центру – українського національного музею.

Борис Дорошкевич (1881–1918), журналіст, редактор збірки "Народна справа" (К., 1918); автор статей у "Вільній українській школі", підручника "Початкова химія".

225. 436253 КОРОТКИЙ курс хемії: (Для серед. заг. освіт. шк.) / [Авт. та передм. написав М.В.]. – Кам'янець-Подільськ: Вид. т-во "Дністер" [1-ша рад. друк., 1921]. –170, X с.: табл. – Вих. дан. зазнач. на обкл. – Поазбуч. покажч.: С. І–Х.

Із змісту: Передмова; І. З'явища та їх вивчення; Росчини (роспуски). ІІ. Тіла кришталеві й аморфні; Закони природи; IV. Закон вічности сили і матерії; V. Склад хемічних сполучень; VI. Будова матерії; VII. Водень і гальоїди; VIII. Кисень; IX. Сполучення кисня з воднем; X. Окваси та їх реакції; XI. Сірка; XII. Азот; XIII. Фосфор; XIV. Арсен і сурмик; XV. Вуглець; XVI. Кремінець; Поазбучний покажчик.

226. 79469 КРАВС К. Основи хемії (59 дереворитів); / Після підруч. К.Кравса приладив Р.Цегельский. – Чернівці: Заходом т-ва "Укр. шк." З друк т-ва "Рус. Рада" під зарядом І.Захарка, 1910. – 151 с.:ілюстр. – Покажч. імен: с.145–150.

Зміст: Хемія метальоїдів: І. Повітрє (кисень); ІІ. Вода (водень); ІІІ. Гальові елементи або гальогени; IV. Громада двовартісних метальоїдів; V. Громада тривартісних метальоїдів; VI. Громада чотири-вартісних метальоїдів; VII. Метальоїди і металі; Хемія металів; VIII. Громада алькалічних металів; IX. Громада алькалічних земель; X. Громада земельних металів; XI. Громада залізників. XII. Иньші важні металі; Органічна хемія: І. Товщеві тіла; ІІ. Ароматичні сполуки; ІІІ. Барвники;

IV. Етеричні олійки і живиці; V. Алькальоїди; VI. Білковаті тіла; Фізиольогічна хемія; Показчик імен.

227. 135479 ТЕ САМЕ / К.Кравс, Р.Цегельський; [З вступ. сл. "Від вид-ва"]. – Вінниця: Заходами й коштом кооп. вид. т-ва "Наука". 2-а рад. друк., 1919. – 139 с.: ілюстр.

228. 118206 МАЗУРЕНКО В. Курс хемії: Для проф. шк. і самоосвіти / В.Мазуренко. – Х.: Вид. держ. вид-ва України при участі наук.-техн. вид-ва НТВ Укрраднаргосу. [Друк. ВУЦВК], 1922. – 188 с.: ілюстр. – Бібліогр.: Дещо з робіт того-ж автора: с. 184–185 (39 назв.)

Зміст: А. Вступ; Б. Металоїди; В.Метали; Г. Органічні тіла; Післяслово.

Василь Мазуренко (1877 – рік смерті не з'ясовано) інженер-технолог, політичний діяч; член Центральної Ради. З 1920 р. працював у Харкові, завідував Палатою мір і ваги; репресований на початку 1930 рр. Є автором праць з технології силікатів та підручників з хімії.

229. 81216 МАЗУРЕНКО В.П. Про химію / Написав [з вступ. ст.] В.П.Мазуренко; Благотворит. о-во изд. общеполез. и дешевых кн. – СПб.: Тип. уч-ща глухонемых (М.Аленевой), 1908. – 88 с.: ілюстр. – (Благотворит. о-во изд. общеполез. и дешевых кн.; [№ 54]). – На тит. арк. подано епіграф з творів Канта. – Присвячую цю свою працю моїй донці – Нонні В.М.

Зміст: До чого доходить химія; Три стани вещества: твердий, рідкий і газовий; Химічна зміна вещества; Енергія; Закон постійности ваги; Елементи; Метали і неметали; Кислоти і основанія; Легкі метали; Земельні метали; Щолочно-земельні метали; Щолочні метали; Важкі метали; Залізо і підхожі до його метали; Мідь і підхожі до неї метали; Оливи і свинець. Таблиця металів; Кислород; Водород; Вода; Азот; Углерод; Звідки ж береться енергія і життя на землі?

2.4.9 Арифметика

БАСАРАБ П. Задачник до початкового курсу аритметики / П.Басараб; Під ред. мат. коміс. "Т-ва шкіл. освіти". – 2-ге вид; випр. і доповн. – К.: Печатня вид. т-ва "Друкарь", 1918.

230. 117031 Ч.1. – 128 с.: ілюстр.

Зміст: Перший десяток; Перша сотня.

231. 118131 БЕРНАШЕВСЬКИЙ О. Живий рахунок: Ілюстр. зб. аритмет. задач та вправ для сіл. шк. / О.Бернашевський, Г.Васильєв; Всеукр. коопер. вид. союз. – К., 1920. – Ч.1. – 64 с.: ілюстр. – [Вид.] Все укр. кооп. вид. союзу; (№ 60) – Перед передм. епіграф з К.Ушинського.

Збірник в трьох частинах вперше було видано російською мовою під редакцією російського педагога Є.Звягінцева. Для українського видання збірник

значно перероблено і пристосовано до умов життя української дитини і потреб української початкової школи.

БЕРНАШЕВСЬКИЙ О. Живий рахунок: Ілюстр. зб. аритмет. задач та вправ для труд. шк. / О.Бернашевський. Г.Васильєв; З передм. О.Бернашевського. – Х.; К.: Книгоспілка, 1923.

232. 339445 Ч.1. – 2-ге поправл. вид. – 66 с.: ілюстр. – Перед передм. епіграф з К.Ушинського

Зміст: Передмова; Перший десяток; Задачі на круглі десятки; Задачі на числа в межах 26.

Друге видання розширено і більше пристосоване до потреб української трудової школи 1-го ступеня. Зміст задач став більш життєвий, близький дитячій души і зв'язаний з іншими уроками.

233. 372807 ГРИЦАК М. Учебник аритметики для середних шкіл: Серед. степень (IV–Vкл.) / Написав М.Грицак. – Л.: Накладом Укр. пед. т-ва. З друк. Наук. т-ва ім. Шевченка, 1919. – 240 с. 1 вкл. арк. граф.

Зміст: 1. Вступ; II. Чотири головні діланя; III. Рівнаня першого степеня; IV. Відношеня, пропозоциї і функциї; V. Степенованє; VI. Ко-ріньованє.

ЗБІРНИК аритметичних задач: Для серед. та вищ. почат. шк. – Кам'янець на Поділлю: Укр. вид-во в Катеринославі. Правобереж. філ. Друк. Когена і Дунаєвецького.

234. 135513 Ч.3: (Курс після дробів) / Склали: В.Єгоров, Н.Жуков, П.Карасьов та ін.; [З передм. од. вид-ва, від ред. до рос. вид.]; З рос. 3-го виправл. й допов. вид. пер М.Б.; Зредагував Ю.Вировий. – 1919. – 88 с.: дод. – У дод.: табл. мір, відповіді, словничок. – Словничок: Термино-льогичні матеріяли та незрозумілі слова і вирази: с.76–86.

Зміст: Од видавництва; Від редакції; З передмови до російського видання; Аритметичне відношення та аритметична пропорція; Геометричне відношення та геометрична пропорція; Пропорційні великости (просте й складнетрійні правила. Процентні обрахунки. Векселі); Пропорційний поділ (Правило товариства й правило змішування); Мішані задачі на весь курс; Додатки: Таблиця державних мір; Таблиця метричних мір; Відповіди; Словничок.

Вважаючи на повну відсутність на українському ринкові збірника задач на трійні правила, видавництво мало на меті задовольнити цю потребу хоча б перекладним підручником. Автори задачника спинилися на думці вмістити перед кожним розділом у короткій і зрозумілій для учнів, хоч і не завжди науковій формі, ті означення і правила, постійне і міцне знання яких необхідне для кожного учня.

ЗЛОБИНЦІВ М. Арихметика: Для нар. шк. і ниж. кл. серед. шк. 1918 р.: Ухвалена бюро Золотонос. учител. з'їзду / М.Злобинців; Спіл. вид. Золотонос. т-ва "Просвіта" і Л.І.Болеславського. – Золотоноша (Черкас. обл.): Спіл. вид. Золотонос. т-ва "Просвіта" і Л.І.Болеславського. Друк. Лепського і Бурмана.

235. 116581 Ч.2. – 1918. – 70 с.

Зміст: Подільність чисел; Звичайні дроби; Десяткові дроби; Відношення; Пропорції, Задачі на пропорціональні величіни. Задачі на проценти (відсотки); Задачі на пропорціональний поділ (Правило товариства); Задачі на змішування; Таблиця первісних чисел.

236. 3590 КОНИССЬКИЙ О. Арихметика або щотниця: Для укр. шк. / Написав О.Конисський. – СПб.: [В тип. П.А.Кулиша], 1863. – 66 с. – На звороті обкл.: Видано Миколаєм Костомаровим на громадські гроші, що зносються народові для науки.

Зміст: Справи з простими числами: Перша справа: складаннє; Друга справа: одлічь (вичитаннє); Треття справа: (помноженнє); Четверта справа: поділ (або діленнє); Чотирох справ повірка; Пойменованні числа; I справа: роздріб; Друга справа: обертаннє, або превращеннє; Повірка; Складаннє поименованних чисел; Одліч поименованних чисел; Помноженнє поименованних чисел; Поділ поименованних чисел; Задачи; Одвіти; Про дробі прості; Складаннє дробей; Помноженнє дробей; Поділ дробей; Десятичні дроби; Складаннє десятичних дробей; Одліч десятичних дробей; Помноженнє десятичних дробей; Поділ десятичних дробей; Периодичні дробі; Безпереривні дробі; Про отношення та пропорциї; Про тройні справи: Тройна проста справа; Тройна справа складова; Тройна справа товариства; Справа проценти (або одсотки).

ОГОНОВСКИЙ П. Учебник аритметики: Для низших кл. шк. серед. / Написав П.Огоновский. – Л.: Накладом авт. [З "Заг. друк."].

237. 83235 Ч.1: На I і II клясу. – 3-тє вид. – 1906. – 2, 120 с.: ілюстр.

Зміст: Вступ I. Діланя числами цілими і десяточними, неназваними і одноіменними; II. Міри, ваги і монети; III. Діланя числами многоіменними; IV. Ділимість чисел; V. Наука о дробах звичайних; VI. Відношення і пропорциї; VII. Правило трох; VIII. Рахунок процентовий; IX. Рахунок провізийний.

Про П.Огоновського див. №

238. 117579 ЧЕПІГА [-ЗЕЛЕНКЕВИЧ] Я. Аритметичні правила для початкових шкіл / Склав Я.Чепіга (псевд.). – 2-ге вид. – К.: Укр. шк. / Під орудою С.Русової та ін. Друк. АТ "Петро Барський", 1918. – 40 с. – Вид. "Укр. шк". під орудою також Ю.Сірого (Ю.Тищенко), Я.Чепіги (Я.Зеленкевич), С.Черкасенка.

Про Я.Чепігу-Зеленкевич див. №

239. 339543 ЧЕПІГА [-ЗЕЛЕНКЕВИЧ]Я. Задачник: Для почат. нар. шк.: Рік перший / Склав Я.Чепіга (псевд.) – [К.]: Укр. шк. / Під орудою С.Русової та ін. Накладом т-ва "Час". [Друк. ун-та св. Владиміра АТ друк. і вид. діла М.Т.Корчак-Новицькаго, 1917]. – 64 с. – Вид-во "Укр. шк." під орудою також: Ю.Сірого (Ю.Тищенко), Я.Чепіги (Я.Зеленкевич), С.Черкасенка.

240. 139162 ЧЕПІГА [-ЗЕЛЕНКЕВИЧ] Я. Задачник: Для почат. навчання: Рік перший / Я.Чепіга (псевд.). – 4-те вид., випр. – К.: Держ. вид-во [Трест "Київ-друк." Друк № 2], 1922. – 79 с.: ілюстр.

Зміст: Один, багато, нічого; Все по одному. Самітна; Два; Щирі робітники; Пісня; Три товариші; Додавання й віднімання одиницями; Знайомство з числами и цифрами від 5 до 10; Додавання й віднімання одиницями до 10; Повторення вивченого; Додавання та віднімання кількох одиниць; Повторення; Швидка лічба; Повторення вивченого. Швидка лічба; Множення; Ділення; Вага; Швидка лічба; Лічба до 100; Додавання десятками; Віднімання; Множення; Ділення; Всі дії з десятками; Перші 2 десятки; Збільшення й зменшення на кілька одиниць; Віднімання з переходом за десяток; Додавання й віднімання; Множення; Таблиця множення; Ділення; Таблиця ділення; Усі дії; В скільки разів більше й менше; Повторення всіх дій; Швидка лічба.

241. 139063 ЧЕПІГА [-ЗЕЛЕНКЕВИЧ] Я. Задачник: Для почат. навчання: 2-й рік / Я.Чепіга (псевд.) – 5-те вид., випр. – [К.]: Держ. вид-во України. [Держ. трест "Київдрук", Друк № 4], 1923. – 71 с.

Зміст: Додавання й віднімання. (Без переходу за десяток); Додавання й віднімання (З переходом через десяток); Повторення вивченого; Множення й ділення; Таблиця множення; Дрібні частини; Множення й ділення ріжних чисел до 100; Відділ практичних задач на всі дії: [Господарство; Сад, город і поле; Інші місця; Міри ваги; Міри сипкого; Міри паперу; Міри рідкого; Міри часу; Додаток.].

242. 139022 ЧЕПІГА [-ЗЕЛЕНКЕВИЧ] Я. Задачник: Для труд. шк.: Четвертий концентр: (4-й рік навчання) / Я.Чепіга (псевд.) – 3-тє вид., доп. – К.: Держ. вид-во України. [Трест "Київ-друк". 4-та держ. друк.]. 1923. – 88 с.

Зміст: Повторення: Звичайні та метричні міри; Квадратові міри; Кубічні міри; Міри ваги; Десяткові дроби; Типові задачи; Додаток: Прості дроби; Дроби менші, рівні й більші від одиниці; Мішані числа; Обернення цілого і мішаного в дріб і навпаки; Збільшення й зменшення дробів; Перетворення дробів; Додавання дробів; Віднімання дробів; Множення; Ділення; Перетворення простих дробів у десяткові і десяткових у прості; Всі дії на дроби; Відділ практичних задач.

ШАРКО В. Арихметика: Системат. курс /В.Шарко; [За післямовою авт.] – К.: [Вид. т-ва шк. освіти]. Друк. АТ "Петро Барський", 1917.

243. 117022 Ч.1: (Цілі числа). – 76 с.: ілюстр., табл.

Із змісту: Вступ; Нумерація; Додавання; Віднімання; Зміна суми та ріжниці; Множення; Ділення; Зміна добутка та частки; Іменовані, або мірні числа; Дії з іменованими числами; Задачі на обчислення часу.

Вадим Шарко (1882–1930) – математик, професор Київського кооперативного інституту, співробітник Інституту української наукової мови при ВУАН. У 1917 р. В.Шарко видав першу частину "Аритметики" – "Цілі числа". Друга частина – "Дроби" – вийшла в 1919 р. В основу підручника покладено програму, вироблену

математичною комісією "Товариства шкільної освіти". У 1930 р. В.Шарко був засуджений у процесі "Спілки визволення України". Подальша його доля невідома.

ШАРКО В. Аритметика: Системат. курс / А.Шарко; [Передм. до 1 та 2 вид. авт.]; Всеукр. коопер. вид. союз; Злагоджене до друку "Укр. т-вом шкіл. освіти". – 2-ге вид., випр. – К., 1919. – ([Вид.]. Всеукр. кооп. вид. союзу; ...).

244. 339524 Ч.1.: Цілі числа. – Укр. т-во шкіл. освіти [1-а рад. друк.]. – 79 с.: табл., мал.. – (...; № 24).

245. 117525 Ч.2.: Дроби. – [Друк. т-ва "Час"]. – 80 с.: ілюстр.; табл. – (...; № 18).

Із змісту: Перша частина: Передмова до 2-го видання; Передмова до 1-го видання; I. Вступ; II. Нумерація; III. Додавання; IV. Віднімання; V. Зміна суми та ріжниці; VI. Множення; VII. Ділення; VIII. Зміна добутка та частки; IX. Іменовані або мірні числа; Дії з іменованими числами; Задачі на обчислення часу.

Друга частина: Передмова; Подільність чисел; Звичайні дроби; Загальна наука дробів (з поширенням понять про дії); Десяткові дроби.

ШУЛЬГИНА-ІЩУК Н. Задачник до систематичного курсу аритметики / Н.Шульгина-Іщук. – [К.]: Вид. "Т-ва шк. освіти". [Друк. АТ "Петро Барський], 1917–1918.

246. 133703 Ч.1 / [Передм. авт.]. – 1917. – 88 с.

Із змісту: Від автора; Нумерація; Приміри та основні задачі на дії з цілими числами. Ріжні задачі на всі дії; Мірні або іменовані числа.

247. 119191 Ч.2: (Дроби) / [Післямова авт.] . – 1918. – 116 с.

Зміст: 1. Звичайні дроби: Вступ (Основне поняття про дріб). Перетворення дробів та дії з ними в простійших випадках; Подільність чисел; Перетворення дробив та дії з ними в усіх випадках; 2. Десяткові дроби: Читання та писання десяткових дробів; наближені десяткові дроби; Приміри та задачі з десятковими дробами точними та наближеними; Перетворення звичайних дробів на десяткові та десяткових на звичайні; Задачі на всі дії з звичайними та десятковими дробами; Відповіді на задачі; Від автора.

Задачник було складено за дорученням математичної комісії "Товариства шкільної освіти". Він призначався для подальшого вивчення арифметики учням, які вже пройшли нумерацію і чотири дії з числами. Звертається увага на самостійне складання учнями задач різних типів. Відповіді на задачі навмисно відсутні, для того щоб учні не підганяли під них своє рішення. У другому виданні автор намагалася позбутися шаблонних задач і зробити їх більш "життєвими".

ШУЛЬГИНА-ІЩУК Н. Задачник до систематичного курсу аритметики /Н.Шульгина-Іщук; [З передм. авт.]. – 2-ге вид. – [К.]: Вид. "Т-ва шк. освіти". [Друк. АТ "Петро Барський", 1919].

248. 119190 Ч.I: Цілі числа. – 95 с.

Зміст: Передмова до 2-го видання; Передмова до 1-го видання; Нумерація; Приміри та основні задачі на дії з цілими числами; Зміна суми, ріжниці, добутка та частки при зміні даних чисел; Ріжні задачі на всі дії; Мірні або іменовані числа; Вправи на перетворення мірних чисел; Вправи на додавання, віднімання, множення та ділення многоіменних мірних чисел; Задачі на перетворення мірних чисел та на чотирі дії з ними; Задачі на обчислення часу; Задачі на квадратні та кубичні (кубні) міри; Задачі на повторення всього попереднього.

2.4.10 Алгебра

БОРОШКЕВИЧ В. Алгебра: Учебник для третього и четвертого року навчання у вищ. почат. шк. та для 3-го й 4-го кл. шк. серед.: Підруч. для самонавчання / В.Борошкевич. – Катеринослав: Каменяр. Друк. І.Б.Висмана, 1918.

249. 116649 Ч.1: Має більше, як 300 вправ, задач та рисунків. – III, 106 с.

Із змісту: Вступ. Вправи та задачі, служачі звьязком між аритметикою і алгеброю. Складання найпростіших взорів в звьязку з находженням їх алгебраїчних величин; Розд. XII. Геометричне толкування (інтерпретація) розвьязків сістем рівнянь; Дод.1: Українсько-російський словник; Дод.II: Правила де-яких алгебраїчних дій, ненаведені в курсі.

Подано нову систему навчання математики, яка встановлює безпосередній послідовний зв'язок між середньою та вищою школою.

ГОЛУБЕНКО М. Курс математики для семилітньої школи: Наук.-пед. ком. Головсоцвиху НКО У.С.Р.Р. ухвалено до вжитку в установах соцвиху, як підруч. / М.Голубенко, Н.Карпенко, В.Фесенко; Вид. підгот. й випущено Всеукр. кооп.книговид. й книготорг. т-вом "Книгоспілка". – [Х.]: Держ. вид-во України [Книгоспілка. Літодрук. "Книгоспілки"], 1923.

250. 139047 Ч.1. – 108 с.: ілюстр.

Зміст: Приймання чисел від 1 до 10; Числа в іграх: Гра Цифри на долівці; Маленькі фотографи; Діти мистці; Лисичка та каченятка; Лічба та будування; Математичні гри: Гра в кульку; Гра в сторчака та кільце; Таблиця додавання та віднімання; Математичні гри: Гра в дзиглика; Гра в доміно; Лічба та порівнювання; Кратні двоєчка; Порівнювання; Порівнювання та креслення; Порівнювання та міряння; Додавання; Порівнювання; Порівнювання та міряння; Будування та порівнювання; Чарівні таблиці; Креслення та міряння. План; Порівнювання та міряння; Аршин та вершок; Лічба та порівнювання; Будування та порівнювання; Вага; Половина; Вправи; Чверть; Третина; Вправи на порівнювання; Годинник; Чарівні квадрати; Вправи; Запитання; Математика в життю.

251. 339423 ГРАВЕ Д. Основи алгебри / Д. Граве; [Передм. авт.]; Всеукр. коопер. вид. союз. – К.: [Друк. "Союзбанку"], 1919. – 268 с. –

(Вид. Всеукр. коопер. вид. союзу; № 207). – Показч. головніших термінів: с.263–266.

Із змісту: Передмова до російського видання; Передмова до вкраїнського видання; Розд.1 Основні зазначення алгебри; Таблиця чотирьохциферних логаритмів; Чотирьохциферні антилогаритми; Табли-ця многократей модуля для переходу від звичайних логаритмів до натуральних і навпаки; Пояснення до таблиць многократей модуля переходу від одних логаритмів до других; Показчик головніших термінів.

ЛЕБЕДИНЦІВ К. Алгебра: Для труд. шк. або самонавчання / К.Лебединців; [З передм. авт.]. – К.: Держвидав. [2 держ. друк.], 1921.

252. 118201 Ч.1. – 140 с.: 2 табл.

Зміст: Передмова; Відділ І. Вступ до алгебри; Розділ І Загальні формули: Значення їх та мета їхнього вживання; Розділ ІІ. Головні умови що до алгебричних знаків; Розділ ІІІ. Складання та розвязування найпрос-тіших рівнень у звязку з поняттям про перетворення виразів; Розділ IV. Вживання скобок. Правопис формул; Відділ ІІ. Від'ємні числа й нуль; дії з ними. Розділ І Поняття про від'ємне число й нуль; Відділ ІІІ. Чотирі дії з літерними виразами та користування ними для розвязування рівнень; Розділ І. Вступні відомості що до алгебричних виразів. Розділ ІІ. Перетворення та спрощення многочленів; Розділ ІІІ. Додавання та віднімання цілих алгебричних виразів; Розділ IV. Прикладання дій додавання й віднімання до розвязування рівнень; Розділ V. Множення та ділення цілих алгебричних виразів; Розділ VI. Алгебричні дроби: їх скорочення та зведення до спільного знаменника. Додавання та віднімання дробів; Розділ VII. Звільнення рівнень од дробів; VIII. Множення та ділення дробів; Відділ IX. Загальне поняття про рівности; Рівнення першої степені; Розділ І. Про поділ рівностей; Розділ ІІ. Основні властивости рівностей та їх прикладання до виводу властивостей пропорцій; Розділ ІІІ. Поділ рівнень; Розвязування рівнень 1-ої степені з одним невідомим; Розділ IV. Рівнення першої степені з двома невідомими; Розділ V. Рівняння першої степені з трьома й більшим числом невідомих; Відділ V. Функції першого порядку; Графіки функцій і пристосування їх до розвязування рівень; Розділ І. Основні поняття, що торкаються науки про функції; Розділ ІІ. Функції першого порядку від одної незалежної змінної та їх графічне виявлення.

Алгебра в трудовій школі значно різниться своїм змістом і методом викладання від алгебри, яку викладали в школах дореволюційної доби. Формальні перетворення алгебраїчних виразів, що складали значну частину традиційної програми, мають лише допоміжне значення; на першому плані – знайомство з функціональною залежністю конкретних величин в питаннях з арифметики, геометрії, природознавства та ін. У першій та другій частині "Алгебри" подано весь алгебраїчний матеріал, що увійшов до програми старших груп семирічної трудової школи.

Констянтин Лебединців (Лебединцев) (1878–1925) математик, педагог, професор Київського інституту Народної освіти. Є автором праць з методики математики та шкільних підручників.

ЛЕБЕДИНЦІВ К. Алгебра для трудової школи або самонавчання / К.Лебединців; [З передм. до 1-го вид. авт.]. – 2-ге вид. – [К.]: Держвидав України, 1923.

253. 139125 Ч.1. – [Держтрест "Київ-друк". 2-а друк.]. – 138 с. 1 табл.

254. 139006 Ч.2.: [Степенування й корінування, розвязування квадратових рівнень. – Трест "Київ-друк." 7-а типо-литогр.]. – 110 с.

Із змісту: Перша частина: Передмова до 1-го видання; Відділ I. Вступ до алгебри; Відділ II. Від'ємні числа й нуль. Дії з ними; Відділ III. Чотири дії з літерними виразами та використання їх для розвязування рівнань; Відділ IV. Вивчення рівнань першого степеня у звязку з досліджуваннями функцій першого порядку.

Друга частина: Передмова; I. Піднесення до степеня; II. Поняття про корінь. Добування кореня; III. Розвязування найпростіших квадра-тових рівнань з одним невідомим; IV. Поняття про невимірні числа та наближені їхні значіння; V. Найпростіші функції другого порядку; VI. Дії з невимірними числами. VII. Досліджування квадратових рівнань з одним невідомим; VIII. Досліджування будь-якої цілої функції другого порядку; IX. Найпростіші дробови функції; X. Ірраціональні вирази та дії в звязку з перетворенням невимірних коренів; XI. Рівнання, що їх можна звести до квадратових; XII. Квадратові рівняння з кількома невідомими; XIII. Най-важливіші ірраціональні функції та їхні графики.

ЛЕВИЦКИЙ В. Альгебра: Для висших кл. шк. серед. / В.Левицкий, П.Огоновский. – Л.: Накладом фонду краєвого. З друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка під зарядом К.Беднарского, 1906.

255. 83508 Ч.I: На 5 клясу. – 167 с.

Із змісту: Вступ. I. Головні ділання прості; II. Головні ділання відворотні; III. Свійства чисел цілих; Подільність чисел; IV. Дроби; V. Відношення і пропорциї; VI. Рівняння першого степеня.

Петро Огоновський (1853–1917) – галицький педагог і просвітянський діяч, учитель математики і фізики в академічній гімназії у Львові. Є автором шкільних підручників з математики і фізики.

ШАПОШНИКОВ Н.А. Збірник альгебрійних задач / Н.А.Шапошников, Н.К.Вальцов; Переклав з моск. О.Інчук; Фінанс. М-вом освіти й мистецтва вид. Всеукр. учит. вид. т-ва "ВСЕУВИТО". – К.: Друк. "Союзбанку", 1918.

256. 118108 Ч.1. – 200 с.

Із змісту: Відділ I. Основне альгебрійне знакоусталення; Відділ II. Дії з явними числами; Відділ III. Перетворення виразів; Відділ IV. Роскладання виразів на первісні чинники; Відділ V. Перетворення дробових виразів; Відділ IV. Перетворення рівностей. Розвязання та складання рівнень 1-го степеня; Розвязки.

2.4.11 Геометрія та тригонометрія

АЛЕНИЧ О. Сферична тригонометрія / О.Аленич; Видання вид. від. Ради Ст. Пр. К.-П. У.Д.У. – Кам'янець на Поділлю: Друк. Держ. укр. ун-ту.

257. 492975 Ч.2. – 1920. – 160 с., 6 окр. арк. схем.

Зміст: Розділ I: Деякі основні теореми сферичної геометрії; Розділ 2: Головні формули сферичної тригонометрії; Розділ 3: Прямокутні та простобічні сферичні трикутники; Розділ 4: Формули для льогаритмичних обчислень; Розділ 5: Розв'язання прямокутних сферичних трикутників; Розділ 6: Розв'язання простобічних сферичних трикутників; Розділ 7: Розв'язання скосокутних сферичних трикутників.

258. 119632 АСТРЯБ О. Наочна геометрія: Першій ступінь / О.Астряб. – К.: Держ. вид-во України, 1922. – 132 с.: іл.

Зміст: Передмова; Частина перша: Початкове знайомство з геометричними тілами; Частина друга; Частина третя; Післяслово; Відповіді; Термінологічний словничок.

В основу викладання курсу "Наочної геометрії" покладено два ступені пізнавання геометричних форм: це безпосереднє сприйняття їх та утворення в дитячій свідомості геометричних образів. Для найкращого їх сприйняття подані основи геодезичних знань.

КОВАЛЕНКО О. Практична геометрія: Підруч. для вищ. почат. шк. та мол. кл. шк. серед. / О.Коваленко. – К.; Відень; Х.: Укр. шк. / Під. ред. С.Русової та ін. Т-во "Дзвін". [Друк. К.Горішека], 1919.

259. 135458 Кн. 1: [З ст. від авт. та вступ.]: з 67 рис. в тексті. – 118 с. – На контртит.: Присвячую світлій пам'яті мого ученика Миколи Докса.

Із змісту: Від автора; Вступ; Геометричні тіла: 1. Брус; 2. Куб; 3. Поле замкненої фігури; 4. Поле поверхні тіл; 5. Обєм тіл; 6. Призма; 7. Трикутники; 8. Задачі на будування; 9. Многокутники; 10. Многостінні призми; 11. Піраміда; 12. Ціліндр; 13. Конус.

Олександер Коваленко (1875 – рік смерті не з'ясований) – інженер-механік і громадський діяч, один із засновників РУП; брав визначну участь у повстанні на панцернику "Князь Потьомкин" (1905), згодом (до 1917 р.) перебував у еміграції; 1919–1922 рр. – на український дипломатичній службі; в 1922–1930 рр. лектор і доцент Української господарчої академії. Є автором підручників з механіки і математики, споминів. Проживав в Швейцарії.

ЛЕБЕДИНЦІВ К. Лічба й міра: аритметика в звязку з початками геометрії: Для труд. шк. або самонавчання / В.Лебединців; [Передм. авт.]. – К.: Держвидав, 1921.

260. 117715 Ч.1. – [Рад. друк. № 8]. – 152 с.: ілюстр.

261. 139026 Ч.2. – [Трест "Київ-друк." 8-ма держ. друк.], 1923. – 160 с.: ілюстр.

Із змісту: Ч.І. Передмова: Відділ І. Як звуться й записуються числа; Відділ ІІ. Як розвязуються аритметичні задачі. Де-які штучні засоби розвязання задачі; Відділ ІІІ. Міри та міряння; Відділ IV. Додавання, віднімання, множення й ділення цілих чисел, абстрактних та йменованих; Відділ V. Міряння площі і об'ємів, в зв'язку з необхідними відомостями з геометрії; Відділ VI. Короткі відомості про степенування та корінування чисел; Додаток.

Ч.2. Від.І. Вступні відомости про дроби. Усні обчислення з найпростішими дробовими числами; Від.ІІ. Десяткові дроби та найпростіші дії з ними; Від.ІІІ. Найпростіші відомості про подільність чисел та прикладання їх до перетворення дробів; Від. IV. Всі дії з простими й десятковими дробами; Від.V. Міряння геометричних фігур і тіл.

Перша частина підручника містить відомості про нумерацію та дії з цілими числами, про найважливіші засоби розв'язування задач, а також про міри й вимірювання.

Друга частина підручника містить відомості про звичайні й десяткові дроби. Педагогичні міркування викликали значні зміни що-до змісту й викладу матеріялу, порівняно з традиційним методом. Перш за все – всю науку про дроби викладено концентрично: спочатку ті обчислення зі звичайними та десятковими дробами, що не потрібують поширення понять про дії, а потім всі дії зі звичайними та десятковими дробами. Науку про подільність чисел скорочено до мінімуму й обмежено тільки тими відомостями, які конче потрібні для скорочення дробів і зведення їх до спільного знаменника. До геометричного відділу ввійшли відомості про властивості та міряння геометричних фігур і тіл, які не тільки можуть подати матеріял для арифметичних обчислень, але ж необхідні й для потреб природознавства або географії.

МОЧНИК Ф. Наука геометрії: З погляду для низших кл. шк. серед. / Ф.Мочник; Пер. Е.Савицкий. – Л.: Накладом книгарні Сайфарта і Чайковського. З друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка під зарядом К.Беднарского, 1907.

262. 72590 Ч.І: Для І і 2 кл.: З 107 дереворитами в тексті. – 3-є вид. – 75 с.: ілюстр.

Із змісту: І. Основні поняття; ІІ. Лінії прямі; ІІІ. Коло (круг); IV. Кути; V.Лінії рівнобіжні; VI. О трикутниках; VII. Пристайність трикутників; VIII. Важнійші свійства кола; IX. Чотирокутники; X. Многокутники.

СУПРУН Є. Елєменти геометрії: Для мол. кл. вищ. і серед. шк. / Є.Супрун; Вид. пед. бюро Полтав. губерн. нар. управи. – Полтава: Друк. І.Л.Фрішберга, 1918 (обкл. 1919).

263. 279999 Ч.І / Пер. П.Тищенко; [Передм. авт.]. – ІІ,134 с.: ілюстр.

Із змісту: Передмова; Куб; Прямокутний паралєльопіпед, або брус; Трикутна призма; Чотирокутна пираміда; Многокутники; Скісний, або похилий паралєльопіпед; Стята пираміда або пирамідний пень; Сфера; Ціліндер, або валок; Конус, або стіжок; Стятий конус, або стіжковий пень; Обсяг сфери.

Посібник має наочний характер. До кожного розділу додається !! таблиць для вирізування й склеювання моделів тіл.

264. 139305 ЧАЙКОВСЬКИЙ М. Тригонометрія: Для вищ. кл. серед. шк. і для самоосвіти / М.Чайковський; [Передм. авт.]; Вид. Дніпров. союзу спожив. союзів України "Дніпросоюз". – К.; Відень: Вид. "Дніпросоюзу". [З друк. А.Гольцгавзена у Відні], 1921. – 220 с.

Із змісту: Вступ; I розд. Функція "Сінус". Найпростіщі випадки розвязки трикутника; II розд. Функція "Косінус" і її вжиток; III. розд. (Теорема додавання; IV розд. Функції "Тангенс" і "Котангенс"; V. розд. Систематична тригонометрія; VI розд. Систематична гоніометрія; VII розд. Практична тригонометрія; Додаток; Грецька азбука.

Підручник складено за індуктивною методикою, матеріал розташовано так, щоб учні змогли слідкувати за розвитком нових понять.

2.4.12 Географія

265. 79699 БЕНОНІ К. Географія Австро-Угорської монархії / К.Беноні; Переложив К. Полянський . – Л.: Б.в., 1899. – 102 с. – На обкл. авт.: К.Беноні-Маєрский. – Без закінчення.

Зміст: I. Розд. Історичний розвій Австрийско-угорскої монархії. 1. Східна Мархія під панованєм Бабенбергів; 2. Безкоролівство в Австриї; 3. Австрия під панованєм Габсбургів аж до цісаря Фридриха III (IV); 4. Габсбурги від Максиміліяна I до Фердинанда III; 5. Лєопольд I; Йосиф I. Кароль VI; 6. Мария Тереса, Йосиф II, Лєопольд II; 7. Франці-шок II; Фердинанд I; 8. Цісар Францішок Йосиф I; II Розд. Загальний погляд на Австрийско-угорску монархію. 9. Положенє, простір і політичний поділ; 10. Позема будова і границі; 11. Прямовісна будова; 12. Почва, копалини; 13. Клімат; 14. Сухоземні води; 15. Ростинність (Фльора); 16. Зьвірята (Фавна); 17. Населенє; III. Розд. Альпейска область. 18. Альпи; 19. Альпейскі долини і ріки; 20. Альпейске населенє.

266. 135398 ВОБЛИЙ К.Г. Економична географія України: Підруч. для шк. та самоосвіти / К.Г.Воблий. – [К.]: Вид. "Сіл. господаря" за допомогою Держ. вид-ва. [Трест "Київ-друк". 7-а друк., 1922]. – 166 с., 2 арк. карт. – Бібліогр. показч.: с.161–164 (77 назв.).

Із змісту: Вступ: Означення економичної географії та її завдання; Загальні географичні умови господарського життя України; 1. Населення України; II. Географія промислів, III. Географія гірничої та гірничо-заводської промисловости; IV. Географія обробляючої промисловости; V. Географія транспорту; VI. Географія торгівлі; VII. Кооперація на Україні; VIII. До історії народнього господарства на Україні.

У підручнику ("Економічна географія України") характеристика господарського комплексу України подана в залежності від його природно-географічного оточення.

Костянтин Воблий (1876–1947), визначний економіст, географ і статистик. З 1906 року приват-доцент, пізніше професор Київського університету і Київського Комерційного інституту (деякий час його ректор). У 1919 році обраний дійсним членом ВУАН. У 1942-47 рр. – директор інституту економіки АН УРСР. Протягом тривалої педагогічної діяльності підготував чимало фахівців. Праці К.Воблого присвячені питанням економічної географії, розвитку виробничих сил, історії торгівлі і промисловості, зокрема цукрової "Очерки по истории польской фабричной промышленности" (1909), "Основы економии страхования" (1923), кілька разів перевидані "Економічна географія України" (34 видання) підручник зі статистики та ін. К.Воблий є співавтором і редактором посмертного видання збірки "Нариси економічної географії УРСР" (1949).

267. 135210 ГЕРИНОВИЧ В. Фізична географія: Для ужитку 12 кл. / В.Геринович. – Кам'янець та Поділлю: Вид. т-во "Дністер". Друк. т-ва "Дністер", 1920. – 24 с.

Зміст: Земля у всесвіті; Повстання землі; Нутро Землі; Земний магнетизм; Історія земної кори; Морфольогічні чинники; Морфольогія поверхні Землі; Океани і моря; Атмофера; Рослинність; Тваринний або живинний світ; Чоловік.

268. 139023 ІВАНОВ Г. Початковий курс географії: Азія, Африка, Америка, Австралія / Г.Іванов. Переробив для укр. вид. В.П.Буданов. – К.: Держ. вид-во. [Держ. трест "Київ-друк." Друк. ч.8], 1922. – 140 с.: карти.

269. 139007 ТЕ САМЕ. – 2-ге вид. – [К.]: Держ. вид-во України. [Держ. трест "Київ-друк". Друк. ч.7]. 1923. – 151 с.: карти. – На тит. арк. зазначено: Науково-педагогічний комітет Головсоцвиху Наркомосвіти до вжитку в установах соціяльного виховання дозволив.

Із змісту: Азія: Загальний огляд: Огляд Азії по частинах. Африка: Загальний огляд; Огляд Африки по частинах; Америка: Загальний огляд; Огляд Америки по частинах; Австралія: Материк Австралії: Загальний огляд; Австралійські держави; Острови; Коротенькі оповідання про полярні країни.

270. 83234 КАЛИТОВСКИЙ О. Учебник географії для II і III кляси шкіл середних: (З 39 ілюстр.) / Уложив О.Калитовский. – Л.: Накладом фонду краєв. З друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка під зарядом К.Беднарского, 1900. – 253 с.: ілюстр.

Із змісту: Ч.1: А. Про осьвітленє і огрітє землї; Б. Про воздух і воду; Ч.2: Старий сьвіт: І. Азия: А. Опись цілости; Б. Опись подрібна; ІІ. Африка: А. Опись цілости; Б. Опись подрібна; ІІІ Европа: А. Опись цілости; Б. Опись подрібна: І. Полуднева Европа; ІІ. Західна Европа; ІІІ. Північна Европа; IV. Східна Европа; V. Середуща Европа; Новий сьвіт: IV. Америка: А. Опись цілости; Б. Опись подрібна: І. Північна Америка; V. Австралїя.

Омелян Калитовський (1855–1924) – педагог і освітянський діяч, у 1900–1907 рр. працював директором української гімназії в Тернополі, є автором шкільних підручників з географії та багатьох статтей на історичні та педагогічні теми.

271. 118238 КІСТЯКОВСЬКИЙ В.В Нарис географії України: Для шк. та самонавчання: (З мал., картами і картограмами) / В.В.Кістяковський. – К.: Держ. вид-во [Київ. шк. полігр. вир-ва], 1922. – 110 с., І арк. карт.

Із змісту: Загальний огляд: Географичне місце й розмір; Поверхня; Поверхневі наноси і звязані з ними ландшафти; Клімат; Зрошення; Моря; Грунти; Росслинність; Тварини; Населення; Господарська діяльність населення; Огляд по природніх країнах: Правобережжя; Слобожанщина; Степ; Катеринославщина.

272. 79195 НАЛКОВСЬКИЙ В. Про воду на суші і в морі: (Із фіз. географії: Гідросфера) / В.Налковський; [Пер. А.Крушельницький]. – Станислав: Накладом А.Крушельницького. [З друк. Е.Вандерфельда], 1908. – 84 с. – (Б-ка для укр. молодіжи / Під ред. А.Крушельницького; Рік І, Ч.2). – Місце вид. Станіслав, зараз Івано-Франківськ.

Зміст: Про землю, її початок і розвиток; Вода на суші: І. Вода в землі, жерела; 2. Ріки; 3. Озера; Переміни води на суші: 1. Переміни в жерелах; 2. Переміни рік; 3. Переміни озер; Вода у морі: (Вода і суша на землі): І. Поділ і полога будова моря; 2. Прямовісна будова моря; 3. Свійства морської води; 4. Температура моря, замерзаннє; 5. Рухи морської води; 6. Морські струї.

273. 118112 ОСТАПЕНКО С. Економічна географія України / С.Остапенко. – К.: Всеукр. коопер. вид. союз. [Друк. "Союзбанку"], 1919. – 216 с. – ([Вид.] Всеукр. коопер. вид. союзу; Ч.25).

Зміст: І. Вступ; ІІ. Земляний вугіль; ІІІ. Залізна руда; IV. Марганова руда; V. Залізо, криця та чавун; VI. Хліборобська промисловість; VII. Цукрова промисловість; VIII. Скотарська промисловість. IX. Паша та харч худоби; X. Стравні та кормові метеликові культури; XI. Олійні та прядивні рослини; XII. Картопля та городина; XIII. Сіль; XIV. Глина, камінь та инші копалини; XV. Млинарська промисловість; XVI. Спиртова або гуральна промисловість; XVII. Ремество та легка заводська промисловість; XVIII. Ліс; XIX. Тютюнова промисловість; XX. Транспорт; XXI. Торговля і кооперація; XXII. Населення та його склад; XXIII. Вплив війни і революції.

Сергей Остапенко, (роки життя не з'ясовано) економіст і політичний діяч родом з Волині. До 1917 р. – доцент Київського комерційного інституту, у 1917 р. – член Центральної Ради, український представник на мирних переговорах у Брест –

Литовському, міністр торгівлі й промисловості в першому уряді Директорії УНР; працював на Україні. У 1931 р. був заарештований і загинув без вісті. Є автором наукових праць з питань зовнішньої торгівлі, підручників "Політична економія" (1920), "Економічна географія України" (1919).

274. 75725 РУДНИЦЬКИЙ С. Коротка географія України: З 66 мал. і картою (мапою) / С.Рудницький. – К.; Л.: З друк. І-ї Київ. друк. спілки, 1910. – 154 с.: ілюстр., І арк. карт. – (Попул. б-ка "Лан"; № 5–7). – Бібліогр.: Кн. по українознав.: с. [153–154] (12 назв.).

Зміст: Вступ. Географічне положенє України; Чорне море; Загальний огляд і історія української території; Карпати; Бескид і Горгани; Чорногора; Підкарпатє; Кримські і Кавказські гори та їх підгіря; Поділє; Покутсько-Бесарабська височина; Розточе; Волинь; Правобічна височина; Підлясє; Полісє; Лівобічна низовина; Лівобічна височина; Донецький кряж; Чорноморська низовина. Українські ріки; Клімат України; Ростинний і звіринний світ України.

Степан Рудницький (1877 рік смерті не з'ясовано), – визначний географ, народився у Перемишлі (Галичина). Працював учителем у Тернополі і у Львові, доцентом географії Львівського університету; у 1927 р. переїхав до Харкова, де очолив організований ним Український науково-дослідний інститут географії та картографії і редагував його "Записки"; з 1929 р. – дійсний член УАН. У 1934 р. був виключений з УАН як "відвертий пропагатор фашизму в географії" й засланий на Соловки (1935–1937); по дальша доля невідома. Створив першу українську національну географію, даючи всебічний нарис географії всіх українських земель. Є автором багатьох наукових праць і підручників з географії.

275. 77115 РУСОВА С. Початкова географія / С.Русова; [З передм. авт.]; Благотвор. о-во изд. общеполез. и дешевых кн. – СПб.: [Тип. т-ва под фирмою "Электро-тип. Н.Я.Стойковой"], 1911. – 111 с.: іл. + 1 карт.

Зміст: Передмова; Вступ; Напрямок і далечінь; Маштаб, план, карта; Вода на землі; Море і океан; Грунт землі; Гори й низини; Земна куля; Звідки взялися гори і вулкани; Про воздух; Денний і роковий оборот землі; Місяць і зорі; Климат; Рослини й звірі на землі; Люде; Російська держава; Межі української землі і її поверх; Українські моря – Чорне й Азовське; Українські річки: Дніпро; Дністер та другі українські річки; Люд на Україні; З чого живе український люд; Уряд. Міста на Україні.

Матеріал, представлений в книзі, значно ширший за її назву. Він дає астрономічні, природознавчі, політико-господарчі, антропологічні відомості про земну кулю взагалі і зокрема про Україну. Найголовніші факти систематизовано за 22 розділами, які дають вчителю порядок викладання курсу.

276. 279977 ТЕ САМЕ [Передм. до 1-го та 2-го вид. авт.]; Під ред. геогр. коміс. "Т-ва шкіл. освіти". – 2-ге вид., перероб. авт. – К.: [Вид. т-ва "Друкарь"]. Печатня вид. т-ва "Друкарь", 1918. – 118 с.: ілюстр.

Зміст: Передмова до першого видання; Передмова до другого видання; Вступ; Напрямок і далечінь; Маштаб, план, карта; Земна куля; Українська земля;

Грунт Землі; Склад землі; Гори й низини; Поверх і грунт України; Вода на землі; Українські річки. Дніпро; Дністер та другі українські річки; Море і океан; Українські моря: Чорне й Азовське; Повітря (воздух) і його значення; Звідки взялися гори і вулкани; Денний і роковий оборот Землі; Місяць і зорі; Підсоння (климат); Рослини і звірі на Землі; Рослини і звірі на Україні; Люде на Землі; Український нарід і з чого він живе. Найголовніші міста на Україні.

До другого видання включено: загальний нарис про Росію, а також відомості про Галичину і Буковину, як частин єдиної України з єдиною союзністю.

277. 134034 СТАВНИЧИЙ П. Географія для першого ступеня науки / П.Ставничий; [Передм. авт.]. – К.: Накладом вид-ва "Серп і молот". [Друк. Укр. Наук. Т-ва], 1918. – 52 с.

Із змісту. Передмова; Ч.1. Вступ; Сторони світа; Плян і мапа; Море й суша; Поверхня суші; Море; Гори та низи; Вулькани; Води суші; Повітря; Рістня; Звірята; Людина; Ч.II. Куля земня; Рухи Землі; Суша й вода; Води суші; Клімат; Ростинність; Звіринність; Людина; Держави й їх столиці; Порти та залізничі шляхи.

Підручник спершу готує дитину до спостережень в оточенні і до розуміння карти, а потім дає основні поняття з географії. Видання задумане як порадник вчителю.

278. 135391. СУХОВ О.О. Економична географія України / О.О.Сухов; Авториз. пер. з рос. другого вид. переробл. й поповн. М.М.Козловського; [Передм. до 2-го вид. авт.]. – Б.м.: Держ. вид-во України. [Держ. типолітогр. ім. т.Леніна в Одесі], 1923. – VII, 204 с.: табл., 2 окр. арк. карт. діагр.

Із змісту: Передмова до другого видання; Розд.1. Географічні відомості, що мають значіння для народнього господарства України; Розд. II. Сільське господарство; Розд. III. Організація української промисловости при радянській владі; Розд. IV. Гірнопромисловість та гірництво; Розд. V. Оброблююча промисловість; Розд. VI. Засоби звязку; Розд. VII. Електропромисловість та електрофікація; Розд. VIII. Зовнішній крамообмін; Таблиці; Література.

Друге видання відрізняється від першого великим обсягом і має на меті виконати дві функції: підручника і порадника для лекторів. Українське народне господарство порівнюється з загальноросійським, а в багатьох випадках також з господарством провідних іноземних держав.

279. 139303 ФЕЩЕНКО І. Економична географія України: Для серед. шк. /І.Чопівський (псевд.); [З передм. авт.]. – К.; Відень; Л.; Укр. акц. вид. т-во "Земля", [1922]. – 144 с. – На с. [3]: Високоповажаному учителеві, професорові Михайлові Грушевському в знак глибокої пошани присвячує автор.

Із змісту: Вступ; Що таке економічна географія; Місце України на земній кулі; Географичні межі України; Географичне положення України; Де-що про статистику; Людність України; Народне господарство; Сельське господарство; Шовківництво; Сінокоси; Городництво; Садівництво; Виноградарство; Скотарство;

Птахівництво; Рибальство; Бджільництво; Лісовий промисел; Полювання; Добуваюча промисловість; Оброблююча промисловість; Фабарично-заводська промисловість; Торгівля; Транспорт і шляхи сполучення; Пошта, телеграф і телєфон; Державне господарство України; Кооперація на Україні; Фінанси і кредит; Місце України в світовім господарстві.

Іван Фещенко-Чопівський (1884–1952), визначний металург, громадський і політичний діяч родом з м.Чуднова на Житомирщині. Працював асистентом кафедри металургії Київського політехнічного інституту з 1909); з кінця лютого 1918 р. – міністр торгівлі й промисловості УНР. Делегований в ЦР від просвітніх організацій м. Києва. З 1922 р. жив і працював у Польщі. У 1945 р. заарештований радянською владою. Помер на засланні в Комі АРСР. Є автором монографії з металургії та підручника для середніх шкіл.

ХОМИК А. Загальна географія / А.Хомик. – К.: Вид. т-ва "Вернигора". [Друк. т-ва "Вернигора"], 1917. – (Шк. секція;…)

280. 133957 Ч.1: Фізично-математична / Рис. виконав. Т.Петровський. – 81, XIII с., 8 окр. арк. ілюстр. – (...; Ч.7). – Словничок термінів, ужитих у цій книжці: с.I–IX.

Із змісту: Вступ; I. Математична географія: Земля у всесвіті (космосі); Соняшна система (соняшний уклад); Орбіти планет і сателітів та екліптика; Затьма Сонця й Місяця; Рік і день; Соняшні календарі; Форма Землі; Гльоб його вісь і бігуни; Сітка південників і рівнолежників; Степенева (градусна) сітка; Географічне положення; Міри довжини; Рисування плянів і мап; Міри поверхні; Поділ земської орбіти на чотирі чвертки; Як падають проміння на бігуни землі протягом року? Довжина дня і ночі у ріжних місцях на Землі; Схід, захід і полудне в ріжних місцях на Землі; Земля, Місяць і Сонце; II. Фізична географія: Фізичні стани скупчення і їх розміщення на землі; Літосфера; Суходоли або континенти; Поділ всеземського суходолу на частини; Стрежінь суходолів; Високогори і низькогори; Високорівні і височини; Горбовини; Низи або низини; Водяна (гідрографічна) сітка; Побережжа суходолу; Гідросфера; Атмосфера; Життя на Землі; Людина і Земля; Словничок термінів, ужитих у цій книжці; Загальні уваги.

Артим Хомик (1881–1921), – учитель гімназії у Галичині, публіцист. У 1917–1919 рр. працював на Наддніпрянщині у редакціях газет "Відродження", "Воля", "На переломі" Є автором шкільних підручників.

ХОМИК А. Коротка географія України /А.Хомик. – 2-ге вид., без одмін. – К.; Відень: Вид. т-ва "Вернигора". [З друк. А.Гольцгавзена]. 1918. – (Шк. секція; ...).

281. 100840 Ч.1: Фізична. – 32 с.: ілюстр. (...; Ч.14). – Словничок геогр.-природн. термінів, переважно ужитих в цій книжці: с.30–32.

Із змісту: Де лежить Україна, з якими країнами сусідує і які її природні межі?; Як збудована поверхня української землі?; Які і куди течуть річки на Україні?; Який клімат має українська земля?; Які рослини ростуть і які звірі жиють на Україні?; Словничок географічно-природничих термінів, переважно ужитих в цій книжці.

2.4.13 Історія

282. 66833 АРКАС М. Історія України-Русі: З 210 мал., 1 порт. та 9 карт. / Написав М.Аркас; [З передм. авт.; Обкл. худож. М.Ткаченка]. – [Пб.: Друк. т-ва "Обществ. польза"], 1908. – XVI, 385 с. – Дод. до газ. "Рада". – 1909.

Із змісту: Огляд географічний; Період перший – Скифо-Сарматський; Період другий – Київський (до року 1170); Період третій – Галицький (1087–1340); Період четвертий – Литовський (1320–1501); Період пятий – Польський (1501–1647); Період шостий – Гетьманський (1647–1663); Період сьомий – Руїна; 1663–1687 Період восьмий – Московський (1687–1764); Період девятий – Україна під владою Російської та Австрійської держав (1764–1907).

"Історія України – Русі" не науковий твір, як йдеться у передмові, а популярна, доступна для кожного, історія свого народу. Вона складена на основі давно відомих і певних джерел і зв'язана в одну історичну цілість; поділена вона на періоди, які заначує саме життя нашого народу. Цю книгу М.Аркас написав для свого сина, щоб розповісти йому історію рідного народу, виховати любов до рідної землі.

МИКОЛА АРКАС (1853–1909) – Український культурно-освітній діяч, композитор і письменник, автор першої популярної історії України-Русі. Відкрив на власні кошти народну школу з українською мовою викладання (відразу заборонена владою). Був одним із засновників і головою "Просвіти" в Миколаєві.

283. 493824 АРКАС М. Історія України-Русі: З мал. / М.Аркас; [З передм. авт.]. – 2-ге вид. / З передм. до 2-го вид.; З біогр. М.Аркаса; З біогр. ред. В.Домашницького, Б.Лепкого. – Краків: Накладом О.Аркасової, 1912. – XVI, 424 с.: ілюстр.

Друге видання було задумане як підручник, який служив би не тільки одній людині, але й широкому загалові. У зв'язку з послабленням цензури, книга доповнена новими відомостями про духовне життя українського народу, про Великого Кобзаря Т.Г.Шевченка.

284. 91883 БАРВІНЬСКИЙ Б. В справі підручника рідної історії для 1 кляси середних шкіл /Б.Барвіньский. – Л.: Накладом авт. З друк. В.А.Шийковского, 1911. – 79 с. – Текст укр., нім., пол. мовами.

Рецензія на підручник B.Gebert Opowiadania z dziejow ojczystych dla klasy pierwszej szkó średnich (L., 1910) з точки зору викладання в ньому історії русин.

285. 135397 ВІППЕР Р. Підручник історії середніх віків / Р.Віппер; Пер. [з рос.] Г.Грушевської-Шамрай. – К.: Держ. вид-во. [Держ. трест "Київ-друк. Друк. № 2], 1922. – 279 с. – На обкл.: Середні віки: Підручник.

Зміст: 1. Араби й Візантія від 600-го до 1100-го р.: Араби. Візантія; II. Західна Європа від 600-го до 1100-го р.: Германські народи й римська церква. Монархія Карла

Великого. Феодалізм. Германія та Італія в X і XI вв; III. Західня Європа в XII–XIII ст.: Зріст міст. Хрестові походи і грошове господарство. Духовне життя. IV. Нові держави й нове суспільство: Англія. Франція та Іспанія. Германія. Церковний рух XIV і XV ст. Італія. Нове суспільство. Великі відкриття.

286. 119945 ВІППЕР Р. Підручник нової історії / Р.Віппер – Пер. з 4-го вид. 1922 р. – К.: Держ. вид-во України. [Трест "Київ-друк." Друк 2]. 1923. – 207 с.

Із змісту. Вік реформації; Останнє століття старого ладу в Європі; Часи новітні.

287. 118204 ВІППЕР Р. Підручник стародавньої історії /Р.Віппер; З рос. десятого вид. пер. С.Нераденко. – К.: Держ. вид-во. [2-га держ. друк.], 1922. – 171 с.: ілюстр.

Із змісту: Передмова до десятого видання; I. Кам'яний вік у Європі; II. Єгипет і передня Азія від 3000 до 600 років до Христа; III. Стародавня Греція; IV. Греки й перська держава 700–480 рр. до Хр.; V. Атени р. 480–400 до Хр.; VI. Греки на сході (400–100 рр. до Хр.);; VII. Початок Римської держави; VIII. Рим, Картагенай, Греція; IX. Кінець республіки й початок імперії в Римі; X. Римська імперія й християнство.

ЄФИМЕНКО О.Я. Історія українського народу / О.Я.Єфименко; Під редагуванням, з передм. і прим. Д.І.Багалія; [Пер. Б.П.Щербаненка]. – 1-ше укр. вид. – Х.: Держ. вид-во України. [Уряд. друк.], 1922.

288. 493812 [Вип.1]. – Х, 167 с. – Бібліогр.: Голов. джерела: с. 164–165. – На тит. арк. напис від руки: В Харьковскую Общественную библиотеку им. Короленко от композитора В.П.Ступницкого, 19-го мая 1938 г.

289. 493601 Вип. 2 / [З дод. Д.І.Багалія]. – 207, XV с. – У дод.: Бібліогр. покажч. – Бібліогр.: Л-ра: с.I–III. – Покажч. [алф.]: с.V–X.

Із змісту: I вип. Передмова редактора; Від автора; Розд.I. Передісторична доба; Розд. 2. Відкіль пішла земля Руська й перші київські князі; Розд. 3. Удільна завірюха й степові кочовники; Розд. 4. Південна Русь у складі Литовської держави. Політичний стан; Розд. 5. Південна Русь під Польщею.

2 вип. Розд. I. Хмельниччина й Руїна; Розд. 2. Україна XVIII стол; Розд. 3. Україна Російська й Австрійська в XIX стол;

Олександра Єфименко (1848–1918), народилася в Росії – видатна дослідниця історії України, почесний доктор Харківського університету. Досліджувала звичаї, соціальний устрій і побут селян північної Росії. Її наукові праці опубліковані в збірці "Южная Русь". Вчителювала в Холмогорах, викладала історію України на Вищих жіночих курсах у Петербурзі (Бестужевські курси), потім у Харкові. Перше українське видання "Історії українського народу" за редакцією із доповненням В.Багалія було видано в Харкові у 1922 р. і може використовуватися як навчальний посібник для студентів.

290. 113940 ЄФИМЕНКО О.Я. Початковий підручник українсько-московської історії: Для шк. нар. /О.Я.Єфименко; [Передм. авт.; Ст. "Від ред." О.Г.Панадіаді]. – Х.: "Союз" [Харк. кредит. союзу кооперативів. Друк. Б.Бенгіс], 1919. – 90 с. – (Шк. б-ка / Під ред. Д.Г.Панадіаді; Співред. О.Н.Синявський). – Спис головніших подій укр. моск. історії порядком часу (хронол.): с.82–88.

Із змісту: Передмова автора: I. Слобожанщина; II. Наддніпрянська Україна; III. Московська держава; IV. Велике княжество Київське. Київська Русь; V. Спис головніших подій українсько-московської історії порядком часу хронольогічно; Від редакциї.

Авторка призначала підручник для початкових шкіл Харківщини. У ньому глибока наукова ерудиція сполучена з правильним підходом до апсихології учня початкової школи.

ЗАКШЕВСКИЙ В. Всесьвітна істория: Для висш. кл. серед. шк. В.Закшевский. З 2-го пол. вид. переложив з дозволу авт. О.Барвіньский. – Л.: Накладом краєв. фонду. З печатні Наук. Т-ва ім. Шевченка під управою К.Беднарского.

291. 67720 Т.2: Істория середних віків. – 1901. – IX, 259 с.

Із змісту: Істория середних віків; Перша доба: Часи твореня нового ладу, 476–814; Друга доба: Часи усталеня середньовічного ладу на заході, 814–1095; Третя доба: Часи хрестоносних походів 1095–1270; Четверта доба: Часи занепаду середньвічного ладу 1270–1492: Хронольогічний перегляд історії середних віків.

292. 139344 КОВАЛЕВСЬКИЙ М.О. Історія Греції та Риму: Для шк. й самонауки: З 46 мал. и 3 к. / М.О.Ковалевський. – Катеринослав; Кам'янець; Ляйпціг: Укр. вид-во в Катеринославі. Філ. для Правобереж. України. [Друк. Шпамера], 1920. – 114 с.: ілюстр., 2 арк. к.

Із змісту: Греція: Розд. I Грецький Світ; Розд. II. Спарта й Атени до 5 віку; Розд. III. Грецько-перські війни; Розд. IV. Доба Перікла; Розд. V. Занепад. Греції. VI. Македонське панування; Рим: Розд. I Стародавня Італія; Розд.II. Царський Рим; Розд. III. Римська республіка. Перші успіхи; Розд. IV. Здобуття Італії; Розд. V. Завоювання світа; Розд. VI. Заколоти й занепад республіки; Розд. VII. Імператорський Рим; Старовинна Греція (карта); Старовинній світ (карта); Старовинна Італія (карта).

293. 493159 КОВАЛЕНКО Г. Оповідання з української історії: Для почат. шк. / Г.Коваленко; [Передм. авт.]. – 4-те вид., ілюстр. – Черкаси; К.: Вид. т-во "Сіяч". [Друк. вид. т-ва "Сіяч"], 1918. – 130, II с.: ілюстр.

Із змісту: Передмова; I. Про стародавнє життє; II. Про наших предків; III. Велика Київська держава; IV. Занепад Київської держави; V. Татарський погром; VI. Галицько-Волинська земля; VII. Україна під Литвою і Польщею; VIII. Українське козацтво; IX. Козацька боротьба за віру і за народні права; X. Моськовська Русь; XI. Визволеннє України з під Польщі; XII. Прилучення України до Московського

царства; XIII. Усобиці – Руїна; XIV. Боротьба за вільність і втрата її; XV. Занепад України; XVI. Початок відродження; XVII. Нові часи.

У книзі "Оповідання з української історії" переказані найважніші події з минулого життя українського народу, подані характеристики минулих епох. Включено зразки з народної поезії, що характеризують ту чи іншу епоху і є додатком до основного матеріалу. "Оповідання" можуть використовуватися як підручник у вищих початкових школах, прогімназіяї, у хліборобських та ремісничих школах.

Григорій Коваленко (1868 – рік смерті не з'ясовано) – письменник і популяризатор родом з Чернігівщини; громадський і культурний діяч на Полтавщині передреволюційної доби і перших років революції, організатор "Просвіт" на Полтавщині, видавець журналу "Життя і знання (1913–1914), співробітник "Єтнографического обозрения", "Зорі", "Здвінка". Є автором зібрки оповідань "Жарти життя" (1911), п'єси для дітей, популярних книг з історії України. У 1930-х рр. заарештований, загинув у в'язниці.

294. 497423 КРИПЯКЕВИЧ І. Огляд історії України: Для вищ. кл. серед. шк. та вчит. курсів / І.Крипякевич. – К.; Л.; Відень: Т-во "Вернигора", 1919. – 90 с., дод. – На тит. арк. зазначено: У третьому році відбудування Української держави. – У дод. подано перелік гетьманів та князів, їх родовід, а також гол. дати з історії України.

Із змісту: Вступ; Поділ історії України; Етнографічні межі Украї-ни; Державні межі України; І.Словянські часи (до 800 р.); ІІ. Українська Держава під правлінням князів (800–1340 рр.): А.Початок Київської Держави; Б.Розцвіт Київської Держави (972–1054 рр.); Ярослав Мудрий (1019–1054 рр.); В.Поділ та занепад Київської Держави (1054–1240 рр.); Поділ Київської Держави; Перші спадкоємці Ярослава; Боротьба за Київ; Занепад Київа; Устрій та культура княжих часів; ІІІ. Україна під Литвою та Польщею (1340–1648 рр.): А. До Люблинської унії (1340–1569 рр.); Б. Литовсько-польська держава (1569–1648 рр.); В.Початок Козаччини (1500–1648 рр.); IV. Українська Держава під правлінням гетьманів (1648–1784 рр.): А. До Андрусівського миру (1648–1667 рр.); Гетьман Іван Виговський (1657–1659 рр.); Гетьман Юрій Хмельницький (1659–1663 рр.); Гетьман Іван Брюховецький (1663–1668 рр.); Б. До бою під Полтавою (1667–1709 рр.): Гетьман Петро Дорошенко (1665–1676 рр.) Гетьман Дамян Многогрішний; Гетьман Іван Самійлович (1672–1687 рр.); Гетьман Іван Мазепа (1687–1709 рр.); В. До кінця Гетьманщини (1709–1782 рр.): Гетьман Іван Скоропадський (1708–1722 рр.); Гетьман Павло Полуботок (1722–1724 рр.); Данило Апостол (1727–1734 рр.); Гетьман Кирило Розумовський (1750–1764 рр.); Г. Устрій та культура Гетьманщини; V. Україна під Московщиною та Австрією (1782–1917): Українська Держава (од 1917 р.); Додатки: Київські князі; Родовід Київських князів; Галицькі князі; Галицько-володимирські князі; Родовід галицько-володимирських князів; Гетьмани Української Держави; Головні дати з історії України.

Іван Крип'якевич (1886 – рік смерті не з'ясовано) – історик родом зі Львова, дійсний член НТШ (з 1911 р.), дійсний член АН УРСР (з 1958 р.), викладач історії в гімназіях Галичини. У 1909–1939 рр. працював в університетах Кам"янець-Подільська

і Львова, директором Інституту суспільних наук АН УРСР. Наукову діяльність почав під керівництвом М.Грушевського. Є автором багатьох досліджень з історії, історичних оповідань для дітей і молоді.

295. 139180 КУДРЯВСЬКИЙ Д. Як у старовину жили люди: Нариси первіс. культури: Пер. із 7-го рос. вид. /Д.Кудрявський; [З вступ. ст. авт.]. – Х.: Головполітосвіта. Вид-во "Шлях освіти" при Наркомосвіті УСРР.[Друк. Наркомосвіти УСРР Всеукр. Акад. наук], 1923 (обкл. 1924). – 119 с.: мал.

Із змісту: Вступ; І. Матеріальні обставини життя у первісної людини; ІІ. Громадське життя у первісної людини; ІІІ. Розумове життя у первісної людини.

296. 79653 МОНО Г. Метод в історії / Г.Моно; З фр. мови переклав М.Залізняк. – [Л.: З друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка під зарядом К.Беднарского, 1909]. – 28 с. – Відб. з журн.: Наша шк. – 1909. – Кн. 1–2.

Зміст: Метод в історії; Аналіза; Критика джерел; Критика фактів; Праці історичної критики; ІІ. Сінтез; Історичне конструованнє й історичні узагальнення; Понятє про вартість й історичний сімболїзм. Психольогія в історії; фільософія історії; Історичний виклад. Вислід історичної праці.

Гарбіель Моно (1944 – рік смерті не з'ясовано) – французький письменник працював в архівах Флоренції, присвятив свою діяльність вивченню історії. Друкуватися почав з 1872 р. Є автором багатьох історичних досліджень.

РОЖКОВ М. Підручник історії всесвітньої та російської /М.Рожков. – [К.]: Держ. вид-во України. [Держ. трест "Київ – друк." Друк. № 7], 1923.

297. 139057 Вип.1: Історія стародавня. – 120 с.: ілюстр. – На тит. арк. та обкл. зазначено: Наук.-пед. ком. Головсоцвиху Наркомосу до вжитку в шк. соцвиху й профшк. дозволив.

Із змісту: Розділ І. Первісне людство; Розд. ІІ. Дикуни; Розд. ІІІ. Єгипет і найдавніша Месопотамія; Розділ IV. Азіятські культури другого и першого тисячоліття до Хр.; Розділ V. Стародавня Греція; Розділ VI. Стародавній Рим.

Матеріал у підручнику викладений з позицій матеріалістичного світогляду.

2.4.14 Інші підручники

298. 98119 АХЕЛІС Т. Начерк социольогії / Т.Ахеліс; Пер. Якименко. – Коломия: Галицька накладня Я.Оренштайна в Коломії, б.р. – 160 с. – Дод.: Понятє социольогії по Зіммелю: с.143–154.

Автор знайомить з історією соціології, з її основними поняттями, методами і принципами, яких вона має додержуватися; з діяльністю вчених – соціологів. Начерк використовувався як навчальний посібник та словник для студентів.

299. 79328 ДІЯННЯ и чудеса Святих Апостолів: З 17 мал. /Уложив В.Фоменко (по "Діянням" Бахметовой, Базарову та Соколову). – О.: Промінь. Друк. штаба військ. округа, 1909. – 80 с. – ([Вид.] вид-ва "Промінь"; V, 2). – На допоміж. тит. арк.: Найкращим поміж батьками, усе життя своє поклавшим на виховання своїх дітей, пресвітеру о.Конону Тимохвійовичу та Ганні Кононівні Фоменкам, скромну свою працю присвячує щиро-вдячний син", – На тит. арк. цитата з Євангеліє.

Книга написана справжнім українським правописом за благословенням Найсвятійшого Синоду і призначалася для поширення релігійних знань.

ДОМОНТОВИЧ М. Самонавчатель до гри на кобзі або бандурі / М.Домонтович. – О.: Діло. Друк. Є.Фесенка, 1913–1914.

300. 139341 Ч.1. / [З передм. авт.]. – 17 с.: ілюстр. – І-ша кн. конволюту.

301. Ч.2.: Пісні з нотами для співу й виконання на кобзі. – 1914. – 50 с.

Зміст: Ч.1. Передмова; Вигляд і стрій кобзи; Стрій кобзи; Як держати кобзу і грати на ній; Півтони.

Ч.2.: По за гаем гаем: (пісня); Гречаники: (юмористична пісня); Про Морозенька: (Історичня пісня); Про Саву Чалого: (Історичня пісня); Про Нечая: (Історичня пісня); На смерть Т.Г.Шевченка: (дума); Про Максима Залізняка: (Історичня пісня); Попаденька (юмористична пісня); Киселик (юмористична пісня); Засідатель: (юмористична пісня); Соцький: (юмористична пісня); Про Куперьяна: (юмористична пісня); Хата моя рубленая: (пісня); Там де Янтра: (пісня); Гей не дивуйте: (марш).

У другій частині М.Домонтович подає кілька українських пісень з нотами для співу під аккомпонемент кобзи, а також твори для виконання на цьому інструменті.

302. 115917 ДУБОВСЬКИЙ М. Підручник театрального гриму: Попул. порадник для начинаюч. артистів сіл. робітн. і червоноарм. театрів, клубів і студій / М.Дубовський [Передм. авт. – Х.]: Держ. вид-во України. [3-я гос. тип. в Одессе], 1923 (На звороті тит. арк. 1922). – 48 с.

Зміст: Од автора; І. Про грим; ІІ. Основні завдання гриму; ІІІ. Вправи до вивчення гриму; IV. Грим і мімика; V. Основні (загальні) тони гриму; VI. Грим для молодих ролів; VII. Грим для ролів дорослого віку; VIII. Грим для ролів бадьорої й трухлявої старости; ІХ. Як обходитись із перуками й тресом.

Прагнення робітниче-селянських мас до театрального мистецтва спонукало М.Дубовського скласти цей підручник. Основні його завдання – систематизувати матеріал так, щоб центр ваги зосередити на творчій самодіяльності самих вивчаючих. Подані відомості про спрощений грим.

303. 214043 ЕНДЕРЛЕ А. Професійний рух на Заході: Корот. підруч. з дод. офіц. матеріялу / А.Ендерле [Передм. О.Розенфельда. –Х.];

Укр. робітник [1919]. – 134 с. – Бібліогр.: Корот. покажч. л-ри: С. 118 (25 назв.).

Із змісту: Передмова до українського видання; Передмова до німецького видання: Перша лекція Історія і значення профспілкового руху; Друга лекція: Клясове співробітництво чи клясова боротьба?; Третя лекція: Криза й раціоналізація; Четверта лекція: Наша позиція в актуальних питаннях повсякденної роботи профспілок; П'ята лекція: Міжнародна єдність профспілок. Практична діяльність фракцій; Короткий покажчик литератури; Додатки: I. Про міжнародний стан і завдання Комуністичного інтернаціоналу: (З тез по доповіді т. М.І.Бухарина на IV Конгресі Комінтерну); II. Про завдання прихильників Профінтерну в Німеччині: (З резолюцій і постанов IV конгресу Профінтерну); III. Звіт делегації профспілок СРСР у Профінтерні: (З резолюції на доповідь т. Лозовського на VIII Всесоюзному з'їзді профспілок).

304. 133729 ІСТОРІЯ біблійна Старого завіту: Для шк. нар. / Уложив Є.Семака; [Передм. т-ва "Просвіта"]. – [I-ше вид.]. – Винниця: Вид. т-ва "Просвіта". [Нова друк. І.Пойлішера], 1917. – 103 с.

Із змісту: Передмова; Перший від.: Найдавніша історія людства. Від Адама до Авраама; Другий від.: Вибір ізраїльського народу. Від Авраама до Мойсея; Третій від.: Постепенний занепад царства.

Євген Семака (1863–1913) – релегійний і культурний діяч, православний священик, оборонець прав української православної церкви на Буковині. Є автором підручників з релігії для народних і середніх шкіл, "Ілюстрованої історії просвітного товариства "Руська Бесіда" в Чернівцях" (1869–1909), книжок для шкільних бібліотек "Ластівка" (1894–1896) тощо.

305. 133709 ІСТОРІЯ біблійна Нового Завіту: Для шк. нар. / Уложив Є.Семака. – [I-ше вид.]. – Вінниця: Вид. т-ва "Просвіта". [Друк. Шера], 1917. – 118, II с.

Із змісту: Перша часть: Євангеліє Христове; I. Прихід на землю і молодість Іисуса; II. Іисус учителем; Перший Великдень (Перша Пасха); Другий Великдень (або друга Пасха); Третій Великдень (або третя Пасха); III. Муки і смерть Іисуса; IV. Прославлення Іисуса; Друга часть; Діяння Апостолів.

Біблійна історія Нового Завіту є продовженням Біблійної історії Старого завіту.

306. 115273 КОХ А. Позашкільна профосвіта: Завдання, вихід, засади основи пляну / А.Кох. – [Х.: Всеукр. держ. вид-во. II-та рад. друк., 1921]. – 44 с.

Обгрунтовано необхідність профосвіти, яка розглядається як основний засіб підвищення продуктивності праці і ліквідації розрухи. Накреслено коло питань, що стосуються професійної освіти. Визначено керуючий орган, галузі виробництва, де в першу чергу потрібно організувати підвищення кваліфікації, групи робітників для навчання. Детально розглянуто методику складання плану профосвіти на виробництві.

307. 216437 ЛЕВИЦЬКИЙ І. Основи теорії музики / І.Левицький; [Від вид. М.Таранько]. – Л.: Накладом М.Таранька. [З друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка], 1921. – 56 с.: ноти.

Із змісту: Від видавця; Звук (тон); Нотне письмо. Ключі; Ноти і павзи; Такт; Хроматичні знаки; Про людські голоси; Гами; Інтервали; Музичні знаки, прикраси (мелізми), Триль; Темпо; Динаміка; Акорди; Музичні вислови; Транспозиція; Про артистичне виведенє.

Іван Левицький (1875–1938) – музичний педагог і композитор, учитель в середніх школах і в Музичному інституті ім. Лисенка у Львові; є автором хорових творів для скрипки, підручника "Нарис історії музики" (1921) та ін.

308. 95272 ЛОГИКА /На яз. рус. переведена ведля Бекка до ужитку шк. серед. через В.И. – Л.: Б.в. З друк. Т-ва им. Шевченка под зарядом К.Беднарского, 1880. – 64 с.

Із змісту: Ч.І. Основни правила мысленя; Правило тотожности; Правило суперечности; Дел.І. О понятю; Сущни части понятя; Дод.: Водношеннє змісту до объєму; О ясности и выразистости понятя; Дел ІІ: О судах; Дел ІІІ: О ключах; Ч.ІІ. Логика: Методологія.

Підручник поділяється на дві частини: логика елементарна та методологія. Перша розвиває правила та елементи мислення, друга – методику мислення, тобто спосіб складання елементів в органічну цілісність.

309. 119194 МАЛИНОВСЬКИЙ О.О. Початковий курс політичної економії: Вступ до політ. економії: Запитання та відповіді: Пер. з 3-го рос. вид. /Написав А.Богданов (псевд.). – К.: Держ. вид-во, 1922. – 123 с.

Із змісту: Розділ І. Поняття загальні: І. Що таке політична економія; ІІ. Продукція (виробництво); ІІІ. Праця та продукт її; IV. Співробітництво; V. Присвоєння; VI. Підтримання та розвиток суспільства; VII. Поділ політичної економії; VIII. Способи економічної науки та значіння її; Розділ ІІ: Економичний розвиток: І. Господарство натуральне; ІІ. Розвиток обміну; ІІІ. Мінове господарство; IV. Капіталізм торговельний; V. Капіталізм промисловий; VI. Соціялістичний лад.

МАТВІЇВ В. Кооперація: Підруч. для навчання кооп. по двохкляс. шк. і коопер. сел. курсах / В.Матвіїв. – Х.: Рух. [Друк. "Ренесанс"], 1919.

310. 113782 Ч.І: Народнє господарство і кооперація / [З передм. авт.]. – 71 с.: ілюстр.

Підкреслено значення кооперації для дрібного селянського господарства, котре через кооперацію може боротися з так званою "Концентрацією капіталів" і розвиватися у вищі форми народного господарства. Описано види кооперативів, засоби їх організації та завдання. Привадиться думка про взаємозв'язок національного відродження і економічного розвитку селянського господарства, яке повинне відбудуватися шляхом кооперації. Підручник стане у нагоді також і фахівцям сільського господарства.

311. 100642 ОГІЄНКО І. Українська культура: Коротка історія культ. життя укр. народа: Курс, чит. в укр. нар. ун-ті: З мал. і портр. укр.

культ. діячів /І.Огієнко. – К.: Вид-во книгарні Є.Череповського. [Друк. "І.Чоколов"], 1918. – 272 с. – Показч. влас. прізвищ. в книжці: с.265–269.

Із змісту: І. Українська культура за давні віки; ІІ. Вплив української культури на московську; ІІІ. Українська культура XIX-го віку; IV. Тернистим шляхом.

140731 РІЧИНСЬКИЙ А. Матерьяли до навчання гігієни: (науки про здоровля) в середніх классах гімназій та вищих початкових школах: З мал.: [У 2 ч.] / А.Річинський; [З передм. авт.]. – Ізяславль на Волині: Б.В., 1918. – На обкл.: Пристосований до програми 7–8 класів гимназіи, ухваленого Мін. нар. освіти 18 верес. 1906 р. – Дод. до "Нової дороги": Вістн. Ізяслав. повіт. нар. ради.

312. [Ч.І]. – Друк. З.А.Трахтенберга. – 151 с.

312 а.Ч.2. – Друк. П.А.Кирчика, 1919. – 228 с.

Із змісту: Завдання гігієни; Розділ І. Фізіольогія бактерій; Роль бактерій в життю чоловіка; Як передається зараза від хворого здоровому і якими шляхами вона входить у здорове тіло; Боротьба тіла з заразою; Дезінфекція. Санітарні заходи; Короткий огляд заразних хороб; Заразні хороби черевні; Це про заразні хороби; Паразити; Громадський лад і вдача людини; Старість; Розділ ІІ. Загальний погляд на природу людини; Значіннє шкури й догляд за нею; Одежа; Житло; Опал; Провітрюваннє; Соняшне проміння в життю природи й людини; Штучне світло; Становище грунту і нищеннє покиді; Травленнє; Пожива; Постачаннє води; Анатомія й фізіольогія дихання; Дихальна руханка; Атмосфера; Фізична праця; Гігієна дитячого віку; Друкарські помилки.

Арсен Річинський (1892 – рік смерті не з'ясовано) релігійний і громадський діяч на західній Волині, за фахом лікар. Є автором багатьох статей і музичних творів (збірки "Скорбна мати", "Колядки").

313. 133615 СПЕКТОРСЬКИЙ Є. Основи права державного / Є.Спекторський; Пер. А.Вечерницького (О.Кузьмінський). – К.: Вид. і друк. т-ва "Час", 1918. – 78 с.

Зміст: Що таке держава; Елементи держави; Територія; Людність; Влада; Походження держави; Завдання держави; Конституційна держава; Зразки конституцій; Політична воля; Політична рівність; Політичне братерство; Поділ влади; Парламентаризм; Просте народоправство; Голова держави; Уряд; Адміністрація; Народнє представництво; Політичні партіи: Самоурядування; Складні держави; Імперіялізм; Держава як предмет наукової дисципліни.

Товариство "Час" здійснило видання підручника з метою розповсюдження політичної грамоти в народі.

314. 140050 СПРАВОЧНИК для студентів вступаючих до К.П.І., К.С. – Г.І. та їх робфаків 1923–24-го навчального року /Київ. політехн. та с.-г. ін-ти. – К.: Вид-во каси взаємодопомоги К.П.І., К.С.–Г.І. та їх робфаків. [Друк. К.П.1], 1923. – 95 с. – На обкл. зміст: І. Короткі

відомості про плани та програми навчання; 2. Правила і програми до вступу в КПІ, КС ГІ та їх робфаки в 1923/24 н.р.

Із змісту: Од видавництва Загальні відомості про Київський Політехничний і Сільсько-Господарський Інститут, їх навчально-допомічні установи та організації; Робітничий факультет: Історичні відомости. Організаційний план. Навчальний план. Адміністративно-господарча частина. Політико-освітня робота. Прийом; Механичний факультет; Факультет інженерів шляхів; Електротехничний факультет; Хемичний факультет; Науково-Техничні гуртки при КПІ; Київський Сільсько-Господарський Інститут; Агрономичний гурток; Положення про організацію пролєтарського студенства у вищій школі; Положення про Комісії спеціялістів (Предметові Комісії) при Інститутах У.С.Р.Р. Трудова повинність. Правила прийому до В.Ш.З. та Робфаків У.С.Р.Р.; Обсяг вимог, що ставляться при перевірочних іспитах особам, які вступають до всіх Інститутів та Техникумів У.С.Р.Р.; Правила відновлення в правах студента й переводу з одного В.Ш.З. – у до иншого.

Довідник ставить метою дати уявлення про завдання та програми навчальних закладів.

315. 114134 СТЕЦЕНКО К. Початковий курс навчання дітей нотного співу: Метод.-дідакт. матеріяли / К.Стеценко. – К.: Вид. [і друк.] т-ва "Вернигора", 1918. – 32 с.: схем. – (Шк. секція; Ч.10).

Ця книжка-результат десятирічної дідактичної практики автора, якому довелося навчати нотного співу дітей в школах різних типів. Курс відповідає ступеню розвитку дітей і завданням їхнього загального виховання. Застосовано еврістичний метод, спрямований на виховання у дітей ініціативи. Для практичних співів використано матеріяли з народних пісень, церковних мелодій і творів різних композиторів.

КИРИЛО СТЕЦЕНКО (1882–1922) – Визначний композитор, диригент і громадський діяч з Київщини. З 1899 р. співав у хорі М.Лисенка. У 1903 р. закінчив Київську духовну семінарію і до 1907 р. навчався в Музично-драматичній школі ім. М.Лисенка. У 1911 р. став священиком і одержав парафію на Поділлі. Деякій час працював у Києві в музичному відділі Міністерства освіти, організував капелу "Думка". З 1921 р. знову в парафії в с. Веприку на Київщині, де й помер. Є автором багатьох музичних творів (церковні кантати, хори, дитячі опери), а також шкільних співанок.

ТЕРНИЧЕНКО А. Курс хліборобства /А.Терниченко. – К., 1918.

316. 134019 Ч.І: Грунтознавство: Підруч. для серед. і ниж. с.-г. шк. і агр. курсів / [Передм. авт. – Вид. т-во "Укр. агроном"]. Друк. губерніял. правл. – 110 с.: ілюстр.

317. 113152 Ч.2: Загальне хліборобство: Підруч. для серед. і ниж. с.-г. шк. і агр. курсів: З мал. / [Передм. авт.]. – Вид. т-во "Укр. агроном". [Друк. губерніял. правл.]. – 152 с.: ілюстр.

318. 493827 Ч.3: Польові рослини: Підруч. для агро-техн. шк. і с.-г. технікумів: З мал. [та вступ. ст.]. – Держ. вид-во. [Держ. трест "Київ-

друк." Друк. 8], 1922. – 236 с.: ілюстр. – Покажч. укр. назв. і термінів: с.231–233. – Бібліогр.: Того ж авт. кн. й брош. по хліборобству: с.236 (13 назв.).

Із змісту: Ч.І. Грунтознавство: Передмова; Розділ І.: Наука про грунти; Механичні частки грунту; Гідравличний аналіз грунту; Фізична природа грунтів; Вохкість грунту; Теплота грунту; Розділ ІІ.: Родючість і багацство земель; Бактерії грунту, їх значіння і природа; Розділ ІІІ.: Опи-сання грунтів; Оцінка земель; Мапа грунтів України.

Ч.ІІ. Передмова; Розділ І. Обробіток землі; Розділ ІІ. Угноювання земель; Розділ ІІІ. Насіння і сівба; Розділ IV. Догляд за посівами.

Ч.ІІІ. Вступ; Хліборобство на Україні; Колосові хліба; Круп'яні рослини; Олійні рослини; Волокнисті рослини; Бобкові рослини; Технічні рослини; Харчові рослини; Сіяні трави; Справочні відомости.

В основу характеристики найбільш поширених на Україні земель покладено погляд на грунт не тільки як на поверхню земної кулі як на масу неорганічних і органічних продуктів, а як на явище складних фізико-хімичних та біологічних процесів, що призводить до великих і постійних змін у земній корі. Підручник допоможе на основі отриманих знань зробити практичні висновки.

Аристарх Терниченко (1883–1927), агроном, економіст і громадський діяч родом з м. Охтирки (Сумська обл.) У 1914 р. закінчив сільськогосподарській відділ Київського політехнічного інституту. Видавав перший український сільськогосподарський часопис "Рілля", співробітничав у тижневику "Село" (1909–1911), видавав брошури, плакати, календарі. Є автором праць з різних питань агрономії, підручників і численних статей.

319. 139130 ТУГАН-БАРАНОВСЬКИЙ М. Політична економія: Курс попул. / М.Туган-Барановський; З оригіналу переклав О.Варава; Вид. Дніпр. союзу спожив. союзів України. – [К.: Друк. Дніпр. союзу спожив. союзів України, 1919]. – 196 с.

Зміст: Вступ; Ч.І. Капіталістичне господарство; Розд. І. Господарський лад перед капіталізмом; Початок капіталістичного господарства на Заході; Про капітал та капіталістичне господарство; Капіталістична промисловість; Про обмін та ціни; Про торговлю; Про гроші; Поділ народнього доходу в капіталістичному господарстві; Робітничі Союзи; Ч.ІІ. Трудове господарство; Велике й дрібне виробництво в сільському господарстві; Земельна община; Селянське господарство й земельне питання в Росії та на Україні; Форми трудової промисловости; Кооперація та її види.

Автор розуміє предмет політичної економії як вивчення діяльності людей у сфері виробництва, обміну, розподілу та споживання матеріальних благ і в популярній формі розкриває всі ці сфери на прикладі Росії. Курс було перекладено з метою ужитку в навчальних закладах, а також для широкого загалу читачів.

Михайло Туган-Барановський (1865–1919), визначний економіст, родом з Харківщини. Є автором численних праць з теорії вартості, розподілу суспільного доходу, історії господарського розвитку та кооперативних основ господарської

діяльності; підручників з політичної економії. Його наукова спадщина становить близько 140 великих праць.

320. 135351 ШМІТ Ф.І. Психологія малювання: Для педагогів / Ф.І.Шміт. – К.: Держ. вид-во. [8-ма держ. друк.], 1921. – 115 с.: ілюстр.

Зміст: Вступ; Образи й поняття; Основний закон життя; Знання; Що таке малярство? Проблема малярства; Як навчати малювати? Історія малярства-філогенетична; історія малярства-онтогенетична; Копіювання; Писання з натури; Ілюстровання; Метод вільної творчости; Естетичне виховання; Художні школи; Закінчення.

В основу підручника покладено принцип навчання як органічної частини виховання. Розкрито мету і зміст цього процесу. Провадиться думка про необхідність вчити малювати всіх дітей і даються поради, як учити і як не треба вчити. Книга містить багато малюнків, виконаних олівцем.

Федір Шміт (1877–1942) – мистецтвознавець родом з Петербурга; дійсний член АН УРСР (з 1921 р.). Працював викладачем у вищіх навчальних закладах України, займався охороною пам’яток старовини. Є автором праць з теорії та історії мистецтва.

321. 139012 ЯВОРСЬКИЙ М. Історія боротьби клясів на Україні: Начерк [8-ми] лекцій, чит. у Вищ. парт. шк. / М.Яворський; [З вступ. словом авт.]. – Б.м.: Всеукр. держ. вид-во. [2-га рад. друк.], 1921. – 14 с.

Із змісту: Вступне слово / М.Яворський; Історія боротьби клясів на Україні: лекція 1-8.

Автор поділяє історію класової боротьби на Україні на чотири періоди: феодалізм, кріпацько-торговий, буржуазний та період великої революції (з 1917 року) та дає характеристику кожного з них. Висвітлено питання боротьби з українською національною контрреволюцією. Підручник рекомендовано для використання при підготовці до лекцій.

Матвій Яворський (1885–1937) – історик, політичний діяч, родом з Галичини. Вивчав право у Львівському и Віденському університетах. Викладав у вузах Харкова; працював в Українському інституті марксизму. У 1929 р. обраний дійсним членом ВУАН, у 1930 р. його звенувачено в "націоналістичному ухилі", і в 1931 р. заслано на Соловецькі острови, де він помер у 1937 р. М.Яворський є автором багатьох наукових досліджень і популярних підручників з історії України.

3 НАУКОВО-ПОПУЛЯРНІ ПОСІБНИКИ

Велику роль в оволодінні знаннями відіграє науково-популярна література. Вона об’єднує літературні твори різних жанрів, в яких досягнення науки і техніки, біографії видатних політичних і державних діячів, творців науки і культури, подаються в популярній формі – для допомоги у навчанні, а також для ознайомлення широких мас народу. Основне завдання популярної літератури – вчити читача мислити в дусі

науки, вивчати факти і самостійно робити висновки. В Україні – в Києві, Харкові, Львові, Чернівцях, Ужгороді, Чернігові – освітні товариства, громади, приватні видавництва видавали для народу серії науково-популярної літератури про сільське господарство, природу, історію України, видатних письменників тощо.

Великий внесок у формування загальнонаціонального фонду популярної книжки зробило товариство "Просвіта" (1860–1940 рр.), яке видавало серії "Народна бібліотека", "Господарська бібліотека", "Бібліотека життя і знання". Майже повністю науково-популярною була серія "Учітеся, брати мої". Авторами виданих книг були М.Возняк, М.Голубець, В.Дорошенко, Ф.Колесса, І.Крип'якевич, В.Кубійович, І.Раковський, С.Рудницький, С.Сірополко та ін. "Народна книжка" виходила і у київських осередках "Громада" і "Вік", у Чернігові її випускав Борис Грінченко, у Петербурзі – "Благотворительное общество издания общеполезных и дешевых книг".

У початковий період діяльності видавництво "Вік" орієнтувалось на масового читача, переважно сільського. Адже на часі стояло допомогти освічуватися тим людям, що їм не пощастило вчитися, тобто підняти їх до такого рівня освіти і обізнаності, щоб вони здатні були споживати як читачі більш складну літературу. Саме задля досягнення означеної мети видавцями було започатковано серію "Селянська бібліотека" і за роки діяльності видавництва вийшло друком 70 випусків цієї серії. Теми для видань обиралися після вивчення імовірного читацького попиту, з урахуванням дійсної потреби у висвітлені різноманітних проблем, що з ними стикалися читачі. Так було видано брошури Г.Коваленка "Як ми боронилися од холери" (1905), М.Левицького "Короста" (Чухачка) (1900), В.Королів-Старого "Ветеринарні поради" (1908) та інші.

З кінця XIX ст. українське педагогічне товариство "Рідна школа" (1881–1939 рр.) почало видавати серію книжок, призначених для учительських і просвітянських бібліотек. Їх тематика вказувала на прагнення товариства забезпечити учительські кадри середньої школи актуальною науковою та науково-популярною літературою з різних галузей знань (В.Левицький "Матерія і її переміни", М.Чайковський "На стрічу гостеві", І.Ющин "Гагілки для школи").

У пожовтневі роки налагоджується видання науково-популярної літератури з різних галузей знань. Особливу увагу цьому питанню в освітянських цілях приділяє видавництво "Шлях освіти".

Просвітні популярні книжки – це здебільшого брошури. Брошурне втілення є дуже звичним для таких видань, що їх називають народними або "метеликами". У їх створенні і виданні брали активну участь письменники, науковці, мистецтвознавці, художники.

322. 139035 ГЕРАСИМОВИЧ Б.П. Всесвіт / Б.П.Герасимович. – Х.: Шлях освіти. [Друк. Наркомосвіти У.С.Р.Р., Всеукр. Акад. Наук], 1923. – 91 с. – (Б-ка природознавства. Сер. "Світознавство").

Зміст: Вступ; Як вивчають всесвіт; Наші найближчі околиці; Зорі; Всесвіт.

Книга в науково-популярній формі розповідає про спостереження за небесними тілами за допомогою різних приладів. Наведені малюнки приладів і обсерваторій. Видання допоможе тим, хто вивчає Всесвіт.

Борис Герасимович (1899 – рік смерті не з'ясовано) – астро-фізик, у 1920–1930 рр. професор Харківського інституту народної освіти, університету і геодезичного інституту. Досліджував ділянки будови зірок і зоряних спектрів. Працював в американських обсерваторіях, з 1933 р. – директор Пулківської обсерваторії. Був репресований (1937–1938 рр.), подальша доля невідома.

323. 81893 ДАНИЛОВИЧ В. Про обірник і инші навози, важні для селяньського господарства / Написав В.Данилович. – Л.: Коштом і заходом т-ва "Просьвіта". З друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка під зарядом К.Беднарского, 1898. – 71 с.

Зміст: Передне слово. А. Часть загальна: І. Дещо з хемії: Тіла; Явища; Хемічний розклад і хемічна сполука; Тіла зложені і прості; Хемія; Мішанина; Воздух; Кисень; Азот; Водень; Вода; Уголь; Угляний квас; Фосфор; Сірка; Хльор; Крем; Потас і сод; Вап; Глин; Желізо; З чого складає ся тіло рослин?; ІІ. Про житє рослин: Чим живлять ся рослини?; Як має бути пожива для рослин приготовлена; Тепло і сьвітло, вохкість; Вода; Уголь; Азот; Потас; Фосфор; Вапно і магнезия; Якого навозу потребує земля; Дещо про урожайну землю; Б. О навозах: І. Про обірник і такі инші навози; З чого складає ся обірник?; Кілько і якого гною дає скормлена паша?; Чи обірник весь однакий?; Підстілка; Як перемінює ся обірник при довшім лежаню?; Переховуванє обірника в стайни; Переховуванє обірника на дворі на купі; Як має бути приладжене місце для складання обірника в стайни або на дворі?; Бетонова яма на гній; Гноївка; Обірник на поли; Компост; Людскі відходи; ІІ. О зеленім навозі. О ловленю азота з воздуха; Чому і коли зелений навіз для хлібороба річ не маловажна?; Коли сіяти мотильковаті рослини на зелений навіз?; Чи добре струкові рослини посіяні на зелений навіз косити на пашу?; Зелений навіз на ріжнім поли; Загальні уваги о зеленім навозі.

324. 81902 ДВОНОЖНИЙ зьвір: Образок із житя зьвірят і ростин / І.Б.; Вид. рус. т-ва пед. – Л.: Заходом ред. "Дзвінка". З друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка під зарядом К.Беднарского, 1906. – 59 с. – (Вид. рус. т-ва пед.; Ч. 120). – "Двоножний зьвір" (передрук з журналу "Дзвінок") в художній формі розповідає про життя тварин.

"Руське товариство педагогічне" відоме також під назвою "Рідна школа" засновано у 1881 році у Львові з завданнями: а) "промишляти над потребами руского народа на поли шкіл народних, середних і висших, займатися оснуванєм руских шкіл і піддержувати справи виховання публичного і домашного на основі матерного язика"; б) "подавати членам поміч так моральну, як і матеріяльну". Для виконання цих завдань товариство організувало боротьбу за українську школу в Галичині (у 1881 році на понад 3000 українських громад було всього 1529 шкіл з українською мовою навчання) шляхом меморіалів і петицій до влади і поширєння зацікавлення шкільними справами серед загалу українського суспільства; створювало бурси для сільської молоді. Товариство видавало дитячу літературу і книжки для широких мас белетристичного і науково-популярного змісту. З 1886 року вони виходили у серії "Бібліотека для молоді". Дітям було адресовано журнал "Дзвіночок" (1892–1914), шкільні підручники й читанки, стінний календар. Належна увага приділялася потребам вчителів. У 1889–1914 рр. видавався журнал "Учитель". Пізніше товариство почало організовувати приватне шкільництво.

Стараннями товариства в 1898 році була відкрита перша українська дівоча школа ім. Шевченка у Львові. У 1912 році на підставі зміненого статуту товариство прийняло назву – Українське педагогічне товариство (УПТ). Напередодні Першої світової війни УПТ присвячувало більше уваги відкриттю нових шкіл, зокрема середніх і курсів, які готували сільську молодь до гімназій і учительських семінарій, організовувало бібліотеки, курси для неписьменних. Після занепаду діяльності під час світової війни УПТ довелося працювати в умовах ліквідації народних шкіл польською владою. Після зміни статуту в 1924 році умови праці дещо покращали, проте його діяльність не була поширена. Згодом назву товариства було змінено на "Рідна школа". З приєднанням Галичини до Радянського Союзу товариство було ліквідоване.

325. 135375 ЗУЄВ М.Д. Популярний курс цукро-бурякового виробництва / М.Д.Зуєв; [З передм. та післямовою авт.]. – К.: Вид. цукротресту. [Трест "Київ-друк." 8-ма держ. друк.], 1922. – 323 с.: табл. – Бібліогр. в підрядк. приміт.

Зміст: I. Буряки; II. Приймання та схов буряків; III. Миття буряків; IV. Піднесення та важіння буряків; V. Різка буряків; VI. Здобуття цукру з буряків (дифузія); VII. Очищення соку (дефекація); VIII. Очищення соку (сатурація); IX. Здобуття вапни та сатураційного газу; X. Фільтрація соку; XI. Випарювання соку; XII. Очищення суропу; XIII. Варіння суропу; XIV. Кришталізація утфелю; XV. Фугування і пробілювання утфелю; XVI. Сушіння і зберігання цукрового піску; XVII. Перероблини спливків; XVIII. Маляс і його використання; XIX. Контроль вирібництва; XX. Процеси і апаратура виробництва; Кінець.

Книга є однією із перших спроб популярно викласти техніку цукрового виробництва. На той час в український та й російський технічній літератури спостерігалася цілковита відсутність підручника з виробництва цукру. Тому "Популярний курс..." заповнив цю прогалину. Підручник призначений молодшому технічному персоналу цукроварень.

326. 134898 КОВАЛЕНКО Г. Анатомія і фізіологія людини: В попул. огляді: З ілюстр. / Г.Коваленко; [Передм. авт.]. – К.: Вид-во книгарні Є.Череповського. [Друк. І.Чоколов], 1918. – 130, IV с.: ілюстр. На тит. арк.: епіграф.

Зміст: Передмова; Ч. 1. Живі створінки; Ч. 2. Кістяк; Ч. 3. Мускули (мязи); Ч. 4. Шкура; Ч. 5. Поживний апарат; Ч. 6. Кров і лімфа; Ч. 7. Диханнє; Ч. 8. Живе тепло; Ч. 9. Фільтрація крови і виділеннє; Ч. 10. Мозок і нерви; Ч. 11. Органи почування.

327. 139008 КОВАЛЕНКО Г. Анатомія і фізіологія людини: В попул. огляді: З ілюстр. / Г.Коваленко; Методкомом при Головпрофосвіті дозволене для профшкіл; [Передм. авт.]. – 2-ге вид. – К.: Кооп. вид. т-во "Час". [Трест "Київ-друк.", 7-а друк.], 1923. – 104 с.: ілюстр. – На тит. арк.: епіграф.

Зміст: Передмова; Ч.1. Живі створіння; Ч.II. Кістяк; Ч.III. Мускули (м’язи). Ч.IV Шкура; Ч.V. Поживний апарат; Ч.VI. Кров і лімфа; Ч.VII. Дихання; Ч.VIII. Живе тепло; Ч.IX. Фільтрація крови і виділення; Ч.X. Мозок і нерви; Ч.XI. Органи почування.

Книга призначається для старших класів середньої школи, для самоосвіти, для вчителів початкових шкіл.

КОРОЛЬОВ В. Ветеринарні поради / В.Корольов. – СПб.: [Благотвор. о-во изд. общеполез. и дешевых кн.]. Тип. т[оварищест]ва п.ф. "Электро-тип. П.Я.Стойковой", 1908. – (Благотвор. о-во изд. общеполез. и дешевых кн.; № 55–б).

328. 495199 Кн. 2: Хвороби на копити; Доладне кування коней: [З передм.]. – 36 с.: мал.

329. 139071 ЛЕБЕДІВ Н. Про науку Дарвина / Н.Лебедів. – Х.: Шлях освіти. [Літо-друк. вид-ва "Шлях освіти" при НКО УСРР], 1923. – 36 с. – (Б-ка природознавства. "сер. "Жива природа"). – Назва на обкл.: Про науку Дарвіна.

Зміст: [Передмова]; Змінливість організмів; Штучний добір; Боротьба за існування; Боротьба за поживу; Боротьба за дітей; Найжорстокіша боротьба поміж однаковими організмами; Пристосовання до життьової боротьби; Причини боротьби за існування; Виживають найпристосованіші; Природній добір; Походження видів.

У популярній формі розглянуто Дарвінову теорію походження видів. Зроблено висновки про хиби дарвінізму, визнається право на існування інших теорій. Подано біографію Дарвіна.

330. 99284 ЛЕВИЦЬКИЙ М. Короста: (Чухачка): Чытанка для селян / М.Левицький; / Изд. врачеб. отд-нія Киев. губерн. правленія. – К.: Кіев. губерн. тип., 1900. – 8 с. – 1-а кн. конволюту.

Модест Левицький (1866–1932) – громадський діяч і письменник родом з Поділля, закінчив історико-філологічний (1888) і медичний (1893) факультети Київського університету. Працював головним санітарним лікарем залізниць України, лектором і лікарем Української господарчої академії в Подебрадах. Є автором української граматики, науково-популярних лікарськіх порадників, адресованих сільському населенню, в яких подані елементарні відомості про розповсюдженні хвороби і профілактику та боротьбу з ними.

331. ЛЕВИЦЬКИЙ М. Лыхи хороби на очи / М.Левицький; Издан Кіев. о-вом грамотности. Одобрено врачеб. от-ніем Киев. губерн. правл. – К.: Тип. АО Н.Т.Корчак-Новицкаго, 1901. – 8 с. – Приплетено до № 99284 Левицький М. Короста.

332. 118085 ЛЕВИЦЬКИЙ М. Сибирська язва / М.Левицький. – К.: Изд. Кіев. 0-ва грамотности. Тип. АО Н.Т.Корчак-Новицкаго, 1901. – 16 с.

ЛИСЯНСЬКИЙ Ю. Пасішницькі вечерниці на хуторі Буня Грицька / Склав [з передм.] попул. нар. мовою Київ. пасішник Ю.Лисянський. – К.: Вид. Київ. центр. пасішниц. т-ва. Друк. Київ. губерніял. нар. управи, 1918. – (Вид. Київ. центр. пасішниц. т-ва; № 1).

333. 113025 Вип. I: Медозбірна бжола і догляд за нею: Підруч. по пасішництву для укр. пасішників. – 112, VIII с.: дод.

Зміст: Передмова; Як Бунь до наукового пасішництва прихилився; Бжолячий рід; Бжоляча праця; Вивід робочих бжіл, матки і трутня; Вулики; Пояснення до малюнків першої таблиці; Пояснення до малюнків другої таблиці; Пояснення до малюнків третьої таблиці; Малюнки; Зміни року по бжолячому календареві; Весна; Весняні пасішницькі роботи; Перший весняний огляд і ті роботи, котрі від нього мають бути; Дальші весняні огляди и ті роботи, котрі від них мають залежати; Природня рійба; Штучна рійба; Літо; Осінь; Зіма; Пасішницькі зімові роботи; Бжолячі хвороби; Бжолячі вороги; Додатки.

Посібник має завданням поширювати серед українських пасічників культурний спосіб бджолярства шляхом надання елементарних знань з біології та господарчих порад. Подані відомості про діяльність "Київського центрального пасішницького товариства".

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

А.Д. 56
Алампієв П. 63
Александрович М. (189)
Аленич О. 257
Алчевська Х. (131)
Альчевська Х. див. Алчевська Х.
Ананьїн С. 68
Андерсен (135)
Антонович П. 51
Апостол Данило, гетьман (294)
Арістотель, філософ (45)
Аркас М. 282, 283
Астряб О. 258
Ахеліс Т. 298

Багалій Д. (29), 198, 288, 289
Багрій Г.Д. 93
Базаров 299
Базедов Й.Б. (45)
Баран С. 1,2
Барановський М. 52
Барвенський В. (190)
Барвінок Г. (185,189)
Барвінський Б. 3,284
Барвінський О(19),24,180,181,291
Барт П. 53
Басараб П. 230
Бахметова 299
Бернашевський О. 231,232
Білецький 182,197
Богданов А. 309
Богословська З. 54
Богун див. Тимченко Є.
Бордуляк Т. (185)
Боровиковський Л. (134,139)
Боромей К. (45)
Борошкевич В. 249

Брюховецький І. (294)
Буданов В.П.268
Бутник І.Д. 77
Бухарин М.І. (303)

Вагилевич И. (191)
Вагнер Ю. 203-207
Вальцов Н.К. 256
Варава О. 319
Вартовий П. див. Б.Грін-ченко
Василенко Н. 29
Василович Л. (190)
Васильєв Г. 231
Васильченко С. 26, (136)
Вахнянин А. (190)
Вержбицький А. 4
Вернадський В. (29)
Верхратський І. 208, 209
Вечерницький А. 313
Виговський І. (294)
Винниченко В. (128,131,132, 143,185)
Вировий Ю. 234
Вікул М. 85
Вільхівський Б. див. Б.Грін-ченко
Віппер Р. 285-287

Грабовський П. (132)
Воблий К.Г. 266
Вовчок М. (20,132,134,189)
Возняк М. 183,184
Гайденко Д. (132)
Галин М. 83

Гартнер Ф. 172
Гаццук М. 124
Гейне Г. (114)
Герасимович Б.П. 322
Герасимович І. 6
Геринович В. 267
Гете Й. (114,196)
Гірняк Ю. 223
Глібов Л.
(128,134,136,139,144,164, 179)
Головацькій Я. (191)
Голоскевич Г. 97
Голубенко М. 64,250
Горбачевський І. 87
Горбунов-Посадов І. (134,136)
Гординський Я. 196
Гордієвський М. 53
Гофман 133
Граб П. (134)
Граве Д. 251
Гразера , педагог (45)
Гребінка Є.П. (134,139)
Григоренко Г. (185)
Григор'єв Н. 65
Григор'єв-Наш Н. див. Григо-
р'єв Н.
Гринько 157
Грицак М. 233
Грінченко Б. (12,86,90), 111-115,
(128,131,132,134),135, (136,139,
143, 144,185,190)
Грінченко М. 135
Грушевська-Шамрай Г. 285
Грушевський М. 7-10, 19, (66,
185, 294)
Грушевський О. 66, 185
Грушкевич Т. 45
Гудим О. 94
Гурт А. див. Т.Десятин-Лук'янів,
І.Зиньковський, М.Комаров,
В.Назаревський
Гюго В. (114)

Данилович В. 323
Дарвин Чарлз (329)
Десятин-Лук'янів Т. 108
Дінтер Г.Ф. (45)
Дістервег, педагог (45)
Добровольський М. 144
Дога В. 132
Доманицький В. 283
Домонтович М. 300,301
Дорошенко Д. (12)
Дорошенко П. (294)
Дорошкевич Б. 224
Дорошкевич О. 197
Досвітний О. (196)
Драгоманов М. 11, (191)
Дубняк К. 84
Дубовський М. 302
Дубровський В. 121
Дубровський П.А. 90
Дьюи Д. (46)

Євтимович В. 81
Єгоров В. 234
Єфименко О.Я 288-290

Ждаха А. (20)
Жигадло І.Л. (79), 80
Жуков Н. 234

Загірня М. див. Грінчен-
ко М.
Закшевский В. 291
Залізняк М. 296

Заліський А. 219
Залозний П. 145,146,147
Запорожець В.К. 215
Заревич Ф. (190)
Захарко І. 92
Звягінцев Є. (231)
Зеленкевич Я. див. Чепіга [-Зеленкевич] Я.
Зиньковський І. 108
Зіньковський В. 55
Злобинців М. 235

Ільницький В. (189)
Ібсен (135)
Ів. Л. див. Лизанівський І.
Іваниця Г. 143
Іваницький С. 100,101
Іванов Г. 268
Іларіон, митрополит див. Огієнко І.
Інчук О. 256
Іорданський М.М. 56
Іщук Н. див. Шульгина-Іщук Н.
Йосиф П, імператор (3)

Казимир Я. (3)
Калитовский О. 270
Каменецький М. 96
Кампанелла Т. (46)
Канівець М. 99
Капельгородський П. (143)
Капелькин В. 210
Каптерев П. 44
Карасьов П. 234
Карбулицький І. 18
Карєєв М. 17
Карл Великий, імператор (45)
Кароль Великий див. Карл Великий
Карпенко Н. 64, 250
Квітка-Основ'яненко Г. (37,72,189)
Кельнер Л. 45
Кершенштейнер Г. 46
Кибальчич М. (185)
Кибальчич Н.М. (139)
Кирило, просветитель (20)
Кисленко С. 117
Кичун Г. див. Копач І.
Кістяковський В.В. 271
Климович М. 103
Кміт Ю. 19, 52
Кобилянська О. (143,185)
Кобилянський Ю. 95
Кобринська Н. (185), 190
Кобринський В. 137
Ковалевський М.О. 292
Коваленко Г. 293,326,327
Коваленко О. 259
Ковалів С. (185)
Ковалівський А.70
Козлов А. 46
Козловський М.М. 278
Комаров Б.М. 211
Комаров М. 86,(90),103, 108,109,110
Коменський Я.А. (42,46)
Кониський О. 129,(132, 134,139,185,189,236)
Копач І. 48,49,50
Копітар (155)
Коркішко М. 59
Корольов В.328
Корчак-Чепурківський О. 83
Косач О. 108

Косачева О. див. О.Пчілка
Костомаров М. (132,191), 236
Котляревський І.П. (179)
Кох А. 306
Коцюбинський М.М. (139, 164)
Кравс К. 226
Кревецький Н. 19
Кримський А. (29,157,177, 185)
Крипякевич І. 294
Крушельницький А. 137,138,272
Кудрявський Д. 295
Кузєля З. 92
Кузьменко П. (189)
Кузьмінський О. див. Вечерницький А.
Кулеш П. див. Куліш П.
Кулешева О. див. Г.Барвенок
Куліш П. (24,114,134,164,189,191)
Курило О. 87,148,149,150,151
Кучер В. 217

Лаврівський І. (19)
Лебединцев К. див. Лебединців К.
Лебединців К. 252-254, 260,261
Лебедів Н. 329
Лебідь Д. 120
Левенко В. (185)
Левитський О. 26, (29)
Левицький В. 87,219,220,255
Левицький І. (132,134),307
Левицький І. див. Нечуй-Левицький І.
Левицький Й. (155,196)
Левицький М. 152,153,(185),330-332
Лепкий Б. (185),186,283
Леся Українка 143,148,164,194
Лизанівський І. 17,60
Лисенко М. (24,25,72,315)
Лисянський Ю. 333
Лозинський Й. (155)
Лозовський (303)
Лок Д. (45,60)
Лубенець Т. 126, (139), 141
Лукашевич П. 191
Лукіянович Д. (185)
Львов В. (134)
Льок Д. див. Лок Д.
Лютер (45)

Мазепа І. (294)
Мазепа К. 154
Мазуренко В. 228,229
Макарушка О. 187
Маковей О. 155, (185)
Макогон Д. 27
Максимович М. (191)
Малиновський О.О. 309
Мамонтів Я. 57
Манжура І. (134,132,191)
Маркович Д. (185)
Марковичка М. див. Вовчок М.
Мартович Л. (185)
Матвіїв В. 47,310
Метлиньський А.(191)
Мефодій, просветитель (20)
Мирний П. (79,134,136,143, 185,190)
Многогрішний Д. (294)
Могила П. (187)
Могильницький І. (155,196)
Моно Г. 296
Монтень (42)
Монтесорі М. 68

Мор Т. (46)
Мордовець Д. (20,189)
Мочник Ф. 262
Мурський В. 156

Назаревський 108
Налковський В. 272
Неводовський Г. 139
Нераденко С. 287
Нечуй-Левицький І. (12, 185, 189)
Нінковський С. 202
Новакович С. (24)
Номис М. (191)
Норець див. Лубенець Т.

О.П. 133
Оверберг (45)
Огієнко І. 91,158,160-163,311
Огоновський О. 188-191
Огоновський П. 221, 255
Олелькович М. див. Александрович М.
Олесь О. (37,130,136,148)
Олійник В. 34
Основ'яненко Г. див. Квітка-Основ'яненко Г.
Осоновский П.237
Остапенко С. 273
Островський В.П. 69
Охорович К. див. Ухач-Охорович К.

Павленко С. див. Шелухин С.
Павлик М. (11)
Падалка Л. 82
Паляничка С. 164
Панадіаді Д.Г. 168,198,290
Панченко Г. 165
Панченко М. 131
Пастернак С. 43, 44
Патрідж Е. 70
Паульзен Ф. 48,49,50
Песталоцці (45,46)
Петлюра С. (21,23), 193
Петровський Т. 280
Петрус З. див. Залозний П.
Петрушевський П. 136
Пирогов (60)
Піскунов (90)
Піфагор (45)
Платон (45)
Плевако М. 198
Плутарх (45)
Побожний Е. (45)
Подолинський С. (11)
Поліщук В. (143)
Поліщук К. (143)
Полонський Х. 87
Полуботок П. (294)
Полянський К. 265
Полянський М. 218
Попович О. 52
Посадов І. див. Горбунов-Посадов І.
Потебня А. 140
Прокопович В. 21
Пчілка О. (185)

Рабле (42)
Раковський І. 212-214
Ратихій Коменіюс, педагог (42,45)
Резніков В. 22
Різниченко В. див. Резніков В.

Річинський А. 312, 312а
Рожков М. 297
Розенфельд О. 303
Розумовський К. (22,294)
Романович Н. 193
Ростафинський О. 208
фон Рохов Ф.Е. (45)
Руданський С. (132,136,164,179)
Рудницький С. (148), 274
Румянцев М.Є. 59,60
РусоваС. (12),37,38,39,42,73,75, (134),140,239,259
Руссо Жан Жак (42,45,60)

Савицкій Е.М. 222,262
Самійлович І.(294)
Сапоговский Л. див Василович Л.
Свенціцкий І. 19,116,167,192
Свидницькій А. (189)
Семака Є. 304,305
Семанюк І. (130)
Сидорак Ю. 116
Синявський О. 168,169,198,290
Сімович В. 60,170,171,186
Сірий Ю. див. Тищенко Ю.
Скоропадський І. (294)
Скоропадський П. (29)
Слісаренко О. (196)
Смаль-Стоцький С. 172
Смоленський Л.А. 103
Соколов 299
Сократ, філософ (45)
Солтис О. 123
Спекторський С. 313
Спілка А. див. Комаров М.
Срезневский И.И. (191)
Ставничий П. 277
Старицький М. 108, (128),132
Стефаник В. (131)
Стеценко К. 72,315
Стешенко І. 121
Стороженко М. 193
Стороженко О.(189)
Стоцький С. див. Смаль-Стоцький С.
Страхов А. 131
Ступницький В.П. 288
Сулима М. 194
Сумцов М. 195,198-200
Супрун Є. 263
Сухов О.О. 278
Сухоплюєв І. 40

Танчаковский Й. 166
Таранько М. 307
Твен М. (135)
Терниченко А. 316-318
Терпило П. 117,118,119
Тесленко А. 26, (194)
Тимченко Є. (86,90), 101,174,175
Титаренко С. див. Паля-ничко С.
Тичина П. (127,131)
Тищенко П. 263
Тищенко Ю. 37–39,39,42,61, 62,73,75,239
Ткаченко М. 282
Ткаченко Н. 193
Толстой Л. (42,139,192)
Томашівський С. 19
Трильовський К. 130
Трояновський І.І. 215,216
Туган-Барановський М. (29), 319

Уманець М. див. Комаров М.

Ухач-Охорович К. 108
Ушинський К.Д. (60,139, 231)

Федькович О. (130)
Федькович Ю. (164)
Фельбігер И. (45)
Фенелон Ф. (45)
Фесенко В. 64,250
Фещенко І. 279
Фоменко Г.К. 299
Фоменко К.Т. 299
Франке А.Г. (45)
Франко І.
(131,132,134,143,185,190)
Фребель Ф. (45)

Хвильовий М. (127,194,196)
Хмельницький Ю. (294)
Холодний П. 36,86
Хомик А. 280,281
Хуторной Т. див. Лубенець Т.Г.

Цегельский Р. 226,227
Целевич Ю. (19)
Цінгер А. 210,219
Ціцерон М.Т. (45)

Чайковский А. (185)
Чайковський М. 92,217,264
Чайченко В. див. Грінченко Б.
Чепіга-(Зеленкевич) Я. 37,39,42,
61,62,73-76,128,238-242
Чепурківський О. див. Корчак-
Че-пурківський О.
Чередниченко В. 26,77
Черкасенко С. 37-39,42,61,62,
(72),73,75,134
Чернявський М. (132,134,185)
Чикаленко Є. 103
Чіамполі Д. 28
Чопівський І. див.Фещенко-
Чопів-ський І.
Чубинський П. (191)
Чупринка Г. (132,148)
Шамрай Г. див. Грушевська-Ша-
мрай Г.
Шапошников Н.А. 256
Шарельман Г. 43
Шарко В. 243-245
Шахматов О. 176
Шашкевич М. (155)
Швець С. 122
Шевченко Т. (20,37,62,66,
67,127,129,131,132,134,136,
139,141,143,144,148,161,164, 194)
Шекспир В. (196)
Шелухин С. 23
Шерстюк Г. 177,178
Шиллер Ф. (114)
Шмид 133
Шмидт О.Ю. 218
Шміт Ф.І. 320
Шульгин С.І. 179
Шульгина-Іщук Н. 246-248
Шумлянський Ф. 100,101
Шэйковскый К. 67
Щербаненко Б.П. 288
Щербаненко В. 43,68
Щоголів Я. (128,132,134, 136,139)

Эварницький Д.И. див.
Яворницький Д.І.

Ю.К. див. Кміт Ю.
Ювенал, педагог (45)

Яворницький Д.І. 115
Яворський М. 321
Якименко 298
Якубський Б. 143
Яната О. 87
Яновська Л. (185)
Яровенко Л. див. Б.Грінченко
Ярослав Мудрий, князь (294)
Яцків М. (185)

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

Австралія 268-270
Австрійська держава 282 див. також Австрійська імперія, Австрія, Австро-Угорщина
Австрія 18,156,289 див. також Австрійська держава, Австрійська імперія
Австро-Угорщина 265 див. також Австрійська держава, Австрійська імперія
Азія 268-270
Азовське море 275
Америка 59,60,223,268,269
– Північна 270
Англія 38,45,59,60,193,285
Африка 268-270

Баварія 46
Батурин, м. 22
Беманкур, м. 21
Бережани, м. 25
Бережанщина 92
Бєлгород, м. 63
Брест-Литовський, м. 273
Брусилів, м. 91
Буковина 6,12,18,27,172,208,304

Вашківці, с. 6
Венгрія 40
Веприк С. (Київщина) 315
Відень, м. 62,134
Візантія 285
Вінніпег, м. 91
Вкраїна див. Україна

Волинь 279,312а

Гадинківці, с. (Галичина) 186
Гадяч, м. 11
Галицько-Волинська земля 293
Галичина 1,5,7,12,19,27,48,156,158,181,186,187,208,321,324
– Східна 208
Германія 49,59,285 див. також Німеччина
Греція 287,292
– Стародавня 297
Гупалівка, с. 14

Данія 38,45,47
Діївка, с. 12,14
Дніпро, р. 275,276
Дніпропетровськ, м. 115
Дністер, р. 275,276
Донеччина 62,134

Європа 38,59,60,270,287,297
– Східна 270
– Західна 23,285
– Північна 270
Єгипет 287, 297

Женева, м. 11
Житомир, м. 12

Закарпаття 208 див. також Україна Закарпатська
Західна Європа див. Європа Західна
Західна Україна див. Україна Західна
Західноукраїнські землі див. Україна – Західна

Івано-Франківська обл. 191
Іржавці, с. (Прилуччина) 193
Іспанія 285
Італія 114,193,285,292
Ічня, с. (Чернігівщина) 164

Кавказські гори 274
Кам’янець на Поділлю 234
Кам’янець-Подільський, м. 12,67 див. також Кам’янець на Поділлю
Канада 91,130
Карпати, гори 212,274
Катеринослав, м. 12,14,165
Катеринославщина 114,271
Київ, м. 7,12,13,21,37,41,72,76,78,114,156, 177,198,215,279,294
Київська держава 293 див. також Київська Русь
Київська Русь 23,181,182,290,293 див. також Київська держава
Київщина 65,91,141,315
Кисловодськ, м. 7
Коломия, м. 15,187,212
Комі АРСР 279
Кримські, гори 274

Лівобічна височина 274
Лівобічна низовина 274
Литва 158,293,294
Львів, м. 6,7,12,16,19,141,166,167,180,187,196,212,220-223,255,307,324

Мануйлівка, с. 12,14
Мар’янівка, с. 41
Месопотамія (іст. обл. на Близькому Сході) 297
Мілован, м. 12
Москва, м. 7,158
Московське царство 293 див. також Московщина
Московщина 180 див. також Московське царство

Наддніпрянщина 281
Німеччина 45,60,92 див. також Германія
Новий Буг, с. 62

Одеса, м. 12,66,156
Осетія 76
Охтирка, м. 318

Париж, м. 21

Перемишль, м. 5
Перещепино, с.12,14
Петербург, м. див. Санкт-Петербург
Південна Русь див. Русь Південна
Північна Америка див. Америка Північна
Подєбради, м. 330
Підкарпатє 274
Поділє див. Поділля
Поділля 153,212,274,330
Покутсько-Бесарабська височина 274
Полтава, м. 76,174,177,294
Полтавщина 11,23,54,293
Польша 91,156,158,279,293,294
Прага, м. 23,62,134

Рим, м. 287,292
– Стародавній 297
Римська держава 287
Римська імперія див. Римська держава
Рогатинщина (Івано-Франківська обл.) 191,212
Розточчя, гори 274
Російська держава 275,282 див. також Росія
Росія 11,38,44,59,60,76,181,289
Русь 181,187,289
– Південна 289
Руська земля див. Русь

Санкт-Петербург, м. 20,21,62,66,289
Слобожанщина 114,271,290
Соловецькі острови 321
Стародавня Греція див. Греція Стародавня
Сумська обл. 318 див. також Сумщина
Сумщина 57

Тернопіль 270
Тернопільщина 27,180,220-222
Туреччина 156

Угерці Винявські, м. 12
Угорщина 12
Україна 4,11,12,19,21-23,31,36,38,44,46, 47,76,115,152,156,181,195,207, 224, 265,266,270,273-276,279,281,282,289,293,294,318, 320,321
– Закарпатська 19
– Західна 1,62
– Наддніпрянська 29
– Правобережна 271 див. також Україна-Русь, УРСР
Україна Російська див. Україна
Україна – Русь 19,282-283
Українська держава див. Україна
УРСР 136

Франція 38,45,59,60,193,285

Харків, м. 12,41,62,194, 195,198,228,274,289, 321
Харківщина 114,115,198,290
Херсонщина 62
Холм, м. 7
Холмогори (Росія) 289

Чагрово, с. (Рогатинщина) 212
Чернівці, м. 18,304
Чернігівщина 37,114,164,293
Чорне, море 274-276
Чорногора, гора 274,276
Чуднове, м. (Житомирщина) 279

Швейцарія 259

Яворів, м. 45,155,187

З М І С Т

ПЕРЕДМОВА 3
РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ ТА ОСВІТИ В УКРАЇНІ (Х – поч. ХХ ст.) (О.М.Друганова) 4
1 РОЗВИТОК ОСВІТИ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ В УКРАЇНІ 11
1.1 Вітчизняні освіта, педагогічна думка та виховання (до революції 1917 року) 11
1.2 Українське шкільництво й педагогіка в перші пожовтневі роки (1917–1923) 20
1.3 Зарубіжна школа та педагогіка 26
2 НАВЧАЛЬНА ТА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА ЛІТЕРАТУРА 29
2.1 Посібники з педагогіки 29
2.2 Навчально-методична література 33
2.3 Словники 38
2.3.1 Термінологічні 39
2.3.2 Іншомовних слів 42
2.3.3 Нормативні 43
2.4 Підручники та навчальні посібники для початкової, середньої та вищої школи 46
2.4.1 Абетки 49
2.4.2 Читанки 50
2.4.3 Граматика 56
2.4.4 Літературознавство 67
2.4.5 Хрестоматії з української літератури 72
2.4.6 Природознавство 75
2.4.7 Фізика 79
2.4.8 Хімія 80
2.4.9 Арифметика 82
2.4.10 Алгебра 87
2.4.11 Геометрія та тригонометрія 90
2.4.12 Географія 92
2.4.13 Історія 98
2.4.14 Інші підручники 102
3 НАУКОВО-ПОПУЛЯРНІ ПОСІБНИКИ 109
Іменний показчик 115
Географічний покажчик 122